hepileri

Aylık Sosyalist Dergi Haziran '98 Sayı: 14 Fiyatı:700.000 TL(KDV Dahil)

Türk-Elen Telgraflar
Yalçın Küçük

Kemal ve Akın Efendilere Dair
Tevfik Fikret Yorulmaz

Sol Doğrultu ve Yanılgılar
Onur Erk

Görme Kılavuzu
Hasip Akgül

Aslolan Sosyalizmdir
Nazım Sinan Tunalı

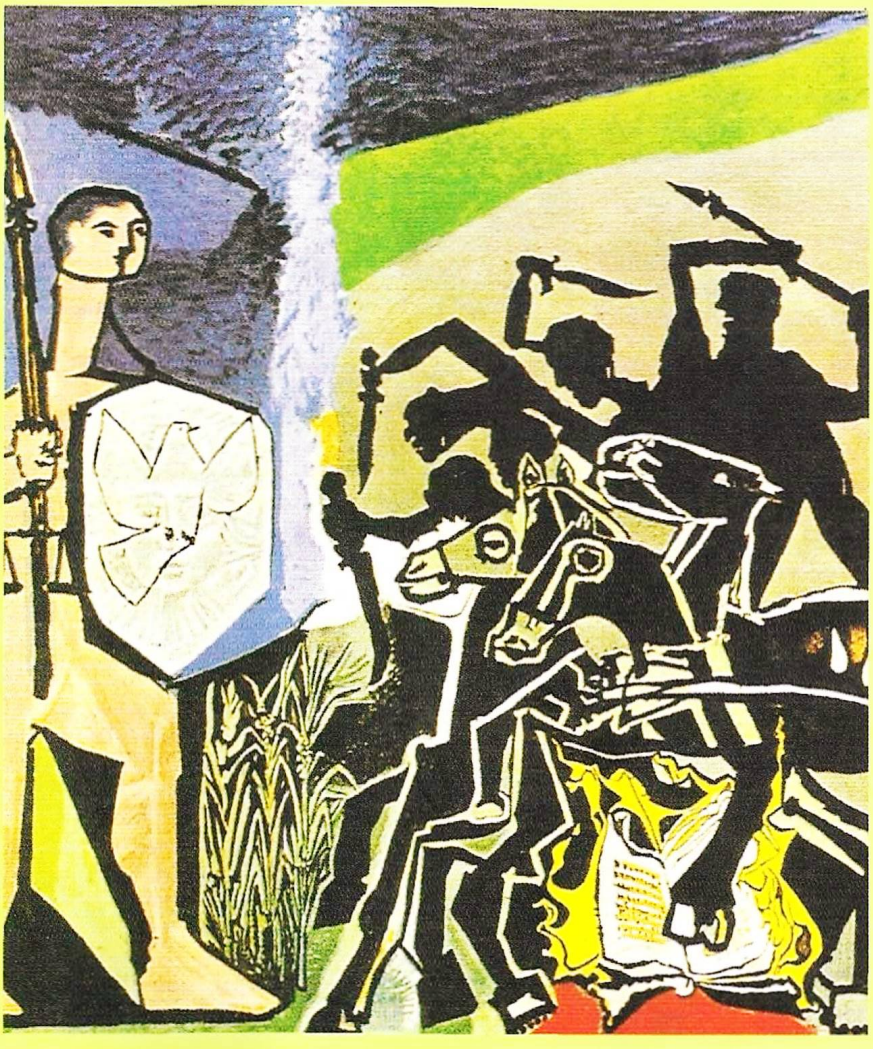

Bir Kentin Bilinçaltı: Dersim '38
Mustafa Düzgün ile Söyleşi
Bilgesu Erenus

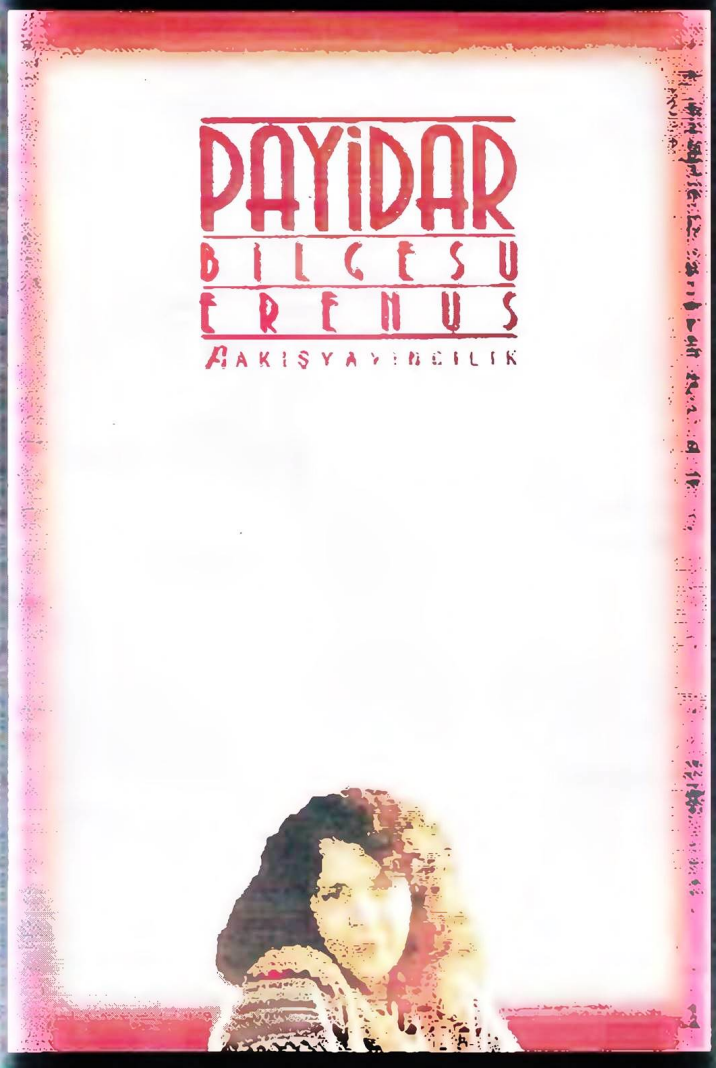

Yazdığım oyunların her birinin kendine göre bir kaderi olduğunu biliyorum. Bu kaderi toplumsal çalkantılar belirliyor... "Nereye Payidar?" oyunumun kaderi, görenlerin görmeyenlere anlatması türündendi. Genç kuşaklar oyundan habersizdi ama, dillerinde Nereye Payidar'ın, her nereden ve ne zaman duymuşlarsa ünlü tekrarını taşıyorlardı: Burada Timur Selçuk-Çiğdem Talu ikilisinin, söz ve müziği oluşturan başarılı çalışmalarını anmalıyım... Varoşlar, direniş alanları, emekçiler "Nereye Payidar?"dan mucizevi türden bir kırıntı saklamışlardı kendilerinde. Bu ülkemize has bir şaşırtıcılıktan kaynaklanıyordu; iyi, doğru, halktan, emekten yana güzelliklerin asla kaybolmamasıydı bu mucize. Bu yüzden Nereye Payidar'ı yıllar sonra, oyun olarak kitaplaştırmak yerine, oyunu anlatan romanı deneyerek, onu bugüne dek bağırlarına gizlenip kendini koruduğu emekçi insanlara armağan ediyorum. Direniş günlerinde birbirlerine okuyup, tartışacakları yapıtlar o denli az ki, Payidar, umarım böylesi bir geleneğin başlatıcısı olur. Bu kitapta, yöntem; Dursun Ali'in bilemediklerinin, elimdeki sahne tekstinin de yardımıyla benim bildiklerim oluşudur, benim bilemediklerimin ise, Dursun Ali'ce bilinişidir, bakalım göreceğiz!

Ayrıca Payidar adlı çalışmamın, benim kendi oyunumla yıllar sonrası bir hesaplaşma olduğunu düşünenlere de şimdiden yanılmamış olduklarını söyleyebilirim...

AKIŞ YAYINCILIK

Bu sayımız

İki aylık aradan sonra yeniden birlikteyiz. Bu arada 13. sayımız, Yalçın Küçük'ün "Dil-Tarih-Coğrafya" başlıklı çalışmasında ve "Ayın Olayları" bölümünde "Devletin güvenlik kuvvetlerine ve Ordu'ya tazhir ve tezyin, Cumhurbaşkanı ve hükümetin manevi şahsiyetine hakaret" edildiği gerekçesiyle toplatıldı. Şemdin Sakık operasyonuyla başlayan bu yeni dönemde, ülkücülerle yeniden iş tutan, cenaze namazlarına katılıp islamcı gericiliğe gözkırpan "Türk yönetenleri" bir süredir izlediği politikalardan vazgeçtiğini, yeni bir baskı döneminin geldiğini, Birdal suikastıyla birlikte dergimizin de arasında bulunduğu sosyalist yayınlara yönelik saldırısıyla da gösteriyor.

15-16 Haziran Kalkışması işçi sınıfımızın kendine güveninin önemli bir pratiğiydi. Dönümünü yaşadığımız bu günlerde perspektifin ve eylemin birbirinden ayrılmaz bir disiplin olduğunu tekrarlıyoruz.

* * *

İki aylık bir aranın biriktirdiği ve gelecek aya da artırmak zorunda kaldığımız bir yayın dosyasıyla karşınızdayız. Hacimli bir sayfa sayısına sığdırmak zorunda kaldığımız bu sayımızda da, bölge halklarının tarihi ve bölgenin içinden geçtiği politik eğilimlere yeni bakışlar bulacaksınız.

Bölge halklarının tarihiyle ilgili bu sayımızdaki ilk çalışma, oldukça kapsamlı bir içerikle sayfalarımızı kaplayan Yalçın Küçük'ün "Türk-Elen Telgraflar" incelemesi. Elen halkıyla ilgili üretilen ve üretilecek politikaların bakış mantığı bu yazıda yer alıyor. Emperyal politikalar ister bölge içinde, ister bölge dışında gelsin, hep halklara acı çektirmiştir. Halklarımızın, ısrarla tekrarladığımız bölge devrimi projesiyle yeni bir dünyanın kapılarını aralayacaklarına inanıyoruz. Biz, çözümü burada görüyoruz.

Halklarımızın tarihiyle ilgili ikinci çalışma ise, Bilgesu Erenus imzasını taşıyor. Erenus, bu kez bir söyleşiyle dergi sayfalarımıza renk katıyor. Erenus'un Avrupa Alevi Akademisi Başkanı Mustafa Düzgün ile yaptığı söyleşide, Dersim isyanında yaşananlar bütün çarpıcılığıyla dile geliyor. Mustafa Düzgün'ün yer yer yaşanan olayları da anlattığı söyleşinin ilgi uyandıracağını düşünüyoruz.

Onur Erk, "Sol Doğrultu ve Yanılgılar" başlıklı çalışmasında 28 Şubat Kararları'yla başlayan süreci değerlendirmekte, yapılan yanlışlıkları ifade etmektedir. Türkiye solunun kendine güven sorunu olduğu açıktır, bu noktada Onur Erk'in çalışması bir güven tazelemedir.

Hasip Akgül, "Estetika-Politika" dizisi içerisinde, insan aklının "görme eğilimleri" üzerine geniş bir yelpaze üzerinden, keskin bakışlar çıkarıyor.

Nazım Sınan Tunalı, "Asloları Sosyalizmdir" başlıklı çalışmasında; Şevki Yurdakuler'in YGS Yayınları tarafından yayınlanan "Sosyalizmin Panzehiri: Demokrasi" adlı kitabı çerçevesinde demokrasi bataklığını yeniden ele alıyor.

F. Kamil Yüksel, "Yeni Rejim ve Retrospektif" isimli çalışmasında ülkemizdeki sınıfsal dinamiklerin ve mali göstergelerin, siyasal arayışların teknik anlamda devrim öncesi Fransa'yla ortak noktalar olduğuna işaret ederek, Türkiye ve 1889 Fransa'sı arasında paralellik kuruyor.

Gonca Arık, "Kapitalizmin Yeni Bireyi" başlıklı çalışmasında kapitalist düzende 'insan'ın insan olmaktan çıktığını, insan profilleri çizerek bir kez daha resmediyor.

* * *

Dergi fiyatındaki artışı anlayışla karşılayacağınızı umuyoruz.

Gelecek sayıda buluşmak üzere.

hepileri

hepileri

SAYI: 14
HAZİRAN
1998

YALÇIN KÜÇÜK
Türk–Elen Telgraflar 3
Chp'de Pazara Tam Biat 31
Basın Bitti mi? Güreli Uyuyor mu? 31
Papa, Castro ve Sosyalist Tavır 32
Basın Açıklaması 33
Y.K
Sevr + Demirel = Korku Yayma 34
TEVFİK FİKRET YORULMAZ
Kemal ve Akın Efendiler'e Dair 37
HASAN BASRİ GÜRSES
Büyük Direniş Tarihi Yürüyüş.. 39
ONUR ERK
Sol Doğrultu ve Yanılgılar 42
HASİP AKGÜL
Görme Kılavuzu 46
NAZIM SİNAN TUNALI
Aslolan Sosyalizmdir 49
F. KAMİL YÜKSEL
Yeni Rejim ve Retrospektif 55
GONCA ARIK
Kapitalizmin Yeni Bireyi 59
BİLGESU ERENUS
Bir Kentin Bilinçaltı: Dersim '38 63

hepileri, aylık sosyalist dergi

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:
Hüseyin ÇEVİRGEN
Genel Yayın Yönetmeni:
Doğan GÜÇLÜ
Koordinatör: Onur ERK
Avrupa Temsilcisi: Şevki ÖMEROĞLU
Tel&Fax:0049-221 641 685

Yönetim Yeri: Büyük Parmakkapı Sok. 20/4
Beyoğlu / İstanbul Tel&Fax:(0212) 292 29 45
Hesap Numarası:
Döviz Hesabı: Pamukbank-26866975
TL için İş Bankası: 1022 30000 741510
Baskı: Mart Matbaacılık
Kapak Resmi: Picasso

TÜRK-ELEN TELGRAFLAR*

Yalçın KÜÇÜK

La Greece se reveille aux eclats de la foudre
Elle leve son front abaisse dans la poudre et fletri par le sort; Ses mains brisent les fers d'un honteux esclavage Entendez retentir ces mots sur son rivage "La patrie ou la Mort"

M.A.L. La Foudre, no 18, 1821

We are all Greeks Our laws, our literature, our religion, our arts, have their roots in Greceec

P.B. Shelley Hellas'a önsöz, 1822

A man cannot become a child again, or he becomes childish But does he not find joy in the child's naivete: and must he himself not strive to reproduce its truth at a higher stage? Does not the true character of each epoch come alive in the nature of its children? Why should not the historic childhood of humanity, its most beautiful unfolding, as a stage never to return, exercize an eternal charm? There are unruly children and precocious children Many of the old peoples belong in this category The Greeks were normal children

K Marx, Grundrisse, s. 111

Eveille-toi Grec magnanime
Deviens digne de tes ateux
Fais eclater l'ardeur Subiime
Qui dompta le Perre orgueilleux

M. Calmes, Tablettes Iniverselles, 1821

Bu incelemenin Kantien anlamda iki axiom'u var; bunlardan ilki, ortak tarih yazılmadan ortaklığın kurulamayacağı, üzerinedir İnceleme, bu yoldakı çabalarımın bir devamı sayılmalıdır; tarihimizi, dün ya da bugün içiçe yaşadığımız halkların aklı ve duygusuyla, yazmayı deniyorum ve bu denememi, aklımı ve kalbimi, şimdi de, Elen halkı ile birleştirerek, sürdürüyorum. İkinci axiom, bizim bölgemizde ve dun ya da bugun, birlikte yaşadığımız halklarla, eğer kalıcı birlik kurulamazsa, kavga ve savaşın

---

* Bu kısa incelemeyi ilk önce, 12 Mayıs 1998 tarihinde, Atina'da, Pantio Üniversitesi'nde ve 14 Mayıs 1998 tarihinde Nicosia'da, Kıbrıs Üniversitesi'nde sundum; yazımda, canlı tartışmaları göz önünde tutmaya çalıştım. Soruları ve yorumlarıyla katkıda bulunanlara teşekkür ediyorum.

Ancak Pantio Universitesi'nde oturumu yöneten, Üniversite'nin Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Prof. Dr. H Yaluridis'e, oturumun başında, benim bilimsel çalışmalarım üzerine tanıtıcı bir sunuş konuşması yapan ve hakketmediğim ölçüde övücü sözleriyle beni utandıran Kıbrıs Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. M. Haholiydis'e derin ve kalıcı teşekkürlerimi yazıyorum. Bütün katkılara ve bu arada, Kıbrıs Üniversitesi'ndeki tartışmada, bana, "neden 24 yıl beklediniz" sözüyle sitem eden ve sitemi, Ada radyo ve televizyonlarında sıcak bir tartışmaya yol açan, Kıbrıs'ın önceki cumhurbaşkanı Vasilidis'in Eşi'ne sevgilerimi ifade ediyorum. Fakat, 1998 yılında Paris'te ve Atina ile Nicosia'da benimle yapılan televizyon mülakatlarıyla, benim bir insanlık borcumdan kurtulmama çok önemli katkıda bulunan, Atina ve

kaçınılmazlığıyla ilgilidir. Birbirimizin gırtlağına sarılmamamızın güvencesi, bunu istememek veya "iyi" halklar olmaya çalışmak değildir; böyle bir yolu, "yol" sayamıyorum. "İyi" halklar olabilmek, ancak, birlikte yaşamın sırrını çözmekle ve çözmemizle, mümkündür.

Kantien axiom, kanıt zorunluluğundan özgürdür: ancak bu ikinci axiom için çok basit hatırlatmaları, Kant'a saygısızlık yapmadan, kaydetmek istiyorum. Dünyada, başka hiçbir toprakta, imparatorluklar, bizde olduğu kadar birbirini izlemiyor; bazan başına "Doğu" veya "Bizans" nitelemeleriyle anılsa da, Roma İmparatorluğu, bundan önce Büyük İskender'in adına yazılı entansif imparatorluk ve Roma'yı izleyen Osmanlı İmparatorluğu, ilk anda akla gelenlerdir. Eğer bu üçlüye büyük Pers İmparatorluğu'nu eklemiyorsak, bu sonuncunun, yönelimlerinin ve bir anlamda temsil ettiği uygarlığın, diğerlerinden önemli ölçüde farklı olmasındandır; bu çekince ayrı, yoksa Pers İmparatorluğu bütün Küçük Asya'yı, Mısır'ı, etkisine almış ve Atina'ya dayanmış ve Atina'yı kuşatmıştır. O kadar öyle ki, insanoğluna tarihçiliği öğrettiği kabul edilen Halikarnasus'lu Herodotos, Elencesi kıt bir Pers yurttaşıydı; bu ve benzeri büyük ortaklıklara karşın, Pers uygarlığını ayrı tutmanın geçerli olduğuna, Toynbee ile birlikte hala, inanıyorum. Bu, yastığının altında hep hocası Aristotales'in kitabıyla uyuyan Büyük Makedon'un, Pers topraklarında elenizm rüzgarını şiddetle estirmesine karşın, yine de böyledir.

Bunun ötesinde; İskender, Roma ve Osmanlı imparatorlukları arasında sürekliliği temsil eden çizgiler, ayrılıklardan çok daha baskındır; özellikle son ikisini, en azından Osmanlı İmparatorluğu'nun dejenerans sendromları verdiği döneme kadar, bir devamlılık ve hatta, belki bir ders kitabı abartmasıyla, bir hanedan değişikliği saymak da mümkündür. Gerçekten de, İstanbul'u alan İkinci Mehmet'e, Papa'nın da böyle yaklaştığını düşündüren işaretler bulunmaktadır; benim, Osmanlı'da, müslümanlığın bir düzen ve devlet dini haline gelmesini, Mehmet'in, belki de İskender örneğinde olduğu üzere, zehirlenerek öldürulmesinden sonra başlayan iki oğlu arasındaki savaşa bağlamam da, aynı anlayış planına girmektedir.[1] Daha da ötesinde, tutulamayan bir sur kapısından akın eden Türk savaşçılarının ortasında, "beni öldürecek bir hristiyan yok mu" diye ağlayan son Roma İmparatoru'nun imajıyla, hem hulyalı ve hem acımasız yirmi bir yaşındaki Genç Mehmet'in mağrur resmini karşılaştırarak, bütün dökülen kanları ve katlanılan acıları, Ibn Haldun anlamında, assabiye'sini kaybetmiş bir dinastinin[2] yerini daha hırslı ve akıncı bir hanedana bırakması şeklinde de görebiliriz.

Böylece, Roma ile Osmanlı düzenleri arasında bir devamlılık zinciri kurabiliyorsak, demek oluyor, en azından bin altı yüzyıllık bir, "Elen-Türk"

Tarih yazımının bugünü belirlemesinden daha çok bugünün, tarih yazımını etkilemesi düşüncesine meylediyorum; bu eğilimle, bugünden tarihin derinliklerine baktığımda, önümüzdeki görevlere en yakın önder ve eğilimi, Büyük İskender'de buluyorum. Büyük İskender'in bitmemiş misyonu, hala ortadadır.

emperyal düzeniyle karşılaşıyoruz; tabii, özellikle on dokuzuncu yüzyılın başında, Elen bağımsızlığından sonra, bu renk tümüyle kaybolmamakla birlikte, düzenin yönetiminde, Arap, Ermeni ve Kürt faktörlerin daha etkili olduklarını gözlüyoruz. Bu nokta önemli olmakla birlikte, şimdilik ayrı bir yerdedir; burada, bütün emperyal düzenlerin, bir federatif karaktere sahip olduklarını saptamak yeterlidir. Şimdi, daha önemli olan yan, bölgemizin, neden bu kadar uzun bin yıllar bir imparatorluklar düzeniyle ya-

---

Nicosia'ya gezilerimi büyük bir özenle düzenleyen charming Sofia Yordanidus Hanım'a borcum teşekkürün ötesindedir. Bir gün ödeyebilmeyi umud ediyorum. Her iki bilimsel kurumda da, sunuşumu, elli dakikalık bir ders zamanına sığdırmaya özen gösterdim ve bu nedenle sık sık, dinleyicilerime, "telegrafik" bir anlatımı seçmek zorunda olduğumu belirttim ve tezlerimi, "telgraflar" olarak niteledim; yorumlar da "birinci" veya "ikinci" telgraflar biçiminde yapılıyordu, bu nedenle, incelemeyi bu adla yayınlıyorum. Bir rastlantıdır, sözcük, Elence, "tele", uzak veya uzaktan anlamına gelen öneki ile yine Elence "grat" sözcüğünden çıkıyor; bu da, "çiziktirmek" veya "işaret düşmek" anlamındadır. Bizim dilimizde kullandığımız "gravure" sozcüğü, "gravür", bu Elence sozcüğün, Fransızcada aldığı "graver" fiilinden türüyor; dolayısıyla, incelemenin başlığını, etimolojik planda da uygun buluyorum. Burada yeni görüşlerimin bir on taslağını bulmak mümkündür. Sunuş ve tartışmalar İngilizce'ydi, ilk yazımını Türkçe yapıyorum.

İSKENDER

FATIH

Roma ile Osmanlı Düzenleri arasında bir devamlılık zinciri kurabiliyorsak, 1600 yıllık bir Türk-Elen emperyal düzeni ile karşılaşıyoruz.

şadığı sorusunu ortaya atmaktır; ben, soruya cevaplar ararken, hırslı liderler kadar, eşyanın tabiatı'na da bakmak gerektiğini hatırlıyorum. Toprak ve halkların konumu, birlikleri, zorunlu yapıyor; kısa tarih hatırlamasından çıkarılabilecek önemli ders burada yatıyor.

Tarih yazımının bugünü belirlemesinden daha çok bugünün, tarih yazımını etkilemesi düşüncesine meylediyorum; bu eğilimle, bugünden tarihin derinliklerine baktığımda, önümüzdeki görevlere en yakın önder ve eğilimi, Büyük İskender'de buluyorum. Bunda, İskender'in adını taşıyan bir kentte doğmuş ve İstanbul'da liseye gidinceye kadar yaşamış olmamın ne kadar etkisi var, söyleyecek durumda değilim.[3] Ancak pek çok tarihçinin saptadığı üzere, İskender, Batı'dan daha çok Doğu'da sevilmiştir; zerdüştler hariç, Doğulular, İskender'i hep bir yarı-tanrı ve en azından bir peygamber düzeyinde düşlediler, benim buyüdüğüm evde de, İskender, hep bir yarı-tanrı sayılmıştır. Belki bu nedenle, Alexandre, kutsal kitaplarda adı geçen bir peygamber olmamasına karşın, "İskender" olarak, İraniler'e, Araplar'a ve Türkler'e isim olmuştur. Çünkü İskender, Makedon olmasına karşın, Elen bilim ve kültürünü bizim topraklara taşımış ve de force girdiği kentlerde, karşılıklı sevgi ve güvene dayalı bir birlik peşinde koşmuştur. Bu çerçevede bir İran prensesi ile evlenmiş, subay ve bürokratlarını Doğulularla evlenmeye ve kaynaşmaya özendirmiştir, sanki Büyük İskender, hep bir birlik için yıkınıştır[4]; ne yazık, karısı Roxana ve yarı Doğulu çocuğu[5], kendisinin arkasından, iktidar kavgaları içinde katledilmişlerdir. Büyük İskender'in bitmemiş misyonu, hala ortadadır. Bu incelemenin ve belki de benim bütün bilimsel-politik çabalarımın temel sırrı budur.

PHİLHELLENİZME'İN KAYNAKLARI ÜZERİNE

İsa'dan üç yüzyıl kadar öncesinden bugüne gelebilmek için, philhellenisme'in dinamikleri üzerinde bir düşünsel ekzersizi öneriyorum. Türkçeye bir "elenlere düşkünlük" olarak çevireceğimiz bu bilimsel olarak anlaşılması çok zor tarihsel-sosyolojik olgunun gerçek manivelasını araştırmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu araştırma, başlı başına verimli olmasının yanında, bir yan ürün olarak bugünü anlamamıza da yardım edecektir; aslında ben de böyle bir sorunun farkına, bugünü anlamaya çalışırken, bir rastlantı sonucu, vardım. Bir tını olarak şimdiden vurabilirim: Biz Türklere karşı Elen Bağımsızlık Mücadelesi'nin verildiği tarih kesiti ile yaşadığımız on yıllık kesit arasında büyük paralellikler kurma eğilimini taşıyorum.

Üç hipotezi saymak mümkündür.

Birincisini tahmin etmek zor olmamalıdır; "Antikite", ünlü ve "klasik" kavramının yaratıcısı Elen uygarlık ve kültürünün, philhellenisme sürecinin başlatıcısı olduğunu düşünmek mümkündür ve bu düşüncenin çok yaygın olduğunu biliyoruz. Yaygınlık, çok geniş kütlelere içerilmiş olmasıyla eşdeğerdir; ancak, Darwin'in çok haklı olarak dikkatimizi çektiği gibi, halkın sesi her zaman hakkın sesi değildir ve ben, bu hipotezin çok zaman doğru kabul edilmesine karşın, doğruluğundan kuşkulanma cüretini seslendirmek istiyorum.

"Orta Çağ" da, eninde-sonunda, bir kavram'dır ve bir belleği yitirme sürecini temsil ediyor.

Haçlı Seferleri'ne kadar belleğini yitirmiş insanlığın, bir Antik Elen dünyasının bilincinde olmadığını kesinlikle biliyoruz; o zamana kadar, "elenizm" sadece Doğu'da yaşıyordu. Antakya'da, Kudüs'te ve Urfa'da Latin devletler kuran Avrupalı savaşçı-dervişler, buraların sakinlerinden, Antik Elen dünyasının haberini, büyük bir şaşkınlıkla, aldılar. Syriac'lar, süryaniler, İsa'dan sonraki ilk yüzyıllarda Urfa'yı dünyanın bilim merkezi haline getirmiş olan bu müstesna ve trajik kavim, klasik çağın bütün klasiklerini kendi dillerine çevirmiş bulunuyordu; Arapça'ya çevrilmesi, elenceden değil, süryancadan olmuştur. Haçlı-savaşçılar bunları öğrendiler ve Avrupalı düşünenler, bilimi; bir süre, İbn Sina ve İbn Rüşd'ten öğrendiler; Rönesans'ın oluşumunda, Avrupalıların, bir zaman için, Aziz Sına ve Aziz Rüşd'ün öğrencileri olmalarının payı büyüktür ve bu, genellikle kabul ediliyor.

Ancak buradan, on dokuzuncu yüzyılın başlarına sıçramak çok zordur; çünkü, bir süreç, bir estetik ve politik akım olarak philhellenisme, on dokuzuncu yüzyılın başına aittir.[6] Bu tarihten ve philhellenic akımdan hemen önce ise, insanlığın düşünce tarihinde ve formasyonunda, çok önemli bir başka sürecin, "aydınlanma" akımının, olduğunu biliyoruz. Bu akım, eğer Orta Çağ insan belleğini silmek ise, İngilizcesiyle "enlightenment", insan aklını yeniden kurmak, former etmek; demektir; bu entellektüel formasyonun, bugüne kadar devam ettiğini ve dünyanın her köşesini etkilediğini söyleyebilecek durumdayız.[*] Bizde ise, entellektuel'ın adı olacak ölçüde damgasını vuruyor; Osmanlılar, İraniler ve Araplar, aydın için, Ruslar ile birlikte bütün batılıların kullandıkları 'entellektüel" yerine, bu akımı yaratan ve bu akımdan etkilenenler için kullanılan Fransızca "eclaire" sözcüğünü doğrudan doğruya çevirip "münevver", Türkçesi ile "aydınlanmış" veya "aydın", sözcüğünü buluyorlar.

Yalnız asıl sorun da burada çıkıyor; daha ayrıntılı çalışmalarla, gerektiğinde düzeltilmek kapısını açık bırakarak, aydınlanma çağı içindeki insan aklının yeniden kuruluş sürecinde, Antikite vurgusunun ihmal edilecek düzeyde olduğunu söylemek durumundayız.[7] Ayrıca, eğer antik Elen düsüncesinin temsilcisi olarak "idealist" Platon'u kabul edersek, Aydınlanma Çağı'nı temsil edenlerin de, "materyalist" Holbach ile La Mettrie olduklarını ileri sürebiliriz; böyle bir dichotomie, burada geliştirilen düşüncelerle tutarlı olmaktadır.

Bununla birlikte tutarlılık, önemsizlik anlamına gelmiyor; tam tersine, eğer "mucize" sözünü, akıl ve daha doğrusu, bilimsel akıl ile açıklanamayan olgular için kullanıyorsak, Antik Dönem'de yaratılanların tümüne mucize nitelemesini yapıştırmak zorundayız. Gerçekten de, zaman zaman bugün bile aklımızın sınırlarını geliştiren ya da bizde hala güzellik hazları uyandıran bu yaratıların nasıl olup da çıktıkları yerde ve çıktıkları coğrafyada göründüklerini, henüz bir bilimsel açıklamaya kavuşturabilmiş olmaktan uzağız.

"Bilimsel açıklama" mı; herhalde, materyalist anlamındadır. Bilim, mutlaka, teorik çıkışlı materyalist bir serüven'dir; bu nedenle, Antik Dönem bilimsel ve sanat verimlerinin, her türlü bilimsel açıklama denemesine isyan ettiklerini Marx'ın gözlemiş olması bir rastlantı sayılmamalıdır. Marx, materyal gelişmelerle düşünsel ve-

Elen Bağımsızlık Mücadelesi'nde dönüm noktası, savaşın Türkler lehine geliştiği bir sırada, Navarino'da, 1827 yılında, Rus, Fransız ve İngiliz donanmalarının birleşerek, Türk Donanması'nı perişan etmesidir. Dünya'da böyle bir gerici ve tutucu devletler ittifakını, tam politikalarının tersi yönünde karar almaya zorlayan ve bunu gerçekleştiren başka bir aydın hareketi, belki de, yoktur; bu noktayı öncelikle aydın hareketinin gücünü belirtebilmek için kaydediyorum.

* Seksenli yıllarda yayınlanan bir çalışmamda, sanıyorum, "Quo Vadimus", insanlığın, bir "İkinci" Orta Çağ'a yol aldığını haber veriyordum. Bu, aynı zamanda, aydınlanma çağı ile yaratılan insan kalasına karşı bir barbarik hücumdur. Benim bilgime göre, benim "orta çağ" teşhisim ilktir; daha sonra, kuşkusuz benden habersiz olarak, aynı teşhise ulaşanların olduğunu görüyoruz. Bunlardan birisi, Fransızların menecer-yazarı Alain Minc'dir.
A. Mine. Le Nouveau Moyen Age. Gallimard, 1993.

rimler arasında bir ilişki kuruyordu; ancak, bir yandan, en ileri kapitalist ilişkilerde bile geçerli olan borçlar hukuku ilkelerini geliştiren Romalılar ile diğer yandan da, Antik Elen'in bugün bile sanat alanında "erişilmez model" vermesi karşısında çaresizliğini, büyük bir dürüstlükle, ifade etmekten geri kalmıyor.(8) Bu çaresizlik, Marx'ı, kendi bilimsel sistemine bir istisna olan, "Law of Uneven Development", Türkçeye, "eşitsiz gelişme yasası" olarak aktardığımız önermeyi formüle etmeye zorluyor; Marx bir yandan Elen halkını "normal çocuklar" olarak kabul ederken, bilimsel ve sanatsal verimlerini çizgi dışı ve özellikle, tüm maddi gelişmelerin çok ötesinde görüyor.

Bilimsel ve sanatsal verimlerle maddi gelişmeler arasında bir correspondance kurulurken, acaba, maddi ve hatta daha dar anlamda ekonomik gelişmelerin zorlayıcı etkisi üzerinde mı duruluyor; eğer böyleyse, bu mucizevi ürünlerin doğuş zamanında, Elen toplumunun büyük bir zorlama içinde olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Aslında daha önce hatırlamamız gereken nokta, bütün bu mucizevi geliştirmelerin, neredeyse, bir insan ömrü kadar kısa bir zamanda ortaya çıktıkları ve neredeyse bütün aktörlerinin birbirini kişisel düzeyde tanıdıklarıdır. Bu nokta, tehdit ve son derece kısa süre, bizi, philhellenisme'i açıklamaya yönelik ikinci hipoteze getiriyor.

Türkler ve Hunlar'dan önce, Batı'yı tehdit eden Persler oldular; bu tehdit, İsa'dan önce beşinci yüzyılda, Elen halkı için gerçekte trajik bir nitelik almaya başlıyordu. Küçük Asya'da kentler birer birer Pers kuvvetlerine teslim oluyordu, en çok dayananlardan birisi, ünlü Miletus Kenti'dir ve yazgısı Atina'da merakla bekleniyordu. Nihayet Miletus, 495. yılda düştü ve bu zengin kent günlerce yağma edildi; bir yıl sonra, Atina'da, Phrynichus, "Miletus'un Zaptı" trajedisini sahneye koydu ve Atinalılar, bu oyuna o kadar çok ağladılar ki, sonunda, Atina yöneticileri, Phrynichus'u, böyle bir oyun yazdığı için cezalandırmak gereğini duyuyordu.

Elen halkı, trajediyi geliştirmeden önce trajediyi yaşıyordu, Atinalılar, sonlarının, Miletus'unkine benzeyeceği korkusu içinde üretiyordu. Bütün bu mucizevi verimler tarih sahnesine çıkarken, Atina, Doğusu'ndan ölümcül bir tehdit ile zorlanıyordu. Bu o kadar önemli olmalı ki, bu tehditten, Elen-Pers savaşlarından önce, bir "Elen ulusal duygusu" bile olmadığını ileri sürenler bulunuyor.(9) Elenler'in, Pers karşısındaki umulmadık zaferleri ise 480 ve 479 yıllarında, denizde ve karada gerçekleşiyor; bunu, Perslerin Atina Kuşatması'nın püskürtülmesini, Türklerin Viyana Kuşatmaları'nın püskürtülmesinden çok önce Avrupa'nın kurtuluşu sayanlara rastlıyoruz.(10) Bu haliyle, Persler'e karşı, Doğu'nun Batı'ya yürüyüşünü durduran bu deniz ve kara savaşlarını da, philhellenisme'in muhtemel açıklayıcıları arasına koymak mecburiyetini duyuyorum.

Tarihi, Sovyet sosyalizmini de bir Doğulu marifeti sayarak, Elenler'i, "Doğu" Roma İmparatorluğu ile birlikte, Doğu iklimlerine yazarak, bir Doğu-Batı çatışması biçiminde görenler için, ben bunlar arasındayım, bu hipotez oldukça çekicidir.(*) Fakat ne kadar bilinçtedir; bu soruya ikna edici bir cevap bulmak mümkün olmayabilir, en azından bilinci zorlayan gelişmelere ihtiyacımız var. Batı insanının, kendisini, Antik Elen ile "aldatıcı rahatlıkta özdeşleştirmesi-nin"(11), Fransa'dakinden geç gelen Alman Aydınlanması'nın arkasından, Fransa'da İkinci İmparatorluk ve Britanya'da Viktoryan dönemde çıktığının saptanması da, bizi, başka hipotezlerin arayışına zorlamaktadır.

Bu nedenle üçüncü ve benim tercihim olan hipoteze geliyorum; bu, Elenler'in Osmanlı yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesi ve savaşıdır. Şimdi bir ölçüde bunun çözümlemesini yapmak istiyorum; ancak hemen öncesinde söylenebilecek olan, bu mücadelenin, Batı Avrupa'da yarattığı aydın desteğini, eğer çok daha farklı koşulların ürünü olan Haçlı Seferleri dönemini bir kenara bırakacak olursak(12), İspanya İç Savaşı ile karşılaştırılabileceğidir. Karşılaştırma, Elen Bağımsızlık Mücadelesi lehinedir; üstelik bu zamanda, Batı Avrupa'da sadece ilginin ortaya çıkmadığını, romantizm türünden estetik akımların ve bütünüyle milliyetçiliğin, bu destek içinde, yeni biçimlemelere kavuştuğunu söyleyebiliyoruz. Burada, incelemenin bu aşamasında, bu süreci çözümlemek istiyorum.

---

* 1821 yılında başlayan Elen Bağımsızlık Savaşı, Fransa'da bir şiir patlamasına yol açıyor. Bunlardan ikisini incelememin başına koydum; sonuncusu, burada ileri sürdüğüm görüşlere denk düşüyor. M.Calmes da, 1821 yılındaki şiirinde, sorunu bir Doğu-Batı çatışması ekseninde alıyor. Calmes'in dizelerini şöyle çevirmenin mümkün olduğunu sanıyorum;

Uyan şimdi Ey Yüce Soylu Elen
Atalarına layık olma zamanıdır
Kalk, artık söndür ateşini,
Mağrur Pers'e gem vurmuş Osmanlı'nın.

Önce, "philhellenism" başlığıyla yayınlanmış ender çalışmalardan birisinin sahibi Woodhouse'ın, philhellenic akımın, on dokuzuncu yüzyılın ikinci ve üçüncu on yılında patladığı yollu önemli tesbitini, tekrarlayarak hatırlatmak gereğini duyuyorum. Daha sonra hatırlatılması gereken, philhellenism'in tümüyle bir aydın hareketi olarak başladığı, geniş halk kütlelerini etkisine aldığı ve kaçınılmaz bir biçimde, belki de insanlık tarihinin en statükocu ittifakı olan "Kutsal İttifak" Hükümetleri'ni esir ederek, Elen müçadelesi lehinde müdahaleye zorlamasıdır. Gerçekten de, Elen Bağımsızlık Mücadelesi'nde dönüm noktası, savaşın Türkler lehine gelıştiği bir sırada, Navarino'da, 1827 yılında, Rus, Fransız ve İngiliz donanmalarının birleşerek, Türk Donanması'nı perişan etmesidir. Dünya'da böyle bir gerici ve tutucu devletler ittifakını, tam politikalarının tersi yönünde karar almaya zorlayan ve bunu gerçekleştiren başka bir aydın hareketi, belki de, yoktur; bu noktayı öncelikle aydın hareketinin gücünü belirtebilmek için kaydediyorum.

Dönemi inceleyen bir araştırma, "jamais mouvement poétique en France ne s'est emparer de tous les jeunes poètes"(13) diyor; Fransa'da bütün genç şairleri etkisi altına alan bir edebi hareketin başladığını görüyoruz. Neredeyse bütün gençler Elen mücadelesi üzerine şiirler yazıyorlar, bunlar yayınlanıyor; sonra broşür haline getiriliyor ve halktan hanımlar ya da asil kızlar, bu broşürleri satarak topladıkları paraları, Elen mücadelesine akıtıyorlar. Bu belki de yeni bir olgudur; çünkü, bu konuda araştırmasına dayandığım Frideriki Tabaki-İona'nın saptadığına göre, zamanın dergileri, "cette active bienfaisance des dames francais"(14) sözüyle bu olguyu özellikle kaydediyorlar. Sadece şairler ya da hanımlar değil; ağır başlı Fransız Akademisi de, "Elenlerin Esaretten Kurtulması" üzerine, yarışma açma gereğini duyuyor.

Kim yok ki? Fransa'da ressam Delacroix, Chateaubriand, Hugo ilk anda akla gelenlerdir; Hugo, / Byron'un Hellas'ı, Homer'in memleketi / Sen, bizim bacımız, Sen bizim Anamız / yollu şiirler yazıyor ve başkalarıyla birlikte efsanevi Şair Lord Byron'un Elen Bağımsızlığı için ölümünü, ayrıca bir politik ve edebi harekete çevirmekten geri kalmıyor.

Fransa'daki philhellenique akımın en dikkat çekici özelliklerinden birisi, hızla içselleştirilmesidir; Elenler için yazılmış şiirlerin, / En mourant pour la liberte /Je croirai mourir pour la France/ nakaratıyla süslenmesinin, Elenler için ölümün Fransa'da özgürlük için ölümle özdeşleştirilmesinin, çok yaygın olduğunu görüyoruz. /A vos exploits mon coeur s'enflamme/ De jalousie et

Elen Bağımsızlık Mücadelesi'nden sonra halkı isyana çağıran Peter Andreas'tır.

de fierté/ dizesi de, bana, çok açıklayıcı geliyor; /gazalarınla kalbim tutuşuyor/ kıskançlıktan, gururdan / bu içselleştirme sürecinin derinini dışa vuruyor

Londra'daki akım daha az spektaküler görünmüyor; 1822 yılını, "we are all Greeks" sözü eğer hala hatırlanıyorsa; bunu, "biz hepimiz eleniz" sözünü, telaffuz edenin, "Zincirlerinden Boşanmış Ptoleme" trajedisini yazan Shelly olmasının payı büyüktür. Shelly ve Byron, Britanya Adaları'ndan Elen Mücadelesi'ne destek uzatanlar arasında en çok tanınan ve bilinenlerdir ve bu akımın sürekleyiciliğini üstlendiklerinde çoktan büyük otorite edinmiş durumundadırlar; ancak Elen halkı ile dayanışma komitesinde, o zamanlar en moda entellektüel alan sayılan siyasal iktisatta, ricardian revolution'u gerçekleştiren David Ricardo'nun da bulunması[15], aydın desteğinin yaygınlığı ve yoğunluğu konusunda gerçekçi bilgi sağlıyor Ayrıca, Avrupa'nın belli başlı merkezlerinde, Paris ve Londra benzeri philhellenic hareketleri biliyoruz.

Kişi olarak philhellene, hem asil kökenli ve hem de halktandır; Elen Halkı'nın savaşını bir tür "Haçlı" Seferi olarak gördükleri için dindar ve tutucular arasından da çıkıyordu, ancak, philhellenic hareketin temel rengi, radikal ve liberaldir. Batı düşünce sisteminde iki önemli yeniliğin manivelası olduğunu açıklıkla saptamak durumundayız; bunlardan birisi, Hugo'nun adıyla birlikte geliyor. Hugo, özellikle Lord Byron'un ölümünü de kullanarak, klasizmin yerine romantizmi yerleştiriyor; böylece Elen bağımsızlıkçıları, romantik akımın pratisyenleri ve artizanları arasına giriyorlar. Romantizmin, bir yanı, bütün iyilik ve güzellikleri sadece geçmişte görmekle sınırlıdır, buna tutucu yan diyebiliriz; bir diğer yanı ise, insanın, birey'in imkan ve gücünü abartmasıdır ve buna "devrimci yanı" adını verebiliriz.[*] Hugo, Elen Bağımsızlık Mücadelesi'ni işleyerek romantizme, insanın gücünü yücelten bir devrimci renk katmıştır

İkincisi, Elen Bağımsızlık Mücadelesi, milliyetçi kavrama, yeni bir öğe ekliyor; bu özgürlükçülük'tür Elen mücadelesinden sonra ulusal kurtuluş hareketlerinde özgürlük ölçütünü aramak ve hatta, olmadığı zamanlar, acı bir yanılmayla bunu eklemek adet haline geliyor. Elen Mücadelesi'nın, Batı Avrupa'da "içselleştirilmesi" kavramıyla anlatmak istediğim, özünde, bu iki süreçte saklı durmaktadır

Ancak şimdi ben, bu büyük entellektüel-politik akımı, dışsallaştırmak istiyorum ve bunu denemek durumundayım; daha önce aktarmıştım, Woodhouse, philhellenic akımın, on dokuzuncu yüzyılın ikinci ve üçüncü on yıllarına ait bir olgu olduğuna işaret ediyordu ve eğer, philhellenism ile Elen Bağımsızlık Mücadelesi arasında birebir bir ilişki kuruyorsak, geçen yüzyılın üçüncü on yılında başladığı kesin olduğuna göre, ikinci on yılda çıkmaya başlayan philhellenism'i nasıl açıklayacağız, bu görünürdeki çelişkiyle başlamak istiyorum. Bu çelişkiyi gidermek için, yine Woodhouse'ın, önsözünde dillendirdiği, benzer

Osmanlı düzeni ne kadar "Türk" idi? Ben uzun süredir geliştirdiğim, Greko-Romen olduğu görüşümü sadece kaydetmekle yetinmek durumundayım. Kurumların ötesinde, Elen Bağımsızlığı'na kadar, en önemli kamu görevlerinin, Elenler'in tekelinde olduğunu söyleyebiliyoruz. Bunların içinde güçlü "tercüman" makamı var; zaman zaman dışişleri bakanlığına denk bu görev, hep Elenler'in ve özellikle Fenerli Elen aydınların tekeli olagelmiştir.

diğer akımlar için de büyük bir açıklayıcılık gücüne sahip, bir başka cümlesine işaret etmek zorunluluğunu duyuyorum; Woodhouse, philhellenlerin, aslında çıkarsız, dığergam, insanlar olduğunu belirttikten sonra, "arkalarında çok büyük güçlerin bulunduğuna" işaret etmek gereğini duyuyor.[16] İnsanların çıkarsızlığı ve büyük güçlerin çıkar ve nüfuz alanı arayışı, iki ayrı düzlemdir

Başka çalışmalarda geliştirmek üzere ve burada gerekli olduğu ölçüde değinme zorunluluğu

---

* İncelemenin başına aldığım, ilk dizeler, buna tanıklık etmiyor mu?

Hellas patlıyor, yıldırımlara, uyanıyor
Alnıdır yükselen, toprakla lekeli, yazgıyla damgalı
Kırıyor elleriyle, bir ayıp esaretin demirlerini
Dinle, sahillerinde artık,
"Ya Vatan Ya Ölüm" sesleri çınlıyor!

var, 1774 yılında, Türkler açısından utanç verici Küçük Kaynarca Antlaşması'na yol açan Türkler'in Rus kuvvetleri karşısında hezimeti ve bundan kısa sayılacak bir zaman sonra, Napolyon'un Osmanlı toprağı Mısır'a girmesi, buradan çıkartılmasına karşın, bir dönüm noktasıdır; başta Büyük Britanya, zamanın büyük devletlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nu tasfiye etmeyi ciddiyetle düşündüklerini gösteren işaret ve kayıtlara sahip bulunuyoruz. Napolyon'un yenilişini izleyen "restorasyon" ve asıl önemlisi Kutsal İttifak'ın, statükocu ve anti-revizyonist doktrini, bu düşüncede tereddütler yaratıyor. Daha da önemlisi, Elen Bağımsızlık Savaşı'nın hemen arkasından, Rusya'nın, 1828 Türkmençay Antlaşması ile İran Ermenistanı'nı ve Azerbaycan'ı, eline geçirmesi ve 1829 Edirne Antlaşması ile Türkiye'yi bir daha perişan etmenin ötesinde, Osmanlı'dan çıkan ilk bağımsız devlet olan Elen Krallığı'nı, Türkiye'ye resmen kabul ettirmesi, Büyük Britanya'da, Rusya'nın güneye doğru daha da açılmasını sınırlandırabilmek için, Osmanlı'yı sürdürme politikasına dönüşe yol açmıştır; ancak, on dokuzuncu yüzyılın ikinci on yılında, Londra'nın, Osmanlı'nın parçaları üzerinde çalışmaya başladığını görüyoruz. Londra'nın, ilk Helen ilgisi, bu nedenle, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlıyor; bu, saptama yerindedir ve benim çözümlememdeki çelişki sadece görüntüdedir. Bununla birlikte, Elen Bağımsızlık Mücadelesi'nin, bu ilgiyi, önceden tahmin edilmesi imkansız bir alana aktardığı ve gerçeklik kazandırdığı kesindir; önemli olan da buradadır.

Dışsallaştırma denemesinde ikinci noktaya başlarken, Tabaki-Iona'nın kitabının başlığını aktarmada yarar görüyorum; "Poésie Philhellenique et Périodiques de la Restauration" adı, bir rastlantı sonucu, çok önemli bir reminder oluyor ve gerçekten de, Elen Bağımsızlık Mücadelesi, insanlığın en karanlık ve en umutsuz, dünyanın hiçbir yerinde bir yaprağın bile kımılmadığı bir zamanda ortaya çıkıyor "İnsanlar", bir başkaldırıya muhtaçtır; insanlığın en muhtaç olduğu bir zamanda çıkmış olması, daha büyük bir heyecanla karşılanmasına yol açmıştır

Düşünce dünyamız açısından, "revolution" kavramı ve süreci üzerinde bu kadar çaba harcanmışken, "restauration" sureç ve kavramının bu denli ihmal edilmesi şaşırtıcıdır; adına "restorasyon" denilen bir dönem, eninde-sonunda Büyük Fransız Devrimi'nin tasfiye edildiği bir zamanın süreci ve kendisidir. Bu söylendiğinde, bugünle paralellik kurmak son derece kolaylaşmaktadır; bugün de, ister beğenelim ve isterse beğenmiyelim, John Reed'in kalıcı sözleriyle, on günde dünyayı sarsan, "Büyük" Rusya Devrimi'nin tasfiye edildiği zaman kesitinin adıdır. O gün krallıklar restore ediliyordu, bugün kapitalist düzenler restore ediliyorlar; benim, Elen Halkı'nın mücadelesine ilgim, bu paralellığı kurmamdan sonra başladı. Bu mücadelenin benim kavmımın adını taşıyan bir emperyal düzene karşı verilmesi, beni nasıl etkiliyor; cevap verebilecek durumda değilim ve ancak, aklımı çarpıtmamış olmasını diliyorum.

Benzerlik, sadece, iki restorasyon kesitini saptamaktan ibaret olmalıdır; bugün, artık sıradan gözlemcilerin bile saptadığı üzere, bir insanlıktan çıkış sürecinden geçiyoruz. Bütün insani değerlerin ayaklar altına alındığı, insanoğlunun yüzeyselleştiği, ihanetin ve inançları reddetmenin en büyük primlerle karşılaştığı günlerden geçiyoruz; insan küçüluyor ve işte, Elen Bağımsızlık Mücadelesi'ni de kullanarak, Hugo'nun, Shelly'in, Byron'un, Delacroix'ın yaptıkları, bu küçülen insanın küçülmesini durdurmak ve belki de bir tür Walt Disney sihirbazlığıyla, birden büyütmektir. Romantik'tiler. Ayrıca Shelly ve Byron örneklerinden biliyoruz; "yabancılaşmışlardı", her ikisi de, muzaffer, ancak boğucu Londra'da yaşamak istemiyorlar ve Elen Mücadelesi'nden önce, Akdeniz kentlerinde kendilerini arıyorlardı. Elen Mücadelesi'nde romantik kendilerini buldular

Bundan sonra, belki de, benim anlatmak istediklerimi, benden önce ve benden daha güzel ifade eden tarihçi Thomson'a başvurmakla yetinebilirim; philhellenism'i, romantizm çağında nasyonalizmin aldığı yeni biçim olarak tanımladıktan sonra, "zaferi, 1830 devrimcilerine esin oldu" diye tamamlıyor.[17] Böylece, öyle sanıyorum, bu önemli entellektüel-politik akımı dışsallaştırma denemesini tamamlamış oluyorum.

Tekrar iç dünyaya dönecek olursak, Avrupa'da, philhellenism akımının, Elen'leri yüceltirken, Osmanlıları ve Türkler'i karalamayı ihmal etmediğini ve bu ikisinin birlikte gittiğini tahmin etmek zor olmamalıdır; bu güçle entellektüel-politik akımın, aynı zamanda çok ağır bir Türklük eleştirisiyle birlikte gelişmesi, Türkler açısından bir talihsizliktir Talihsizliği daha da artı-

ran, Sultan Mahmut'un, büyük bir şiddetle, Fener Patriği ve önde gelen bazı din adamlarını astırması oluyor.

Astırmanın burada da kalmadığını görüyoruz; Kıbrıs'lı Elenler'in, Elen Bağımsızlık Mücadelesi'nden uzak durmaya çalıştıkları ve katkılarının "minimum ölçüde", bazı kişiler düzeyinde, kaldığı kesin olmakla birlikte[18] Kıbrıs'ta da, başta "dragoman" olmak üzere, önde gelen din adamları ve bir kısım halk ölümden kurtulamıyorlar. Öldürmelerle birlikte[19] bütün İmparatorlukta ve bu arada Kıbrıs'ta hristiyan tebanın silahsızlandırılması fermanı çıkarılıyor. Bağımsızlık Savaşı'nın başındaki bu talihsiz ve trajik adımlar, Avrupa'da philhellenism akımını şiddetlendirmekten başka bir sonuç vermiyor. Modern philhellenism, Elen olana büyük bir sevgi ve ilgi kaynağıdır; bu, Antik Elenizm'e ilgi ve hayranlığın yeniden doğuşu demektir. Türkler ise, bundan sonra, ilk kez Rus Çarı'nın kullandığı "hasta adam" nitelemesi ile özdeşleşmekten kurtulamıyor.

Osmanlı'da müslüman olmayan kavimlerin liderleri durumundaki din adamlarına yönelen bu tehdit ve ayrıca hristiyan halkın silahsızlandırılması, bir korkutma amacını taşımakla birlikte arkasında büyük bir korkuyu gizliyor ve açığa vuruyor; açığa vurulan korku, modern Türkiye'nin oluşumunda uzun yıllara yayılan büyük bir transformasyonu da başlatıyor. Bu transformasyon, Osmanlı düzeninin niteliği ve Türkiye aydınının karakteriyle ilgilidir; burada, son derece telegrafik bir biçimde, değinmekten başka imkanım bulunmuyor.

Osmanlı düzeni ne kadar "Türk" idi? Ben uzun süredir geliştirdiğim, Greko-Romen olduğu görüşümü sadece kaydetmekle yetinmek durumundayım. Bu hatırlatma içinde, Türkiye'nin, İbn Haldun'un, "on observe toujours que le vaincu s'assimile au vanqueur"[20] önermesini tekzip ettiği, "yenilenin yeneni taklit etmesi" kuralını tersine çevirerek, Greko-Romen kurumlarını ve pek çok usulünü asimile ettiğini söylemek zorundayız; kurumların ötesinde, Elen Bağımsızlığı'na kadar, en önemli kamu görevlerinin, Elenler'in tekelinde olduğunu söyleyebiliyoruz. Bunların içinde güçlü "tercüman"[*] makamı var, zaman zaman dışişleri bakanlığına denk bu görev, hep Elenler'in ve özellikle Fenerli Elen aydınların tekeli olagelmiştir. Sadece bu görev değil, önemli bilimsel ve entellektüel işlerin tümü, genellikle Elen becerisidir. Elen'lerin bağımsızlığı, bunlara karşı, büyük bir güvensizliği ve bu nedenle, en azından Bağımsızlığı izleyen ilk dönemlerde, Elenler'in her türlü aydın işlerinden uzak kalmaları sonucunu doğurmuştur.

Adına "Meşrutiyet" yazılı Hamid, Mustafa Kemal kuşağını en çok etkilemiş ve model olmuş yenilikçidir.

Bu Türkiye'de bir an için aydının tükenmesi demektir. Tükenme, hızla yerli aydın yaratılması ihtiyacını yaratıyor; Elenler'in yerine bir yerli "Tercüme Odası" kuruluyor; güvenilir Osmanlı ailelerinin çocukları hızla bu odalardan geçirilerek dil bilen aydınlar haline getiriliyor. Benim çeşitli çalışmalarımda, Türk aydını için, "Tercüme Odasında Doğdu" dediğim süreç budur; bu nedenle, Türk düşüncesi hep, yabancılara karşı pek zayıf olmuş ve hala pek zayıf kalmıştır.

ÜÇ TÜRK BÜYÜĞÜ

Büyük, Rusça, "velikıy" nedir? Bız Türkler'in "deli" dediği[**] Petro'ya, Ruslar, Velikıy Pyotr diyorlarsa, nasıl düşünüyorlar; akıttığı kana veya acımasızlığına mı bakıyorlar? Tarih felsefesinin alanına giren bu soruya, burada cevap aramak imkanına sahip değilim; ancak, herhalde, tarihin büyüklerinde tarihi ileriye doğru hızlandırma anlamında de facto adımlara bakma zorunluluğu var. Akan bütün kandan, tüm yaralardan, her türlü karalama ve taçlandırmalardan soyutlamaya çalıştığımda, yakın zaman Türkiye tarihinde, "önder" adına layık, üç ismi ayırabili-

* Elence, "dragoman" sözcüğünün Osmanlı ağzındaki söylenişidir. Bu öylesine önemli bir kurumdur ki, yabancılar, hep dragoman ya da tercüman ile karşılaştıkları için, Fransızcaya da, "truchement" olarak geçmiş bulunuyor: "truchement", Fransızca'da Levant'te tercuman veya aracı anlamına geliyor.

** Zaman zaman, Türkçe'de, "deli", büyüklerin büyüğü, grandissime, anlamına da geliyor.

yorum; bunlar, İkinci Mahmut, Ikinci Hamid ve Mustafa Kemal'dir.

Hemen işaret etmek gerek; bunların üçünü bir çizgiye getirmek, aynı çizgiye yerleştirmek, adlarının başına "büyük" nitelemesini yapıştırmak, Türkiye historiographie'sinde günahların en büyüğü ve belki de, diğer taraftan, bilimde devrimlerin en zoru'dur. Hatırlamakta yarar var, kemalist yazın, kendisini en fazla anlatmak istediği, 1940 yılında, İkinci Mahmut'un adına yazılı, "Tanzimat" adımlarını karalamak için "Tanzimat" adıyla çok ciddi bir cilt yayınlıyordu Öte yandan, Sultan Hamid'i karalamak, kemalist ideolojinin leif motif'idir; bu o kadar öyle ki, ben, "Tezler" dizisinin bir cildini yazarken, "kemalizm, hamidizm'dir" önermesini bulduğum zaman, büyük bir şaşkınlığa uğruyor ve sanki bir uçurumun başındaymışım gibi, korkuyordum.[21] Günlerce makinamdan kaçtığımı hatırlıyorum, adına "Meşrutiyet" yazılı Hamid'i "rehabiliter" etme yönünde, bugün ülkemizde saray-tarihçilerinin büyük düşmanlığını çekerek, önemli adımlar atabildim; Hamid, Mustafa Kemal kuşağını en çok etkilemiş ve Kemal'e ve arkadaşlarına "model" olmuş, bir yenilikçidir

Mahmut'u ve Hamid'i pek trajik bulurum; Mustafa Kemal ise, benim için, hep "umutsuz" olmuştur ve şaşırtıcı ölçüde, "Joie de vivre" açısından zayıf yaşamıştır. İlk ikisinin yaşamı lineaire'dir; üçüncüsünün ki ise çok rahatlıkla birbirinden ayrı perdelere ayrılabilir ve ben çalışmalarımda ayırmaktan geri kalamadım. Bütün bunlar ayrı, Mustafa Kemal'ın adına, "cumhuriyet" yazılmıştır; yöntem açısından her türlü eleştri, bu noktayı özenle hesaba katma zorundadır.

Böyle konduğunda, Mahmut, Hamid ve Kemal'i yakın tarihimizin en önemli üç adı ve herhalde büyük bir haklılıkla, üç "despote éclairé", saymakla, bir tür tautologique konuma düştüğüm de ileri sürülebilir; gerçekten de, yakın tarihimizde, "tanzimat", "meşrutiyet" ve "cumhuriyet" üç en önemli süreçtir ve bunları yönetmiş olanlar da "büyük" nitelemesini hak etmektedirler Buna, kendi kendime yönettiğim "tautologie" eleştirisine, şimdilik ve sadece geçerken verilebilecek cevap, kemalist cumhuriyet'in kendisini, ancak, tanzimat ve meşrutiyet süreçlerini karalayarak ve reddederek tanımlayabildiği ve anlatabildiğidir; daha da önemlisi, bu açıdan, Batı ve Sovyet türkolojileri ile kemalist yazın arasında önemli bir farkın bulunmadığıdır. Şunu rahatlıkla ileri sürebilecek durumdayım; Türkiye üzerine Batı ve Sovyet "bilimi" şaşırtıcı ölçüde kemalisttir ve bunu, kemalist bilimin olmasa, bile kemalist politikaların büyük başarısı saymak gerekmektedir. Ancak böyle bir sayım, bunun mekanizmaları üzerinde düşünmenin yerini alamaz; sorun, ortadadır.

Batı Cephesi ise biz Türkler açısından önemli abartmaları içerse de, Elen halkları açısından, büyük bir haklılıkla, "Anatolian fiasco" olmuştur. Fiyaskoyu tahrik eden manivelalar, Türk başarısını abartma eğilimi ile olabilir. Türkiye'de pek yazılmamakla birlikte, netlik ve açıklıkla bilinmektedir; Elen halkı, emperyalist güçlere güvenme ve dayanmanın fiyatını çok ağır ödemiştir.

Öte yandan bu üç ismin, Elen halklarının yakın tarihinde de, belki en önemli üç "yakın-yabancı" isim olduğunu ileri sürmek mümkündür; Mahmut, Elen Bağımsızlık Savaşı'nın sultanıdır ve dolayısıyla, modern Elen tarihi için birinci derece önemli olduğunu kabul etmek kaçınılmaz olmaktadır. Sultan Hamid'in, Elen halkları tarihindeki pek önemli yeri, ilk bakışta fark edilmeyebilir; Kıbrıs'ın, Türk egemenliğinden, Büyük Britanya'ya devredilmesi, Sultan Hamid zamanındadır. Aslında bu devir işlemi kadar bunun dinamikleri son derece önemli görünmekte ve öyle sanıyorum, bugünün önemli sorunlarının bazılarına da ışık tutmaktadır; bu yüzden kısaca ele almak gereğini duyuyorum.

Kıbrıs, hiçbir çatışma olmadan, bir tek kurşun atılmadan, sanki acısız-kansız bir ameliyatla, Türk egemenliğinden Büyük Britanya korumasına aktarılmıştır Tarih, Türkler'in, bir kez daha, belki de en utanç verici biçimde, Rusya kuvvetleri önünde bozguna uğradıkları, Rus Askerleri'nin, Batı'da Aya Stefanos, Yeşilköy'e, kadar geldikleri ve Doğu'da ise Kars ve Ardahan'ı ellerine geçirdikleri zamandır. 1853-1856 Kırım Savaşı'nda, Türkler'in Rusya'ya açtığı savaşta, Türkler ile birlikte saf tutan Büyük Devletler,

1877 yılında, Mithat Paşa Partisi, bunun tekrarlayacağı umuduyla, Rusya'ya karşı savaş ilan ettiğinde, başta emperyalist lider Büyük Britanya, Türkler'i yalnız bırakmış; ancak, Rusya kuvvetlerinin ilerlemesi karşısında panik yaşamıştır. Londra, Rusya'yı, Kars ve Ardahan'da durdurmaya ve Akdeniz'e inişini önlemede çok telaşlı görünmüştür; Kıbrıs'ı, bu gerekçeyle ve geçici olarak bir üs haline getirmek üzere, Türkiye'yi ikna edebilmiştir. Devir mukavelesi, çok öğreticidir; geçici bir madde ile, Rusya'nın Kars ve Ardahan'ı, Türkiye'ye iade etmesi halinde, Londra'nın da Kıbrıs'ı geri vereceğini açıkça kaydetmektedir;[22] Ancak bekleneceği gibi, Büyük Britanya, Birinci Savaş ilan edilince, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan ile, Lausanne'de bunu Türkiye'ye kabul ettirebilmiştir.

Öğreticilik burada bitmiyor ve Hamid zamanındaki bu tarihsel olay, bizi Kars-Ardahan ile Kıbrıs Adası arasındaki bağı ve mesafeyi incelemeye itiyor. Bunun için, Kars'tan İskenderun'a bir hat çizmek ve bu coğrafyanın historie-ethnicite'sine bakmak zorunludur; çünkü, Büyük Britanya emperyalizmi için Çarlık Rusyası'nın ve bu bölgede, 1947 yılında, Elen İç Savaşı sırasında telaşla ilan edilen Truman Doktrini ile, bölgenin, İngiliz emperyalizminden Amerikan emperyalizminin alanına aktarılmasından sonra Sovyetler Birliği'nin ve bugün yine Rusya'nın, Akdeniz'e inmesini önlemek, Washington için, son derece önemlidir 1877-78 Türko-Rus savaşından sonra, İngiliz emperyalizmi için Rusya'nın İskenderun Körfezi'ne inmesi büyük bir ihtimal haline girmiştir ve gerçekleşmesi, bir zaman meselesidir

Burada, benim zaman zaman, kürdolojinin ilk ciddi kitabı saydığım ancak çeşitli Rusça kaynaklarda kısa atıflara rastlamakla birlikte hala Rusçasını inceleyemediğim, bir kitaptan söz etmek istiyorum; Albay P.I Aver'yanov tarafından yazılmıştır ve 1900 yılında, Rusya Kafkas Orduları için hazırlanan bu kitabın, 1900 yılında, Tiflis'te yayınlandığını biliyoruz.[23] Kitap, Rusya istihbaratının, Doğu'daki bütün birlikleri bütün kadrolarıyla bildiğini gösteriyor; önemli bir kaynaktır

Ancak daha önemlisi, Kafkas Orduları'ndan Albay Aver'yanov'un araştırması, Elenler'in bağımsızlığını anlaşmaya bağlayan Edirne Antlaşması'yla sonuçlanan Türk-Rus ve bunu izleyen yine Türk-Rus Savaşları'nda, Kurtler'in genellikle, Rusya tarafında savaştıkları ve kurdukları milis birliklerle Türk cephelerini bozduklarını ortaya koyuyor. Bunu, zamanında, İngiliz ve daha sonra Amerikan emperyalizminin ajanlarının da bildiğinden kuşku duymamak zorunludur

Dahası var; Berlin Antlaşması'nın ilgili maddesini dipnotta vermiş bulunuyorum; "Ermenistan" sözcüğünü kullanıyor ve burada kastedilen, Erzurum-Kars çevresidir. Bu sırada bizim bir de "Küçük Ermenistan" olgusunu hatırlamamız gerekiyor; kısaca ancak derinlikle ele almaya çalıştığım sorunla çok yakından ilgilidir. Alpaslan Liderliği'nde Selçuk akıncıları, Malazgirt'te Roma İmparatoru'nu perişan edip, Küçük Asya'nın kapılarını zorlayınca, bundan en çok Ermeni kavmi rahatsız oluyor; yeni Roma İmparatoru, Ermeniler'e, Anadolu'da bir yeni yurtluk veriyor; Kayseri'nin hemen güneyinden Urfa'ya kadar uzanan coğrafyada sınırı pek belirsiz bir büyük bölgeye "Küçük Ermenistan" diyoruz. 1877-78 Savaşı'nda nüfus büyük bir yoğunluktur ve Ermeniler'in de, Türkler'in her savaşında, Rusya ile saf tuttukları saptanıyor(*) ve bu nedenle, Rusya kuvvetlerinin Akdeniz'i kontrol edecek İskenderun'a yürürken çok zorluk çekmeyeceği sonucu çıkıyor.(**) Kısaca açıklamaya çalıştım, umut ediyorum böylece, hem 1878 yılında ve hem de 1998 yılında, Kıbrıs Adası'nın, "tecrit" edilmiş anlamındaki "ada" sözcüğüne ters böyle girift yeri olduğunu görüyoruz.

Benim yakın zaman Türkiye tarihinin üçüncü ve sonuncu "büyük" kişisi saydığım Kemal Paşa'nın Elen kavminin yakın tarihindeki yerine gelmiş bulunuyorum; ancak, buna başlarken, izin verileceğini sanıyorum, bizim yakın zaman

* Fransa Assemblec'sinde, Ermeniler ile ilgili bir karar alındığında; Profesör Mümtaz Soysal, hukuken "genocide" koşullarının oluşmadığını, ölümlerin inkar edilemeyeceğini, ancak, amacın "göçertme" olduğunu, "bir halk olarak ermenileri yoketmenin" hiçbir zaman politika haline gelmediğini içeren bir savunma tuttumaktadır. Mantığı, "askeri nedenlerle bu bölgenin boşaltılması gerekiyordu" üzerine kuruludur; açıkça söylemiyor, ben söylediğini açık hale getirmeye çalışıyorum. Savunma, Osmanlı'da, "kavm-i sadık" sayılan Ermeniler'in, Rusya savaşlarından sonra, güvenilir olmaktan çıkmaları görüşüne dayanıyor.

** S-300 füzeleri sorununu, bu tarihi perspektif içinde düşünmenin yararlı olabileceğini öneriyorum; şimdi sorun-Amerikan emperyalizmi ile Rusya arasındadır. Washington, henüz Rusya ile sıcak ya da soğuk ve belki de başka bir adla çıkacak bir savaşı kabul etmeden, Rusya'yı "emperyalist" değil ekonomik bir güç olarak sınırlamaya çalışırken, Moskova'ya açıkça güvensizlik izlenimi vermeden, Rusya'nın Akdeniz'de bir köprü tutmasını önlemeye çalışıyor. Füzeler Sorunu'nda önemli boyutların birisi buradadır.

tarihimizle ilgili bazı saptamalara, hızla, değinmek durmundayım. Bunun için, belli tevazu ile, şunu belirtmem gerekiyor; ülkemizde, şimdi, sadece ve sadece, iki tarih vardır. Bunlardan birisi, "resmi" ve yazılan, zaman zaman adına, "kemalist" de denilen tarihtir ve bir de benim yazdığım tarih vardır. Bunun ikisi dışında, Türkiye'de veya başka bir yerde, yazılmış tarih bulunmamaktadır;(24) bu ikisi arasında bazı noktalarda tam bir zıtlık bulunuyor.

Bu zıtlıklardan birisi, kemalist tarihin, Batıya çarpık, biased to the west, yazılmış olmasıdır; bunun anlamı, yazımın, Batı ve söz uygunsa, Elen Cephesi'ni abartmaya dayanmasıdır. Tarih yazımımda gösterdim; olmayan "zaferler" bulunmuş ve olan savaşlar büyütülmüştür. Bunun karşılığında da Doğu Cephesi, tümüyle ihmal edilmiştir.

Doğru mu? Yukarıda bilimin "materyalist" olduğuna işaret etmiştim; belki, bu sözümü açma imkanı bulabileceğim, bu nedenle, bu soruyu kısaca ele almak gereği var. Birincisi biz Türklerde, İzmir'e "gavur" ve İstanbul'a "kahpe" sıfatlarının uygun görülmesine karşılık, Maraş "kahraman", Antep "gazi" ve Urfa ise "şanlı" isimlendirilmiştir. Ayrıca "gavur" ve "kahpe" sıfatlarının, muhtemelen, Osmanlı dönemine uzanması ve hiçbir hukuki değerinin bulunmamasına karşın "kahraman" ve "gazi" ve "şanlı" unvanlarının, Cumhuriyet'ten sonra ve yasayla ve bunların Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki yeri gözetilerek verildiğini biliyoruz.

Güzel, ancak, kurtuluş savaşı nedeniyle, üç Doğu yöresini büyük övgülere layık görürken, hiçbir Batı ilmi için bunları düşünmemiş olmamız, bütün, kemalist tarih yazımını alt üst etmiyor mu? Ben, bilimin ve fizik ile birlikte bilimlerin en hası olan tarih biliminin, materyalist olduğumu ileri sürerken, maddeye dayanması zorunluluğuna işaret ediyordum; arkeoloji ve linguistik, tarihçinin, dayanaklarıdır.

Arkeolojik olan nedir? Fazla kazı yapmaya gerek bulunmuyor; çalışmalarımın birisinde, Anadolu'daki Amerikan misyoner okulları ve hastanelerinin coğrafi dağılımını izlemiştim ve bunu, "Anadolu'da Amerikan misyoner okulları ve hastanelerinin bulunduğu yerler, mutlaka, Ermeni nüfusun yoğun yaşadıkları yerlerdi" biçiminde formüle ediyorum. Cumhuriyet'in ilk yıllarına da kalan Amerikan misyoner kuruluşları, müslüman Türkleri değil, katolik ve ortodoks Ermenileri protestan yapmak amacıyla, Osmanlı topraklarına geliyordu. Kayseri'de çok ünlü bir kolejlerinin, Adana Pozantı'ya yakın Tarsus'ta çok ünlü bir başka kolejlerinin, Maraş'ta iki kolejlerinin, Antep'te bir kolej ve hastanenin, Urfa'da(*) hastanelerinin bulunduğunu saptıyoruz. Çoğunun artık sadece binaları var; hem Küçük Ermenistan coğrafyasına denk düşüyor ve hem de, Maraş, Antep ve Urfa'daki savaşın niteliğini ortaya çıkarıyor.

Batı Cephesi'ne gelince, bu, biz Türkler açısından önemli abartmaları içerse de, Elen halkları açısından, büyük bir haklılıkla, "Anatolian fiasco" olmuştur; bir yandan, bir milyon üç yüzbin çevresinde Elen'in, doğup büyüdüğü toprakları ve evlerini terk etmeleri ile sonuçlanmasının yanında, içerde bir askeri darbe ve beş bakan ile bir komutanın idamına yol açmıştır. Bu fiyaskoyu tahrik eden manivelalar, Türk başarısını abartma eğilimi ile olabilir. Türkiye'de pek yazılmamakla birlikte, netlik ve açıklıkla bilinmektedir; Elen halkı, emperyalist güçlere güvenme ve dayanmanın fiyatını çok ağır ödemiştir. Buna karşın, bu alışkanlığından kurtulabildiğini söyleyemeyiz; Kıbrıs'ta akan kanlarda ve bugünkü impasse'de, Elen politikacılarının sorumluluğu pek büyüktür ve özellikle, emperyalist güçlere kör gözle inanma, her iki taraftan akan kanların önemli nedenidir.

Venezilos'da ifadesini bulan, Küçük Asya sahillerini alma planlarını ihmal etmiyorum; ancak bu dramın açılımında, Osmanlı mirasının ve bu arada Anadolu kıyılarının emperyalist paylaşım programının çok stratejik bir yeri var. Elen kuvvetlerinin Anadolu kıyılarına çıkışı, İngiliz emperyalistlerin fikridir; İtalyanlar Anadolu kıyılarına adım atar atmaz, Lloyd George, Müttefik Karargahı'na, Elenler'in, Anadolu'ya çıkmasını öneriyor ve bu Clemenceau ve Wilson tarafından kabul ediliyor, fiyaskonun başı buradadır.(25)

(*) Altmışlı yılların başında, Yale Üniversitesi'nde graduate study yaptığım sırada, New Haven'in unutulmaz kırmızı çamlarının ötesinde, bir Doktor Sheppard'ın yaşadığını haber vermişlerdi, ziyaretine gitmemiz önerildi, gittik, Amerika'da bir Anadolu köylüsü evi ve yetmiş yaşlarında, bir tıp doktoru ile karşılaştım; ömrü, Antep-Urfa yöresinde geçmiş, babası da orada doktormuş, "babam, beyaz atına biner, Antep'ten Urfa'ya hastaya giderdi" diyordu, para alınazmış, ekliyordu ve her cümlesinden sonra sevgi ve özlemle ağlıyordu. Bir Amerikalı emekli misyonerdi. Woodhouse'ın, philhellene için söylediği, "iyi insanlardır, arkalarında büyük güçler var" sözünü, bu nedenle de alıp çıkardım; içinde hiçbir misyonere kızamayan bir zayıflık var.

Enver, başkomutan olduğu bir zamanda Kemal Bey, kendisine ihtiyat görevi verilen bir yarbaydır.

Bundan sonra, önce, emperyalist merkezlerin, Elenler'i daha ilerlemek için özendirdiklerini ve 1921 yılının yaz aylarından sonra ise, içerde sosyalizan Çerkez Ethem gerillaları ve Sovyetler'den gelen Mustafa Suphi Partisi'ni tasfiye ederek, Bolşevik "virüs" karşısında bir duvar olabileceğini gösteren Mustafa Kemal ile anlaşmaya başlamalarından itibaren, her türlü yardım ve desteği kestiklerini görüyoruz. Fiyasko ve binlerce insanın ölümü ile milyonların yurtlarını terk etmeleri kaçınılmazdır.(*) Çünkü, hiçbir imkanları yoktur ve arkalan boştur.

Emperyalistler, Elen halkını, ölüme itmişlerdir. Mustafa Kemal'in taktik ve stratejileri, sosyal açıdan ne kadar tartışmalı olursa olsun, teknik anlamda, sadece harika'dır ve hem emperyalistler arası çekişmelerden her an haber almış ve hem de bunları çok iyi kullanmıştır. Sonuç acılı, ancak bellidir.

Artık bu "üç büyük" perdesini kapatabilirim; bir özet ve hatta bir formül vermekte yarar var; Bir: Mahmut, Elen yenilgisi ile yeniçeri sistemini topla yerle bir ettikten sonra, yeni düzen ilkeleri içinde, bir "çok dinli ve çok milletli" yeni bir Osmanlı emperyal düzeni yaratmaya yöneliyordu. Trajedisi, hiçbir merkantilist dayanığı olmadan, modern bir merkezi devlet kurmaya çalışmasıdır İki: Hamid, artık çok dinlilikten vazgeçmiş ve bir yanıyla pan-islamik ve diğer yanıyla, panturanist senaryolarla flört etmeye başlamıştır Hamid, "tek dinli ve daha çok Arap, Kürt ve Türk türü Doğulu kavimli" bir emperyal düzen peşindedir. Hamid'in senaryosu, kaçınılmaz olarak, imparatorluğu Doğu'ya kaydırmak anlamına da gelmektedir ve programın bu yanının, devrimci planda, sahibi Enver'dir. Üç: Türkiye'de dine karşı hiçbir felsefi cereyan olmamıştır; ancak kurtuluş kadroları, islamik Araplar'in ihanetini bir tür islamın ihaneti olarak anlamışlar ve dolayısıyla, kemalist, "devlet kontrollu tek

---

* Elen politikacılarının bu gafletlerine, aynı ölçüde trajik sonuçlu olmasa da, iki yakın örnek verebiliyorum: bunlardan, birisi, bu kez Ikinci Dunya Savaşı'nın hemen sonunda, İran Kürdistan'ında, Gazi Muhammed'in kurduğu Mahabat Cumhuriyeti'nin başına gelenlerdir. Kuşkusuz, Gazi'de, tam bağımsızlık olmasa bile, bir özerklik ve özgürlük iradesi vardır; ancak, Gazi'yi, hazırlıksız bir cumhuriyet ilanına özendiren ve emperyalist merkezlerin baskısı üzerine, bütün desteğini çekerek, Gazi'nin asılmasıyla yetinen, Sovyetler Birliği'dir Amerikalı Eagleton jr., bunun araştırmasını yayınlamıştır ve daha sonra bu önemli çalışma pek çok dile çevrilmiş bulunuyor.
W. Eagleton jr. La Republique Kurde, Edition Complexe, 1991.
Aynı gafletin bir benzerini de, Kıbrıs Savaşı'nda görmek imkanı oldu: benim de içinde bulunduğum Türk kuvvetleri, Nicosia arkasından Timbou Havaalanı'na ilerlerken, pek çok köyde, yarım kalmış kahvaltı ve sıcak çayla karşılaştığımda şaşkınlığımın mı kızgınlığımın mı daha yoğun olduğunu, bugün, söyleyemiyorum. Savaş'ın ikinci döneminde bile, Elen politikacıları, bu kez, Washington'a iman ederek, Türk kuvvetlerinin evlerinin önüne gelmeyeceğine kanmış durumdalar: kayıplarda bu gafletin payı çok fazladır.

dinli ve tek milletli" bir programa koşmuşlardır. 1915 yılındaki Ermeni ve 1922 yılındaki Elen "tehcir" işlemleri, o zamanlar ancak on milyon kadar tahmin edilebilen Anadolu nüfusundan üç milyona yakın müslüman olmayanı azaltmış olmaktadır. Geriye, muslüman ancak Türk olmayan Kürtler'in ve süryani örneği kalan diğer minöritelerin "turkifikasyonu" kalmaktadır ve tarih açısından bakıldığında, bunun, sanıldığından kolay gerçekleşmiş olduğu söylenebiliyor; isyanlar olduğu kesin, ancak, Kürtler'in büyük çoğunluğu, Anadolu'nun büyük icadı olan "kripto hristiyanlar" düzenine benzer "Kripto Kürt" olmaya, belki de, tenezzül etmemişler ve hızla türkleşmişlerdir

Kürtler'in türkifikasyonu süreci, altmışlı yıllarda, benim de mensubu olduğum, Türkiye İşçi Partisi'nin tarih sahnesine çıkışına kadar devam ediyor. Ancak bu sonraki bir tarihtir ve şimdi, sıra, "kemalizm ve enverizm" telgrafındadır.

Has anlamda kemalizm'den söz ettiğimizde, Türklük idantitesi'ne bakışının, gerçekleştirilen sınırlar üzerinde sanki bir tahta perde varsayıldığını ve bu perdeyi, bu tarafa geçenlerin "Türk" olduğu ve dışında kalanların ise Türk dünyası ile bir ilgilerinin bulunmasından ibaret olduğunu, netlikle söyleyebiliriz; Türklük, 1923 yılında kazanılan ve daha sonra Hatay'la tamamlanan sınırların içindedir ve sadece içindedir.

KEMALIZM VE ENVERIZM

Önceki telegrafın, Türkiye'nin bir doktrin değiştirdiğini ve kemalizmden, enverizme kaydığının işaretlerini veriyordu; şimdi, bunu açma zamanıdır. Bu önümüzdeki yılların politik çizgilerini anlama açısından olduğu kadar, yine, tarih bilimi açısından da önemlidir. Türk tarihi, Kemal Paşa'nın, 19 Mayıs 1919 tarihine kadar, önemli bir etkinliğe sahip olmamasının ezikliği içindedir ve bunu bir yandan, yine abartmalarla ve diğer yandan da, Enver Paşa ile Kemal Paşa arasında bir mevhum rekabete bağlıyorlar. Ben çalışmalarımda böyle bir rekabetin olmadığını ve olmasının da imkansız olduğunu göstermiş bulunuyorum; çünkü, Enver'in başkomutan olduğu bir zamanda, Kemal Bey, kendisine ihtiyat görevleri verilen bir yarbay'dır. Hiçbir düzende, böyle bir durumda, rekabet imkanı yoktur. Öte yandan Kemal Paşa, mukavemet kuvvetlerinin komutasını eline aldığı zaman, bu kez, Enver pek çaresizdir ve ancak bir serüvencidir; bu durumda da, Kemal Paşa lehine, bir rekabet imkansızlığı ortaya çıkmaktadır.

Şimdi ikisi de ölüdürler. Ancak Kemal Paşa ile Enver Paşa arasında asıl rekabet şimdi başlıyor ve Türkiye, bir açıdan da, bu rekabetin sarsıntılarının içinden geçiyor

Bu geçişi ve sürecini, sadece, iki politika değişikliğiyle, anlatmayı denemek istiyorum; bunlardan ilki Kafkasya, daha doğrusu, Rusya'nın Moskova'ya göre, Kafkas-Ötesi, Zakafkas, dediği ve bu yüzden bütün dillere Trans-Kafkasya olarak geçen ancak bizler için ancak Kafkas-Önü olan coğrafyadaki kemalist ve enverist politikaları karşılaştırmaktır. Bunu yaparken, şimdiye kadar yazdıklarımı, tekrarlamamaya özenle çok kısa yazma zorunluluğunu duyuyorum

Yine de şöyle bir özete ihtiyaç var: Kemal Paşa'nın, kendisini tarihi misyonuna götüren görevlendirme yazısını yayınlamış bulunuyorum, zamanın Sadrazamı Damat Ferit Paşa'ya verdiği vazifelerden birisi, Doğu'da, Sovyetler'e özenle oluşan şura'ları ortadan kaldırmak ve diğeri ise, bazı komutanların ateşkes ile birlikte ordu silahlarını, halka dağıtmasını önlemektir. Gerçekten de, başta komutan Yakup Şevki Paşa, pek çok yurtsever generalin, Mondros Mütarekesi'nin gereklerini boşa çıkarmak için, muhtemelen İttihatçıların bir ihtilal örgütü olarak hazırladıkları Teşkilat-ı Mahsusa'yı da kullanarak, bir rezistansı silahlandırdıkları kesindir; aslında Doğu Cephesi'nde savaş sürmüştür ve İttihatçı, daha doğrusu içlerinde Enver'in kardeşi Nuri ve amcası Halil Paşalar'ın da bulunduğu pek çok subay, Ön-Kafkasya'ya yerleşmek için düzenli ve gerilla savaşı içindedir. Kemal Paşa, mukavemetin direksiyonunu eline geçirdiği andan itibaren bunun durduğunu görüyoruz

Geçerken tekrarlanabilir; kemalizm'in, hem Sovyet ve hem de Batı yazını tarafından, aynen Tür-

kiye'deki ilkokullarda okutulan yurttaşlık dersleri üslubunda ele alınmasının sırlarından birisi burada yatmaktadır. Kemal Paşa'nın, Enver Paşa'nın silahlı politikasını tersine çevirerek, Trans-Kafkasya'nın bolşevizasyonunda açık bir rol oynaması ve diğer taraftan, Misak-ı Millî sınırları içinde popülist Çerkez Ethem partizanlarını tasfiye ederek Ethem'i Yunanistan'a sığınmaya zorlaması ve Sovyetler'den işbirliği niyetiyle gelen Türkiye Komünist Partisi'nin lideri Suphi ve arkadaşlarının Karadeniz'de boğdurulmaları, hem Londra ve hem Moskova açısından şayan-ı şükran bir çift politika olmaktadır. Bu, türkolojinin formasyonunda etkili olan bir siyasal matriksdir.

Enver, Kafkasya'yı, en azından başlangıç olarak Doğu Kafkasya'yı Türk imparatorluğu'nun parçası sayıyordu;[26] Kemal Paşa, Ankara'da duruma hakim olunca, Doğu Cephesi'nde Kazım Karabekir Paşa vasıtasıyla bu politikayı tersine çevirmekte gecikmemiştir. Bunu, şimdiye kadar yayınlanan çalışmalarımda, çok çeşitli kaynaklara dayanarak, göstermiş bulunuyorum; ancak, o yıllarda, Kazım Paşa kuvvetleri içinde savaşan Binbaşı Veysel'in, daha sonra Veysel Paşa, çok kısa anıları, yakın zamanda yayınlamış bulunuyor; Veysel, savaş alanında yetkili birisi olarak, nasıl bolşeviklerle işbirliği içinde olunduğunu netlikle teyid ediyor. Anılarında, "Nahçıvanlılar, Türkleri, Ruslarla müttefik olmakla suçluyorlardı" demekten de geri kalmıyor[27] ve bu, Kafkas halklarının, Ankara'ya karşı güvensizliğinin köklerinin bu yıllara kadar uzandığını gösteriyor.

Bu kısa incelemede, şimdi, Ankara'nın başta Azerbaycan olmak üzere, Sovyet artığı Kafkas Devletleri'ne karşı düşkünlüğünün ölçüsünü göstermek durumunda değilim; ancak, Ankara'nın da, yakın zamana kadar, Bakü'de devlet başkanı olarak, ilkel olduğu kadar turanist-islamist Elçibey'i desteklemesinin körüklediği güvensizliğin bilincinde olduğundan kuşku duy-

Bizim ve özgürlüklü üniversite gençliğinin büyük örgütü genellikle istihbarat mensupları tarafından yönetilmiş Milli Türk Talebe Birliği ile yine, tam o zamanlarda, Türk gizli servisleri ile hep yakın ilişkiler içinde yayına başlayan Hürriyet Gazetesi, başta Kıbrıs'takiler olmak üzere "dış Türkler" ile hep ilgilendiler ve bu sorunu, hep canlı tutmaya çalıştılar.

mamak gerekmektedir Bu güvensizliği azaltmak için Ankara, Sovyet aparatçikleri, Azeri Aliyev ile Gürcü Şevarnadze'ye(*) Arap şeyhlerine layık protokol uygulamaktadır Ankara, kemalist devlet protokolunu da bir kenara bırakıyor; çünkü, şu anda Kafkasya ile ilgili rüya ve planları, kemalist değil enverist'tir.

Kafkasya'dan sonra Kıbrıs Adası ve Sorunu'nu, kemalizmin, hem içerde ve hem de dışarda ihmal edilen çok önemli çizgilerinden birisini daha çıkarabilmek için ele almakta yarar var, Kıbrıs üzerinde bir Elen araştırmacının bir çalışmasında, geçerken yapılan, bir tespit son derece önemlidir. Dimitri A Thephylactou, araştırmasının bir yerinde, Kemal Atatürk'ün bütün Türkler'i, modern Türkiye'nin sınırları içinde toplamak istediğini kaydediyor.(28) Thephylactou'nun daha sonra, Kıbrıs ile ilgili olarak "exodus" karşısında Londra'nın telaşlandığını, müdahale ettiğini ve öte yandan da, "Ana" Vatan'a göç eden Kıbrıs Türkleri'nin bir bölümünün geri döndüğünü eklemesi, bu önemli olgunun, Kıbrıs Adası'nı ilgilendiren yanını tamamlıyor; ancak, süreç, Kıbrıs'ı aşan bir önemdedir

Gerçekten de, has anlamda kemalizm'den söz ettiğimizde, Türklük idantitesi'ne bakışının, gerçekleştirilen sınırlar üzerinde sanki bir tahta perde varsayıldığını ve bu perdeyi, bu tarafa geçenlerin "Türk" olduğu ve dışında kalanların ise Türk dünyası ile bir ilgilerinin bulunmasından ibaret olduğunu, netlikle söyleyebiliriz; Türklük, 1923 yılında kazanılan ve daha sonra Hatay'la tamamlanan sınırların içindedir ve sadece içindedir. Bu, hem dışarda bir Türklük kaldığını reddetmek ve hem de içerde kalanları yoğun bir biçimde türkifiye etmek anlamındadır. Sadece Kıbrıs'ta değil, Kuzey Irak'taki Türkmenlere, Azeri ve İç Asya'nın türkik halklarına bakış hep aynı olmuştur; yokturlar ve öte yandan, sınırların genişliği nedeniyle hem nüfus artışı ve hem de dışardan içeriye göz özendirilmiştir.

Kıbrıs Sorunu'nun çıkışı ve gelişiminin etüdü, kemalizmin, bu şimdiye kadar hiç açığa çıkartılmamış karakterinin daha netlikle açılmasına imkan vermektedir; Türkler, Kıbrıs Elenleri'nin hem otuzlu yıllarda ve hem de ellili yıllardaki özgürlük mücadelesine uzak durdular. Ellili yılların ilk yarısında, Türk Hükümeti'nin resmi ve devlet politikası, "Türkiye'nin bir Kıbrıs sorunu olmadığı" şeklinde formüle ediliyordu; gerçekten de, benim kemalizmin restorasyonu dediğim Demokrat Parti hükümetleri zamanında da, Türklük sorunlarının tümü sınırların içinde aranıyor ve görülüyordu.

Bu söylenenler, bu tarihlerde, Türkiye'de "dış Türkler" meselesine el atanların bulunmadığı anlamına gelmiyor; bizim ve özgürlüklü üniversite gençliğin büyük örgütü genellikle istihbarat mensupları tarafından yönetilmiş Milli Türk Talebe Birliği ile yine, tam o zamanlarda, Türk gizli servisleri ile hep yakın ilişkiler içinde yayına başlayan Hürriyet Gazetesi, başta Kıbrıs'takiler olmak üzere "dış Türkler" ile hep ilgilendiler ve bu sorunu, hep canlı tutmaya çalıştılar. Bundan, Türk gizli servisinin, sürekli bir Kıbrıs ve dış Türk politikası olduğu sonucunu çıkarmak durumundayız. Demek, gizli servislerin tüm eylemlerini, devlet politikası sayamıyoruz; devletin organıdır, devletin kararıyla yapılıyor, ancak, temel politika olmayabiliyor.

Bir de Kıbrıs Sorunu'na ilginç bir tarih-bilinciyle yaklaşıldığını görüyoruz; ben, Kıbrıs'ın bir parçasının Türkler tarafından alınmasıyla Türklük'ün 1699 Karlofça Antlaşması ile başlayan küçülme sürecinin durdurulmuş olacağı analizini, ilk kez, 1950 yılları sonlarına doğru Profesör Turhan Feyzioğlu'ndan işittiğimi hatırlıyorum 1960 yıllarının hemen öncesinde, Kıbrıs'ta Elenler'in özgürlük mücadelesinin yükseldiği, Kıbrıs Türkleri'nin bu mücadelede İngiliz emperyalizmiyle saf tuttuğu ve diğer taraftan, resmi Türk politikasının böyle bir sorunu kabul etmediği bir zamanda(**), zamanın muhalefet partisi, Cumhuriyet Halk Partısı'nin Lideri İsmet İnönü'nün,

* "Susurluk Çetesi" ile ilgili olarak, başbakanlık'ta hazırlanan müfettiş raporunda, Aliyev'in oğlunun adının da geçmesi ve buna Aliyev'in "üzülmesi" üzerine, raporun değiştirildiğinin başbakan tarafından ilan edilmesi, Aliyev'in İstanbul'a inişinde uçağının kapısına kadar dansçı kızların gönderilmesi veya dünc kadar adı bile hatırlanmayan Azerbaycan Devleti'nin kuruluşunun elçilik resepsiyonuna, aynı zamanda, Türk Devlet Başkanı Demirel'in Meclis Başkanı Çetin'in, Başbakan Yılmaz ın ve pek çok bakanın katılması, bu güvensizliği tedavi etmenin oriental ölçüsüzlükleri sayılmalıdır.

** Hem Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve hem de Fikir Klübü yöneticisi olmam ve ayrıca, son derece aktif ve prestijli öğrenci eylemleri düzenlememiz, pek çok isteklerle karşılaşmama yol açıyordu; bunlardan bir küme de, Doktor Küçük-R.Denktaş ikilisinden gelenlerdi. O sıralarda başbakanlık, Ulus'taydı ve Küçük-Denktaş, çok zaman, Ankara'ya geldiklerinde, zamanın başbakanı Menderes tarafından kabul edilmez ve hatta terslenirlerdi; Ulus'ta, ikinci sınıf Park Otel'de kalırlar ve beni çağırırlardı, yirmi yaşlarındaydım, benimle sohbet ederler ve lehlerine öğrenci eylemleri düzenlememi isterlerdi. Doktor, bende, fazla yetenekli olmayan, ancak iyi niyetli ve hak-tanıyan bir insan izlenimi bırakıyordu; Denktaş'ı, gençlik günlerimde de sevmedim.

en yakın danışmanı Profesör Turhan Feyzioğlu'ndan, Kıbrıs'ın taksımı ile bir parçasının Türkiye'nın eline geçmesi ile, Türklük için, 1699 Karlofça Antlaşması'yla başlayan sürekli toprak kaybı döneminin sona ereceği özlemini dinliyordum;[29] ancak, bütün bunların, resmi politikayı hiçbir şekilde etkilemediğini tekrarlamak durumundayım ve bu tekrar, analitik planda, önemli açılımlara gebedir.

Çeşitli halk ve entellektüel cereyanlarla devlet politikalarını birbirinden ayırma konusunda, Profesör Feyzioğlu'nun politik kariyeri son derece uyarıcıdır; aradan geçen zamanda çeşitli bakanlıklar ve başbakan yardımcılığı yaptıktan sonra küçük partisinden daha çok, Silahlı Kuvvetler'le kurduğu yakın ilişkiler nedeniyle ağırlığını koruyan Feyzioğlu'nun, Ecevit'in müdahale kararı öncesinde, kesinlikle askeri çözümlere karşı olduğu ortaya çıkıyor Gazeteci Mehmed Alı Birand, askeri müdahalenin mutfağında geçenleri bize bırakmış durumdadır; müdahale öncesinde yapılan "liderler toplantısı" görüşmelerini, katılan liderlerin birisinin el notundan aldığını ve bundan sonra bunları çeşitli kaynaklardan doğrulattığını kaydeden Birand, Profesör'ün kesinlikle, diplomatik girişim önerdiğini ısrarla yazıyor.[30] Daha sonraki toplantılarda, Ecevit Hükümeti'nin diplomatik girişımlerden umutsuzluğunu belirtmesi üzerine, Feyzıoğlu, "ellı yıldır savaşmamış bir ordunun olanaklarından şüphe" ettiğini ifade ile, müdahale ile ilgili olarak, "yapılmasına yapılabilirdi, ama sonuçlan ne olurdu?" sorusunu soruyordu Bu noktayı önemli bulduğuma tekrar işaret edıyorum.

Birand'ın kaydettiklerini yeniden incelediğimizde, Denktaş'ın, Türkiye'nin müdahalesine kesinlikle karşı olduğunu görmek, benim için, hiç sürpriz değildir; çünkü, o zamana kadar, Kıbrıs'ın Türk ve Elen burjuvazisi, ekonomik olarak, Londra'ya ve oligarşik ilişkiler içinde de, birbirine bağlıydılar; askeri müdahaleye kadar, Denktaş'ın, bağlılığının Ankara'dan çok İngiliz emperyalizmine olduğundan hıçbır zaman kuşku duymuyorduk Ancak 12 Mart Askeri Cuntası'nın başbakanı ve Menderes Hükümetleri'nin Kıbrıs danışmanı Profesör Nihat Erim'in de, askeri müdahaleye karşı olması ve bunun için de, "İsmet Paşa bana, bu millete herşeyi kabul ettirirım, ancak mağlubiyeti kabul ettiremem derdi" demesi, doğrusu çok hoştur. Erim, o sıralarda, İnönu ile ihtilaf halindeydi; ancak, eski başbakanlardan ve Türk gericiliğinin, İsmet Paşa'dan başbakanlığı almak için bulduğu isim olan Demirel'ın de Ada'ya Türk askerlerinin çıkartılmasına ısrarla karşı dururken yine İsmet İnönü'ye dayanmak ıhtiyacını duyması, herhalde tarihin bır başka ironisidir. Demirel, gizli toplantılarda, "bugün Kıbrıs'ta 4 bin mücahit var, İnönü bu kaynağın gereğında kullanılmasını isterdi"(*) dıyor ve atılacak adımının bir Türk-Yunan Savaşı anlamına geldiği konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmadıktan sonra "böyle bir macerayı göze alabiliyor musunuz?" diye soruyor; durum, budur

Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğini hala bilmediğimiz inancındayım ve hala sırdır ve "Mustafa Kemal" hala yazılmamıştır. Buna karşılık "insan olarak" Enver'i daha çok biliyoruz; gençliği gerçekten héroqïue, buna karşılık, generallik dönemi, özellikle sonu, onurlu sayılsa bile hem trajik ve çok zaman komik'tir. Kemal ile arasındaki zıtlık burada da var; enver, bir binbaşı iken "Kahraman-ı Hürriyet" sayılıyordu ve Kemal'i ise binbaşılığında pek az kimse tanıyordu, ancak, orgeneralliğinde, Kemal de kahraman oluyordu.

Demırel, şimdi Türkiye Cumhurbaşkanı'dır; konuşmalarına bakılacak olursa, artık sadece Kıbrıs Cephesi'nde değil, her tarafta ve tam bir şahin üslubundadır. Şimdiki politikaya, öyleyse, "macera" mı demek gerekiyor; bu, soruyu cevapsız bırakıyorum. Kafkasya ve Kıbrıs'ı "case

(*) Savaş sırasında, çok eliptik olarak tuttuğum notlara baktığımda, İsmet Paşa edebiyatının asker ve astsubaylar arasında da yaygın olduğunu görüyorum; Ada'ya gönderilmek üzere, Mersin Limanı'na dökıldüğümüzde, aldığım notlarda, kızgın astsubayların tepkilerini, "İsmet Paşa yüzbin Kıbrıslı Türk için, bu memleketi savaşa götürmem diyordu" sözleriyle dile getirmiş olduklarını okuyorum. Herhalde kemalist ideoloji budur.

study" olarak ele aldıktan sonra vardığım sonucu yazmak istiyorum: Kemalist dönemin temel formülasyonunun bir yanı, "yurt" ile ilgili tarafı, tartışmalıdır, ancak, öyle olsa ya da olmasa, artık, kemalizm'in "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin tarihe karıştığını söyleyebiliriz. Şimdi Türkiye'nin geçerli doktrini, "yurtta savaş ve cihanda savaş" olmuştur; acı, ancak gerçek olduğundan hangimiz kuşku duyabiliriz?

Peki, değişiklik ne zaman başladı? Tarihte böyle sorulara net bir cevap aramak ve bulmak, bilim dışıdır; tarih, eninde-sonunda, bir akıştır. Ancak, Türk Ordusu'nun tüm hazırsızlığına karşın ve Türk Genelkurmayı'nın bütün isteksizliğiyle birlikte, Kıbrıs Savaşı'nın Türkiye için önemli bir dönüşün işaretlerini içerdiğinden hiç kuşku duymamak zorunludur, bunun için sadece iki kaynağa değinmek durumundayım. Bunlardan birisi, Birand, iki müdahale arasında, zamanın Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in, el-yapımı, bir krokiyi yayınlamıştır; Birand, Bakan Güneş'in bu krokiyi kendisine verdiği için sonradan pışmanlık duyduğunu ve geri istediğini, ancak vermediğini, ekliyor.[31] Bakan Güneş, bu tutumunda haklıdır; çünkü, kroki, Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm için çok bölgeli federasyonu kabul ediyor(*) ve öyle sanıyorum, Türkiye, birinci müdahaleyi, tümüyle, bir polis ve barış işlemi yaparken, ikincisinde artık yeni bir vizyona geliyor; bana, göre, Türkiye'nin "Karlofça Yazgısını" tersine çevirmeyi düşünmeye başladığı zaman, Savaş'ın birinci bölümünden hemen sonraki kesittir ve burada elde edilen ve beklenmeyen sonuç, dönüştürücü bir etkidedir.

Birinci kısımla ikinci kısım arasındaki görüşmelerde, eldeki malzemeyi tekrar incelediğimizde görüyoruz, Türk tarafı ve Dışişleri Bakanı Güneş, her türlü çözüm kapısını örtmek için son derece kararlıdır, Cenevre'de yapılan, Türk, Elen ve İngiliz dışişleri bakanları, Güneş, Mavros, Callaghan ile Denktaş ve Klerides'in katıldığı görüşmelerin bir yerinde, ikinci hareketten hemen hemen birkaç saat öncesinde, görüşmeleri sürdürmek için, Elen ve İngiliz tarafının ısrarla, bir aradan sonra, tekrar buluşmak için söz almaya çalışırken, Callaghan, acı acı, "it does not seem likely that the Turkish side will be coming" demesi artık diplomatik arşivlerin malıdır ve gerçekten de, Güneş, sözle değil, boynunu bükerek, görüşmelerin sona erdiğini anlatıyor.[32] Aynı kaynak, birkaç saat sonra(**) savaşın başladığını, "the conference broke up at approximately 3 a.m, the Turkish forces began military operations, including the bombing of towns, at 4 30 a.m." sözleriyle eklemektedir. Kıbrıs'taki birinci çıkartma, ikincisi için gerekli güveni sağlıyor; her ikisi ise, Türk yönetici çevrelerinde, eski doktrinleri içinden zorlayan dinamikleri harekete geçiriyor. Ancak harekete geçmek, mutlaka nitelik değişmesi değildir; bunun açıklanması bir ihtiyaç olarak ortadadır.

Bu incelemenin bundan sonraki ve sonuncu alt bölümünde, belli bir açıklama denemesi yapacağım, şimdi bu doktrin değişikliğinin, kemalist çizgiden enverist çizgiye geçişin, bir kişisel yanı var mı; çok kısa olarak bunu ele almak istiyorum. Şaşırtıcı gelebilir, çok yanlı çok geniş bir edebiyata karşın, ben, Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğini hala bilmediğimiz inancındayım ve hala sırdır ve "Mustafa Kemal" hala yazılmamıştır. Buna karşılık "insan olarak" Enver'i daha çok biliyoruz; gençliği gerçekten héroqlue, buna kar-

---

(*) Ben öteden beri, Türkiye İşçi Partisi'nin ve bu arada Sovyetler Birliği'nin de "iki bölgeli" bir çözümde ısrar ettiği zamanda da, hep çok bölgeli alternatif üzerinde ısrar ediyordum; iki bölge ile taksim arasındaki mesafe sanıldığından kısadır. Yalnızdım; ancak yakın zamanda, Kıbrıs Başpiskoposu'nun da, "çok bölgeli" çözümden yana olduğunu, bir haberden, öğrenmiştim; Nicosia'da, Üniversite'de konferansta, bir soruya verdiğim cevapta, bu ortaklığa, sevinerek işaret ettim. Belki bu nedenle ve belki de başka, Başpiskopos Hazretleri, görüşme isteğinde bulundular ve bir sabah erken, ziyaretlerine gittim; güzel bir görüşme oldu. Başpiskopos Hazretleri, çocukluğunda, köyünde, Türkler ile nasıl güzel yaşadığını bana anlattı; ben de, birisi savaşta ve diğeri hapisanede açlık grevinde olmak üzere, iki kez ölüme yaklaşmıştım, insanın öleceğine inanmasının ve her an biraz daha öldüğünü düşünmesinin, insanlığın müthiş sezgivenlerinden birisi olduğunu biliyordum, ölüme yolculuğu çok güzel bulmuştum, bir büyük din adamına bunları aktarmayı uygun buldum. Çok güzel bir görüşme oldu, Başpiskopos Hazretleri, lütfedip bana bir gümüş tütsülük hediye etüler; daha sonra da ziyaretine birlikte gittiğimiz, Profesör Yaluridis'i arayarak, görüşmeden duyduğu hoşnutluğu, bana bildirmek üzere, aktarmışlar, yine sevindiğimi kaydediyorum.

(**) Bu sırada benim bulunduğum birlik, Nicosia'da, Gönyeli arkasındaydı; komutanımız, Mamak'ta hapishane görevinden acele tayin olmuş bir faşist subaydı, bana ikide-bir, "Deniz Gezmiş'e bir tokat attım, iktidara gelirsemiz, bana ne yaparsınız" diye soruyordu, savaştan ve bizim iktidarımızdan aynı ölçüde korkuyordu, ancak nedense, benim yargılarıma güvendiği için sık sık, istemediği yeni bir savaşın olup olmayacağını, "teğmenim var mı?" sözleriyle, bana soruyordu. Callaghan, Mavros ve Turan Güneş, görüşme masasındayken, öğle üzeri, bozuk bir transistörlü radyodan dinlediğim Ankara radyosunun yayınını değiştirmeye başladığını, marşlar ve kahramanlık türküleri çaldığını farkettim, acele "komutan, savaş başlıyor" diye haber ettim; saat beşe doğru, mevzi değiştirmemiz ve savaş konumuna geçmemiz için emir geldi. Öyle anlaşılıyor, o sırada, dışişleri bakanları, özel hayatımda da tanıdığım ve hep şakacı yanını bildiğim, şimdi aramızdan göçük, Turan Hoca'nın oyalayıcı şakalarıyla vakit geçiriyorlar. Sabaha doğru "zaferi uygulayın" parolası geldi ve ateş başladı.

şılık, generallik dönemi, özellikle sonu, onurlu sayılsa bile hem trajik ve çok zaman komik'tir. Kemal ile arasındaki zıtlık burada da var; enver, bir binbaşı iken "Kahraman-ı Hürriyet" sayılıyordu ve Kemal'i ise binbaşılığında pek az kimse tanıyordu, ancak, orgeneralliğinde, Kemal de kahraman oluyordu. Enver'ın yakınlarına ve dostluklarına sevecen olduğunu biliyoruz; Kemal Paşa'nın, çocuk sevgisiyle ilgili bize pek çok fotoğraf bırakmasına karşın, yer yer şaşırtıcı sevgisizliklerini de görmeden edemiyoruz

Kuvvetli kişiliği olmayan bir küçük memur baba ile muhtemelen hırslı, ancak kesinlikle, dominante bir anneden Selanik'te dünyaya geliyor; Selanik, Osmanlı'nın son zamanlarda, büyük yazgılı doğumlar için belki de en uygun mekandır. Güçlü bir yahudi komünitesine sahip, burjuva, masonique, özgürlükçü ve ihtilalci Selanik, Osmanlı'da, hakkıyla, "Kabe-i Hürriyet" nitelemesine layıktır.(*) Ancak Mustafa Kemal'in bu mutlu doğum yerinden gerektiği ölçüde yararlandığını gösteren kaynaklardan yoksunuz; hem çalışkan bir öğrenci olmamıştır ve hem de, daha sonraki tarih yazımının zorlamasına karşın, ben aksini kanıtladığıma inanıyorum, gençliğinde, özgürlük mücadelesinin, tümüyle uzak durmadığını kabul etsek bile, hıçbir zaman önünde ve ortasında olmamış ve riskini tatmamıştır.

Özgürlük mücadelesi, öncelikle katılanlar için, özgürleştiricidir. Karlofça'dan beri artan ölçüde yenilen ve söz uygunsa bir hezimetten diğerine koşan bir Osmanlı subayında, kendisine güven ve büyük hülyalar bulmak zordur; ancak, özgürlük mücadelesinde, kendisini defeatist ideolojiden ozgürleştirebildiği ölçüde, bir ufuk genişliğine sahip olabileceklerini düşünmek durumundayız.(**) Enver'in serüvenci yaşamı, bu tanıma uygun düşmektedir

Kemalizm, tarihin belli bir kesitinde ortaya çıkan ve birbiriyle tutarlılıkları denenmemiş bir vektörler ya da programlar demeti değilse nedir; kemalizm, felsefi dayanağı olmayan bir laisizm, doktrini olmayan bir devlet işletmeciliği ve birikmiş korkulara dayalı bir non-alignement politikasıdır. Artık Türkiye'de bunların hepsi arşivlerdedir; Türkiye, artık Sultan Hamid'in bile tahayyül edemediği ölçüde, islamizmi devlet politikası yapan bir ülkedir.

Özgürleşmemiş mi? "Gelibolu" üzerine bir monografi, Kemal Paşa'nın kımlığı üzerinde yazarken, "claustrophobie" kavramını kullanıyor; ne kadar gerçekçidir, herhalde araştırılması ve tartışılması gerekmektedir.(33) Çünkü bu alanda bilgilerimiz çok kıttır; öyle ki, Kemal Paşa'nın annesi Zübeyde Hanım'ın, ikinci kez evlendiği bile, Türkiye'de uzun yıllar en önemli devlet sırrı olarak saklanabilmiştir ve ancak, altmışlı yılların özgürleştirici ortamında, komünizmden kemalizme dönen Şevket Süreyya tarafından ilk kez sızdırıldığında, neredeyse, bir entellektüel deprem yaşanmıştır.

Kişiliğinde beni en çok şaşırtan çizgilerden birisi, Cumhurbaşkanlığı döneminde, İzmir'de ölen annesinin cenazesine katılmamasıdır; annesini sevmediğinden kuşku duymuyorum, ancak, acaba, ikinci evliliği nedeniyle mi, bilemiyorum. Aynı şekilde, önündeki kuşak, savaşta ve kalanlar, İzmir Suikastı gerekçesiyle telef edilirken, bunlar arasında, en küçük bir suçu olmadığını bugün ve o zamanlar bildiğimiz, İttihat ve Terakki'nin ünlü maliye nazırı, Selanik'li, yahudi dönmesi ve Londra'nın güvenilir adamı Mehmet

---

* Bugünkü durum yanıltıcıdır; İstanbul'un baskın konumu, çok sonradan ortaya çıkan bir olgudur. Son yüzyıl Osmanlı'nın kültür ve düşünce merkezi, Selanik'tir ve sol cereyanlar da dahil, yirminci yüzyıl Türk düşünce yaşamının yıldızlarının çoğu, dönme veya saf, Selanikli'dir; Türkiye Komünist Partisi'nin uzun yıllar Şefik Hüsnü Değmer ve otuzlu-kırklı yılların harika aktivist kadını Sabiha'yı, dönmeler arasından, hemen sayabiliyorum. Son yüzyıl Osmanlı'nın moda merkezi de, yine sanıldığının aksine, İstanbul değil, Halep'tir; Cumhuriyet dönemi romancısı estet Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanları ve unlu "Halep ordaysa arşın burada" sözü, bunun, ilk anda kanıtıdır. Artizanal güzelliklerde de, merkez, yine İstanbul ya da Bursa değil, Yemen'dir. Osmanlı insanının başını örttüğü güzellikler, yemen-i ve ayağına giydiği en şık ayakkabılar, yine yemen-i, bunu göstermektedir; -i, eki, Arapça, Farsça ve Osmanlıca'da aidiyet bildirmektedir Osmanlı'da, el sanatlarında, sadece Yemen'den gelen güzel'dir.

** Bir ilaç fabrikasında, sabahtan akşama kadar, önündeki kayışta akan ilaç kutusunu yakalayıp üzerine etiket yapıştıran bir işçinin, eğer grev yaparak, ücretini artırma başarısını yaşamamışsa, yazgısını değiştirebileceğine inanmasını bekleyebilir miyiz?

Cavit'in de asılması ve asıldığı saatlerde, Kemal Paşa'nın asıldığı yere çok yakın bir yerde, tertip edilen bir baloda eğlenmesi de bana çok sarsıcı gelmektedir Neden? Masonlar ve yahudi dönmeleriyle bir hesaplaşma mı?(*) Genellikle güvendiği Londra'nın, Musul Sorunu'nda, Kemal Paşa'da olmasa bile, Türkiye'de yarattığı hayal kırıklığına acımasız bir tepki mi; mümkündür. Yoksa ufka güvensizlik mi?

Herhalde, Türk yöneticilerin içeriye sınırlı kemalist bakışını terk ettiklerini görüyoruz. Bu Türkiye'de kalıcı olarak yeni bir döneme yol açacak mı? Şu anda, bu soruya, kesin bir cevap vermek mümkün değildir; ancak dikkatle üzerinde durmak zorunludur.

EMPERYALİZM VE TİT

Fakat terk edilen sadece bakış mı; kemalizmin sütunlarının da tarihe karıştığını görüyoruz. Kemalizm, tarihin belli bir kesitinde ortaya çıkan ve birbiriyle tutarlılıkları denenmemiş bir vektörler ya da programlar demeti değilse nedir; kemalizm, felsefi dayanağı olmayan bir laisizm, doktrini olmayan bir devlet işletmeciliği ve birikmiş korkulara dayalı bir non-alignement politikasıdır. Artık Türkiye'de bunların hepsi arşivlerdedir; Türkiye, artık Sultan Hamid'in bile tahayyül edemediği ölçüde, islamizmi devlet politikası yapan bir ülkedir ve Türkiye artık Kemal Paşa'nın kurduğu ve övündüğü kamu işletmelerinin teker teker, "tit" oligarklarına peşkeş çekildiği bir iklimdir ve Türkiye, artık değil, düvel-i muazzama ile uzaklık politikası, tek büyük devlet sayılan, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir uzak-eyaleti, frontier state, konumundadır. Bütün bunlar, bir "Emperyalist Türkiye" hevesi uğrunadır.

"Emperyalist Türkiye" mi? Bundan altı yıl önce, bu iki sözcüğü bir kitabımın başlığı yaptığımda, her zaman olduğu üzere, yine müthiş bir entellektüel korkunun girdabına düşmüştüm, bu başlıktan dolayı, hakaret sınırlarında tepkiler aldığımı hatırlıyorum; şimdi sadece haklılığa daha yaklaştığımız için derin üzüntüler duyuyorum.(**) Burada, yine daha önce yazılanları tekrarlamadan, emperyalist aşamanın genel ve Türkiye açısından özel, bazı felsefi sorunlarına, çok kısa telgrafik cümlelerle değinmek istiyorum.

Hobson-Buharin-Lenin emperyalist yazınına belki eklenebilecek iki nokta daha bulunuyor; bunlardan birisini, genel dejenerasyon sözcüğüyle açıklamak yerindedir. Emperyalizmin bir sosyal kategori olarak ortaya çıktığı, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren, bir de, o zamanlar toplumsal bilimle özdeş sayılan bir siyasal iktisatta, marjinalizmin, linguistikte ve buradan tüm estetikte, strüktüralizmin ve en sonunda da, bilim felsefesinde, amprisizmin, egemenliğini ilan etmeye başladığını görüyoruz. Bunların üçü de, marjinalizm, strüktüralizmin ve amprisizmin, insan aklının küçülmesi ve dejenere olması ile özdeştir; aydınlanma çağı ve arkasından Büyük Fransız Devrimi'nin rüzgarı ile özgürleşmiş, ufuklarını genişletmiş bir insan aklının, bir emperyalist alçaklığı kabul etmesi imkansızdı ve bu üç program, insan aklını deraisoner etmenin araçları oldular

İkincisi, emperyalizmin, sadece bir ekonomik ve politik kategori olduğunu düşünmenin, bir eksik düşünme olacağını sanıyorum; emperyalizm, aynı zamanda, bir terreur-exhibitioniste politikadır ve sürekli olarak, çok zaman, inandırıcı bir dayanağı olmadan, terör göstermeye ve uygulamaya mecburdur. Bu nedenle emperyalizmin her zaman bir mafieuse niteliği var; emperyalist aşamada, şiddet sahnelerinin, görülmemiş boyutlara varması, düzenin dinameklerinin zorlamasıyla ilgilidir

Bunlar benim, Türkiye'nin son otuz yılını, üçüncü "iç savaş dönemi" dediğim, 1966-1996 yıllarını incelemeden çıkaracağım ve klasik emperyalist kategorilere eklemek istediğim, soyutlamalardır; Türkiye yönetimi, altmışlı yıllarda Türkiye solunun harika yükselişine ve arkasından gelen Kürdistan Rönesansı'nı, ancak Türkiye insanının aklını ve ahlakını bozarak karşılık verebileceğini anlamakta gecikmemiştir. Otuz yıldır ülkemizde, aklımızın ve ahlakımızın bozumunun bir devlet politikası haline getirildiği, bir dönemden geçiyoruz. Henüz mutlak olarak kaybetmedik; ancak, akıl ve ahlak bozguncuları önemli mesafeler kazanmış durumdadırlar, bunu, önemli bir morallilik içinde, önümüzdeki sorunun gerçek boyutunu ortaya koyabilmek için kaydediyorum.

---

* Kemal Paşa'nın Selanikli olmasına bakarak, bir yahudi dönmesi olduğuna ilişkin Türk islami gericiliğin iddialarının, hiçbir ciddi dayanağı yoktur; ailesinin konumu bu konuda herhangi bir kuşkuya yer bırakmıyor. İslami gericilik, Türkiye gericiliği içinde, en cahil gericiliktir ve ilericiliği, Selanikli olmayı, mason ve yahudi olmakla, ezbere, özdeşleştirmektedir.

** Y. Küçük, Emperyalist Türkiye, Ankara 1992

Bu kitabın belki en kalıcı yanı, sadece başlığıdır. Ancak başındaki uzunca incelemeyle, Türkiye'nin emperyalist bir ülke olmasının teorik sorunlarını tartıştım, ilgiye değebileceğini sanıyorum.

Kürt halkımıza yöneltilen savaşı da bu çerçevede ele almakta yarar var; savaş, artık, Kürtlük'ün isteklerinin çok önüne geçmiştir. Türkiye yönetimi, Kürt Davası ile, halklarımızı daha akıl ve ahlak dışı bir yaşama razı etmenin ve asıl önemlisi, Türk Ordusu'nu modernize etmenin ve Sovyetler'e karşı savunma ve zaman zaman da sıkıyönetim kuvveti olmaktan, dışarda savaşabilir bir kuvvet haline transformer etmenin, imkanlarını bulduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, program olarak bitmiş bir savaş, hala sürdürülmektedir.

Bu kısa hazırlıktan sonra, kemalizmin, üç sütununun da, birlikte kırılmasının çözümlemesinin son derece kolay olacağını sanıyorum; bunun için, öncelikle artık, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, laisizmin kalesi olduğu yollu illüzyonu terk etmek durumundayız. Ben, bunu, eylülist cuntanın yönetimi almasından bir hafta önce yayınlanan ve askeri mahkemede benimle birlikte yasaklanan, hala yasak, "Bir Yeni Cumhuriyet İçin" adlı çalışmamda, tekrar ediyorum, "ordu yönetimi alacak, Erbakan'ı hapse atacak ve Erbakan'dan daha çok erbakancılık yapacak" formülasyonuyla ortaya atmıştım; çok şaşırtıcı geldiğini, pek çok bilim adamının, bana, bu şaşırtıcı ancak doğru çıkan formülasyona nasıl ulaştığımı, sorduklarını hatırlıyorum. Bugün şaşırtıcı değildir; buna verebileceğim cevap, bütün kitaplı dinlerde, ruh ile vücudun birbirinden ayrı olmadığı ve bilimsel çabanın, görüntü'ye kuşku ile başladığıdır. Çok dindar olan da, çok bilimsel bakan da, somut ya da görüntü'nün arkasında başka bir dünya olduğunu varsayar; bilim, bu ele-avuca gelmez dünyayı ele geçirme savaşı'dır.

Şimdi daha açık bir konumdayız; sol, enındesonunda, insan aklının aydınlanma çağını aşmasıdır ve bu haliyle, bir üst akıl düzlemidir. Türkiye'nin, akıl düzlemini yükseltme mücadelesinde, harika altmışlı yıllarda, Türkiye düzeninin ve Türkiye Silahlı Kuvvetleri aracıyla verebileceği cevap, "erbakancılık programını" keşfetmesi olmuştur; kemalizm'den ciddi ayrılık, bu keşifle birliktedir. Öte yandan, yetmişli yıllar, Türkiye yöneticileri açısından sözlerle ifade edilmeyecek bir "korku dönemi" olmuştur ve askeri rejim, erbakancılık programına büyük bir korku ve büyük bir terörle sarılmıştır. Ancak doksanlı yıllara gelindiğinde, Türkiye düzeni, hem teşvik ettiği kara canavardan urkmüş ve hem de, Erbakan'ın, dengesiz çıkışlarından, bu hareketi yeniden, kontrole alma sorumluluğunu duymuştur; kapatılma, budur.

Şimdi, Erbakan taraflarının daha uyumlu olduklarını ispat etme yarışı bir yana, Ordu, Washington'un tam desteğine sahip, Vaiz Fethullah'ın, nurculuk'u(*) ile yeni bir alternatife sahip olmaktadır; Genelkurmay'dan bazı basın sızdırmalarına, Ordu'nun Vaiz'in nurculuğuna itiraz ettiği ileri sürülse de, Fethullah, daha önce savcılar tarafından arandığı bir zamanda önceki Cumhurbaşkanı Özal tarafından saklandığını açıklamıştır ve şimdiki Cumhurbaşkanı Demirel ile aralarında ödül teati etmelerinin yanında, Başbakan Yardımcısı Ecevit tarafından açıklıkla savunulmaktadır. Ecevit, Vaiz Fethullah olmasa, "İç Asya'nın İran'a kaybedilmesinin kaçınılmaz" olduğunu ileri sürmekte ve Fethullah üzerinde koruyucu şemsiyeler açmaktadır. Ecevit, burada, hem İç Asya'ya yönelik emperyalist hevesleri gözönünde tutarken, hem de, Irak ve Kıbrıs

"Tit" televizyon ve gazete grupları, düzeni en büyük bir hırsla desteklemektedirler ve Kürtler ile Kıbrıs ve Yunanistan Elenler'ine karşı sürekli düşmanlık yaymaktadırlar. Kemalist Ordu, bunları, kemalist işletmelerin, titçilere dağıtımını, az bulmakta ve daha fazlasını istemektedir. Fransız İhtilali'nin ünlü sözünü, "ihtilal evlatlarını yiyor" deyişini tekrarlayacak olursak, şimdi kemalist Ordu, kemalizmi bitirmektedir.

* Kürdistan'ın Türkiye'de pek çok paradoksu vardır; bunlardan birisi de, ülkemizdeki bütün geri tarikatların Kürtler tarafından kurulup geliştirilmesidir. Erbakan ekibinin mensup olduğu Nakşibendi tarikatını, Hint'ten getirerek, Ortadoğu'da yayanının Mevlana Halit adında bir Kürt olmasının yanında, Vaiz Fethi'nin nurculuğu, Nurs köyünden, Said-i Kürdi veya köyüne izafen, Said-i Nursi adında bir Kürt tarafından kurulmuştur.

cephelerinde, Washington'a karşı intransigeant tavrını, Asya Cephesi'nde yumuşatarak, Amerika Birleşik Devletleri ile bir pazarlık noktası bulmuş olmaktadır.

Vaiz Fethullah'ın tarikatı, akıl dışı olmasının yanında, en çok kâr motiflidir ve hem Washington'a ve hem de, Türkiye düzenine tam bir tabiyet sunmaktadır; Alpaslan'ın arkasından Kuçük Asya'ya üşüşen ganimet peşindeki serüvencidervişleri andırıyor ve içerisi hariç, Sovyet artığı İç Asya'nın türkik halklı cumhuriyetlerinde, bir elinde Kuran ve diğer elinde bilgisayar olan ve muhtemelen daha sonra bilgisayarları kaleşnikofla değiştirebilecek, kadrolar yetiştirmek üzere, çok yaygın bir okul açma politikasını sürdürüyor.(34) Pek çok gözlemci, bu okulların, Türkiye Cumhuriyeti bakımından "devlet" okulları olduğunu yazıyorlar; Vaiz Fethullah'ın nurcu şirketleri "devlet" sayıldığı ölçüde, böyle bir yazım yerindedir.

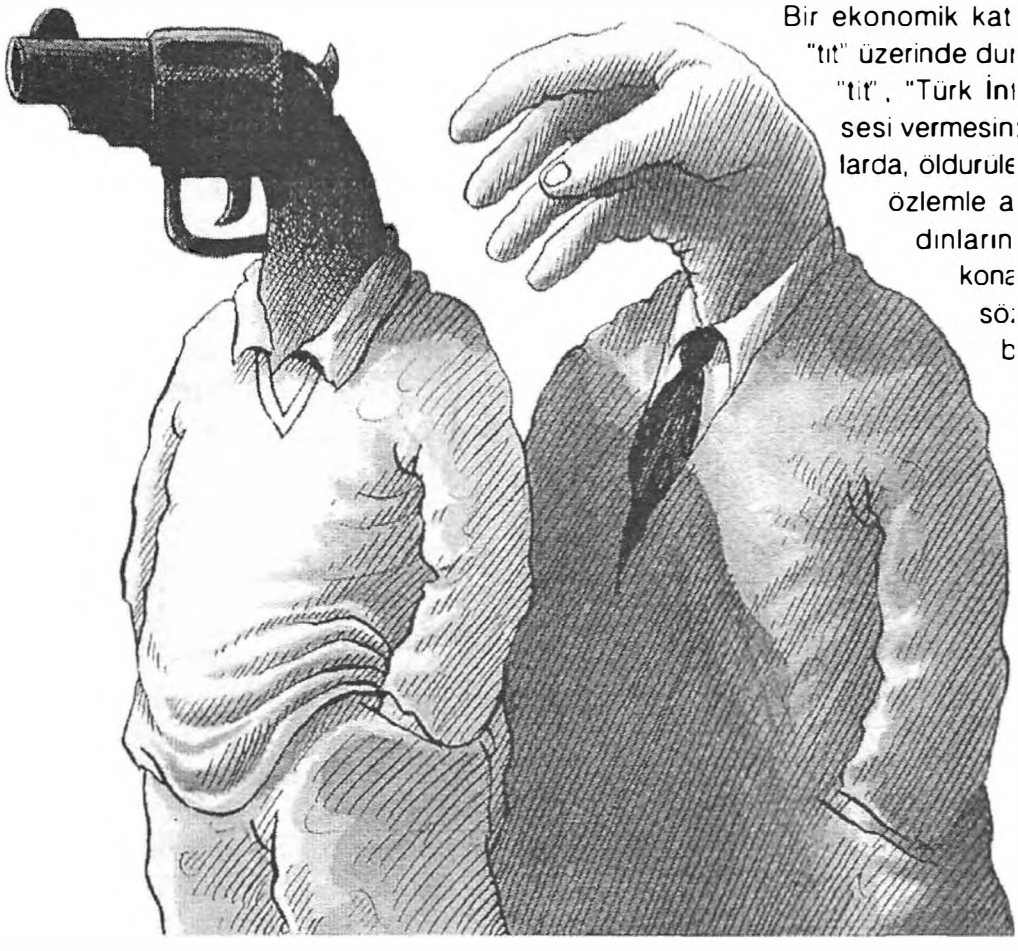

Burada kuşkusuz bir önemli paradoksla karşı karşıya geliyoruz, resmen, Türk generalleri ve Türkiye yönetenleri, kemalizmin, tek ayakta kalmış büyük bir yol açıcı ideoloji olduğunu ısrarla ileri sürüyorlar. Bu böyle olmakla birlikte, İç Asya'da, Sovyet Düzeni'nin yıkımından kalan boşluğu doldurmak ve özellikle buradaki İran nüfuzunu kırmak için, ne yazık, İç Asya'ya, kemalizmi ihraç etme cesaretini gösteremiyorlar; Türk Devleti, ideolojik planda, İç Asya'nın fethine, islamın en bozuk tarikatlarından olan, nurculuk ile ve Vaiz Fethullah'ın okullarıyla, gidiyor, acıklı bir paradokstur. Öyle sanıyorum bu paradoks da, görüntü ile özün birbirinden ne kadar farklı olduğunu ortaya koyuyor; Türk generalleri de, kemalizme verdikleri tüm lip-service karşılık kemalizmin ömrünü tamamladığına inanıyorlar, derinlerindeki değerlendiremenin bu olduğunu çıkarıyoruz.

Devam etmeden, kemalist kamu işletmelerinin acıklı durumunu, yine telegrafik biçimde, çözümlemeden önce, "TİT" kategorisinden söz etmek durumundayım; tekstil ve inşaat ve turizm sektörlerinin, Türkçedeki, baş harflerinden meydana geliyor ve böyle isimlendirme de, benim entellektüel çabalarımın sonuçlarından birisidir. Bir ekonomik kategoriye isim ararken, "tit" üzerinde durmam, bunun bir başka "tit", "Türk İntikam Tugayı" ile aynı sesi vermesindendir; "tit" yetmişli yıllarda, öldürülen her birisini büyük bir özlemle andığım güzel Türk aydınlarının cesetlerinin yanına konan bildirilerdeki imza ve sözde örgüt adıdır. Ben, bir çalışmamda, ülkücü katillerden birisinin itirafına dayanarak, böyle bir örgütün olmadığını ve bunun, Türk gizli servislerle içiçe ülkücü katillerin, cinayetlerini süslemek ve kamufle etmek için, buldukları bir isim olduğunu göstermiş bulunuyorum; şimdi, İnsan Hakları Derneği Başkanı Akın Birdal'a suikastın da "tit" adına üstlenildiğini görüyoruz.(35) Ben, hem, Türkiye'nin emperyalist heveslerinde ve Kıbrıs dahil pek çok yerdeki cinayetlerde, bu "tit" eli görmekteyim ve katil "tit" ile ekonomik "tit" arasında, aynıyet iddiasındayım.

Bu ıddia, pratik değil teorik'tir; inşaat ve turizm ve tekstil, en bilgisiz, en kanlı ve en gözü kara sektörlerdir ve Türkiye'de, her türlü karapara aklamasının en önemli kanallarından birisi olan, Kıbrıs'ın Türk kesimine uzanan, kumarhanelerin, turizm sektörü içinde telakki edildiği bilinmektedir. Türkiye'de ulke dışı ekonomik operasyonlar ise, inşaat sektörü ile ve yetmişli yıllarda başlamıştır; Kıssınger'ın adına yazılı petrol krizi sonucunda petro-dolar bolluğunu yaşayan Arap şeyhleri bir yatırım isterisine girince, Türk inşaat müteahhitleri, ülke dışında iş yapmanın, esir statüsünde işçi çalıştırmanın ve yabancı ülkelere rüşvet vermenin, bunlar olmadan emperyalizm mümkün değildir, ilk ve ortaokullarından geçtiler 24 Ocak 1980 tarihinde, şimdiki cumhurbaşkanı Demirel'ın başbakanlığı ve önceki cumhurbaşkanı Özal'ın müsteşarlığında, Pinochet Şilisi'nden sonra, ımf formüllerinin en vahşi denemesine karar verilince, ülkemiz, bir esir işçi cenneti haline sokulmasına ek olarak, her türlü karapara hareketine ve aklanmasına müsait bir hale getirilmişti. Türkiye'de tekstil ve kumarhaneleriyle turizm de, tümüyle, dolar üzerine, iş yapılan alanlardır; dolayısıyla, yönetici bilgisi açısından bir yakınlık olmamasına karşın, mekan ve para trafiği bakımından, birbiriyle aynı üç sektör ortaya çıkmaktadır. Yönetici veya işçilik bılgisine gelince; bu üç söktörde de, sahibinden yöneticisi ve işçisine kadar, kara cehaletle ıdare edilebilmektedir ve dolayısıyla bugün en düşük noktasında yine bır beraberlık vardır

Sistem, Demirel-Özal elıyle getirilen, ımf'in esaret ücreti düzeni ve karapara trafiği ile aklanma mekanızmaları açısından, iki ek kanala ihtiyaç duymaktadır ve bunlardan birisi bankacılık ve diğeri de televizyon kanalıdır Şimdi bütün bankaların, "tit" sektörünün eline geçtiğini ve "tit" sektörünün bütün oligarklarının da bir televizyon kanalına sahip olduğunu görüyoruz. Banka sistemi, yine karapara aklama için vazgeçilmezdir ve televizyon kanalları ise, hem, mevcut hükümetleri etkilemede ve hem de, muhtemel eleştırileri durdurmada son derece önemlidir. Bütün bunlara ek olarak, böylesine "kara" işlerin olduğu bir yerde, her türlü muhtemel olumsuzluklar için bir de "arka bahçe" gereklidir;[36] Kıbrıs'ın Türk kesimi, Türkiye'deki bütün mafya ve sıyası cınayetlerin arka bahçesidir

Bütün bunlardan sonra kemalıst kamu işletmelerının, perışan sonunu yazmak çok kolay ve çok kısadır; kemalist ideoloji, linguistik yakınlıklara dayanarak, Sumer'lerın Türk olduğunu ve böylece, Türklük'ün tarihin başlangıcı olduğunu ileri sürmüş ve bunu kalıcı yapmak için "sümerbank" adıyla bır kompleksı kurmuştur. Bu şimdi, karapara aklayanlara devrilmiştir Kemalist ideoloji, Hititler'in, Türkçe'de "Eti", Küçük Asya'da yaşadığını ve hititçenin, hınt-avrupa dillerinin temelini oluşturduğunu öğrenınce, "Eti" adıyla, bir sanayı-banka kompleksi kurmuştur. Eti-Bank, son zamanlarda, ntv televizyonu ile atv televizyonunu elinde bulunduran iki oligarşik sermaye ve "tit" grubuna hediye edilmiştir. Yine son zamanlarda, mobil telefon tekeli de, bir büyük gazete ile bir televizyonu elinde tutan Karamehmetler oligarşisi ile yine iki büyük televizyonu elinde tutan Uzan "tit" grubuna peşkeş edılmıştir; bunlar, son birkaç ay içinde, kemalıst işletmelerın talan edilmesinin örnekleridir.

Bunlar, "tıt" televizyon ve gazete grupları, düzeni en büyük bir hırsla desteklemektedirler ve Kürtler ile Kıbrıs ve Yunanistan Elenler'ine karşı sürekli düşmanlık yaymaktadırlar. Kemalist Ordu, bunları, kemalist işletmelerin, tıtçilere dağıtımını, az bulmakta ve daha fazlasını ıstemektedir. Fransız İhtilali'nin ünlü sözünü, "ihtilal evlatlarını yiyor" deyişini tekrarlayacak olursak, şimdi kemalist Ordu, kemalizmı bitırmektedir.

Ve böylece, sondan önceki sonuncu telgrafımıza ulaşmış oluyoruz: Emperyalizm, ülkemızde, bu "en" kanlı, "en" sömürücü, "en" cahil ve "en" şoven sektörün, "tit" sektörünün, programıdır.

Ancak aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletleri'nin programıdır. Böyle olması, ilk tartışmalarını, "Emperyalist Türkiye" çalışmasının giriş incelemesinde yaptığım, pek çok teorik sorunu da davet etmektedir; bir hiyerarşik emperyalizmden söz etmek mümkün müdür, böyle bir soru var. Bu soru, bır başka açıdan, bundan önceki emperyalizmin, İngiliz emperyalizminin, bugünkü durumunun incelenmesiyle de, ilgılidir; Büyük Brıtanya İmparatorluğu'nun şu anda her açıdan Washington'a tabi durumunu açıklıkla saptadığımıza göre,[37] hem daha üst bir emperyalizme tabi olmak ve hem de emperyalist sayılmak ımkanlı mıdır, sorusuna bağlanmaktadır. Aynı soru, İsrail için de geçerlidir; İsrail, Ortadoğu'da, özellikle Arap halkları üzerinde hala kendi iradesini geçerli kılabilmektedir. Türkiye'nin Washington karşısındaki yeri, Büyük Britanya ve İsraıl'e benzer bir duruma gelmiştir.

Kıbrıs Savaşı'nın en sıcak saatlerinde, muhtemelen Türkiye'nin emperyalist eğilimlerinden kuşkulanan, Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Grubyakov'a, zamanın Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in sözleri hatırlanmaya değer: "Türkiye'nin yeni toprağa ihtiyacı yoktur. Kendimize yetiyoruz. Emperyalist amaçlarımızın bulunmadığını da bugüne kadar ispat etmedik mi? Bulgaristan'daki Türklere el attık mı? Suriye'yi tehdit mi ettik? Selanik'i mi istedik?"[38] Profesör Güneş, sanki bu sözleri, yirmi yıl sonra yalanlanmak için söylemiştir. Türkiye'deki Kürtlerin isimlerinin, "yavuz", "yılmaz" veya "çetin" olmasını unutarak, Bulgaristan'daki Türklerin isimleriyle pek ilgilendik. Kürt Davası nedeniyle Suriye ile çok tehditkar ilişkiler içine girdik ve Selanik çevresindeki Türkler ile örgütsel bağlar kurmanın ötesinde, artık Kıbrıs'ın bir bölümünün kesinlikle "bizim" olduğunu açıklıkla söylüyor ve Ukrayna, Gürcistan, Arnavutluk ve Azerbaycan ile askeri manevralar yapmaya başlıyoruz. Yıllık enflasyonun yüzde yüze yaklaştığı bir ortamda ve her zaman gelir bölüşümünün kabul edilemez sınırların da altına düştüğünü kabul ederek, böylesine askeri masrafları yapmaktan çekinmiyoruz, ve daha önemlisi, ülkemizde, bunlarla ilgili hiçbir itirazla karşılaşmıyoruz. Eğer buna emperyalist program demeyeceksek, peki nedir?

Bir başka çalışmada, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözülüşünü ele aldığım bir etüdde, Amerikan teknik yayınlarını inceleyerek, Washington'un, daha çözülüş hukuki bir nitelik almadan önce de, Kafkasya ve İç Asya'da, Türkiye'ye önemli bir rol vermeye hazırlandığını ortaya çıkarmıştım; ancak, doksanlı yılların başı, hem Washington için ve hem de bu rolü kendisine biçen, zamanın Cumhurbaşkanı Özal için, hayal kırıklığı getiriyordu ve Özal'ın ölümünde, bu hayal kırıklığının rolü büyüktür. Fakat zaman, belki de, başka alternatifin de bulunmaması nedeniyle, Ankara ve Washington'u birbirine yaklaştırmanın ötesine yapıştırdı; Amerika'nın önde gelen stratejilerinden Brzezinski, bu yapışıklığı, son strateji önerilerinde, "to promote a stable southern Caucasus and Central Asia, America must be careful not to alienate Turkey" sözleriyle ifade ediyordu.[39] Aynı yerde Brzezinski, Rusya'da çıkabilecek yeni emperyalist heveslerı bastırabilmek için, Ukrayna ve Uzbekistan'ın önemine de ısrarla işaret ediyordu; şimdi, Moskova'nın hırçın tepkileri nedeniyle, Ukrayna ve Uzbekistan ile bağlantıları da, Washington adına, Türkiye'nin gelıştirmesi sözkonusudur.

Amerika Birleşık Devletleri'nde, dış politika eğilimlerinin ve emperyalist yönelimlerın formülasyonunda ağırlıklı yere sahip olan Foreign Affairs'in son sayısında, Washington büyükelçisi Tsepkalo'nun bir incelemesi yayınlandı; burada, Sovyetler'den kalan boşluğun bir bölümünün, Doğu Avrupa'nın, Almanya'nın nüfuz alanına girdiği belirtilerek, Kafkasya ve İç Asya'da Türkiye'nin de bir nüfuz alanı yaratabileceğine işaret ediliyordu. Ancak Beyaz Rus Büyükelçi, Türkiye'nin Kıbrıs ve Kürt davaları nedenıyle handikapları olduğunu tespit ettikten sonra, Türkiye'nin burada bir güç olabilmesi için, batı sıyasal, toplumsal ve kültürel değerlerinden kurtulması ve böylece saf bir "pan-turkıc" ideoloji izlemesini kaçınılmaz görüyor. Ben de tam bu noktada, Türkiye'nin bir ıç düşünmeye ve tartışmaya girdiğini görüyorum.

Buna ek olarak, Büyükelçi Tsepkalo, Amerikan dergisinde, Türkiye'nin potansiyellerinin abartılmaması gerektiğini eklıyor ve "Turkey's military capabilities are limited" diyor.[40] doğrusu, Türk Ordusu'nun savaş kabiliyetinin, benim de katıldığım Kıbrıs Savaşı'na göre çok ileri olduğunu görmekle birlikte, yine de ve hala, Beyaz Rus Büyükelçi'nin saptaması bana gerçekçi görünüyor. Ordu, henüz belirleyici olmaktan uzaktır

Belki de bu telgrafık incelemenin son telgrafı da, yine, Büyük İskender ve imparatorluğu ile ilgili olmalıdır; bu konuda, eski ve kapsamlı bir inceleme, Elenler'in kent boyutunun ötesinde düşünemediklerini kaydederek, "gerçek emperyalızm, Doğu kökenlidir" görüşünü ileri sürmektedir.[41] Batı, eğer İskender Batılı sayılırsa, emperyalizmi Doğu'dan öğreniyor ve herhalde çok geliştiriyor; şimdi hem geliştirme ve hem ortadan kaldırma çabaları, belki, yine Doğu'dadır.

NOTLAR

1- Y Küçük, 21 Yaşında Bir Çocuk Fatih Sultan Mehmet, Istanbul 1985.

Bundan sonra, bu çalışmada, kendi çalışmalarımla ilgili hatırlatma veya çalışmalarıma gönderme yapmayacağım; eninde-sonunda, bu bir telegrafik yazımdır.

2- İbn Haldun'un bir başka dinasti için söyledikleri, belki burada da geçerlidir: "Sa dynastie est vieillie, atteinte d'un mal chronique et, incurable, elle finit par

disparaitre."
İbn Haldun. Discours Sur l'Histoire Untierselle, Sinbad, "Thesaurus", p. 270
3- Alexandretta ya da Iskenderun Roma İmparatorluğu'nda, Suriye Eyaleti'nin içinde yer alıyordu. Osmanlı düzeninde de bu durum devam etti. Kent kurmaya meraklı Iskender'in kurduğu kırka yakın şehirden varlığını sürdürebilen pek azı içindedir: Cumhuriyet Türkiyesi'nde. Iskender'in generallerinden Selevkos'un kurduğu ve babasının adını verdiği Antioch ile birlikte, bir vilayet oldu, vilayete, Çin ile Türk yurtluklarını ayıran bir bölgenin, Hatay'ın, adı veriliyordu. Antakya, Selevkos İmparatorluğu'nun başkenti olarak gelişti; Selevkos da, bir zamanlar önderi İskender örneği kırka yakın kent kuruyordu ve kendi adını veriyordu. Silifke, Akdeniz kıyısında Selefkie, şimdi "Samandağı" olan, Antakya ve Halep'in sayfiyesi "Süveydiye", Selevkos'un adını taşıyan kentlerden bugüne kalabilenler arasındadır. Antakya'nın dağlık yazlığı Defne. Cumhuriyet döneminde, "Harbiye", İsa'dan sonra dördüncü yüzyılda, dünyanın bugünkü San Remo'su düzeyindeydi, dünyanın bütün zenginleri yazlık için Defne'yi seçiyordu. Defne, Ravenna ile birlikte dünyanın en güzel mozayiklerini bizlere bıraktı; bunlar, daha sonraki yüzyıllardaki ünlü ressam tabloları veya Afgan halıları örneği, Antakyalı zenginlerin Defne'deki villalarını süslüyordu.
4- Aleksandr'ın bu yanını anlatan çok eser var; ancak, Oman'ın yüzyıl öncekı saptaması, çok özet ve çok yerindedir: "He sought information of all sorts for its own sake, and loved to organize almost as much as to conquer"
C.W.C. Oman. An History of Greece. London, 1895, s. 522
5- "Alexander himself took the place of the last Persian King, Darius III Codamanus, and for a time a fusion of the Macedonian and Iranian peoples seemed in prospect. But its realization was frustrated by Alexander's early death (323)"
Herman Bengton (ed.) The Greeks and the Persians, translated from german by J. Convay, N.Y., 1968, p. I
6- "Philhellenism was a phenomenon of the second and third decades of the 19th century."
C.W. Woodhousse. The Philhellenes, London, 1969, preface.
7- Yakın zamanda yayınlanan çok ayrıntılı bir "aydınlanma çağı" tarih ve sözlüğünde. Elen Çağı'na ve Antikite'nin yıldızlarına, neredeyse hiçbir göndermenin yapılmadığını saptayabiliyoruz. Daha sonraki aklı biçimlendiren aydınlanmacıların bilincinde, parlak Antik dönemin ışıklarını göremiyoruz. Çalışmanın endeksinde ve bölüm ile alt bölümlerde de kendilerini göstermiyorlar.
Jean de Viguerie, Histoire et Dictionnaire du Temps des Lumieres, 1715-1789, Robert Laffont, 1995
8- "But the difficulty lies not in understanding that Greek arts and epic are bound up with certain forms of social development. The difficulty is that they still afford us artistic pleasure and that in a certain respect they count as a norm and as an unattainable model."
K.Marx, Grundrisse. Penguin, 1973, p. 111
9- Herman Bergson (ed.), The Greeks and the Persians, op. cit. p. 20
10- "It was only through the Greeks victorious struggle for freedom that Europe, as idea and reality, was born" ibid., s.67
11- "...that beguilingly easy identification with the ancient Greeks which reaced a climax in the post-Enlightenment Germany, Second Empire France, and Victorian Britain..."
P. Cartlege, The Greeks, Oxford University Press, 1993, p. 175
12- Bununla birlikte Haçlı Seferleri ile paralellik kuran ciddi tarihçiler de var.
"The Greek war for independemce aroused every impulse behind the romantic movement. It recalled the crusades in its heroism and in its struggle between Cross and Crescent"
D. Thomson, Europe Since Napoleon, Penguin Books, 1957-1978, p.143
13- F. Tabaki-Iona, Poesie Philhellenique et Periodiques de la Restauration, Athenes, 1993, introduction.
14- ibid., p. 63
15- C.W. Woodhouse, The Philhellenes, London, 1960, p. 72
16- "The philhellenes in the field were mostly unselfish but behind them were more powerful forces."
C.W. Woodhouse, The Philhellenes, op. cit. p. 10
17- "Philhellenism was the special turn that nationalism took in the age of romanticism; its victory gave inspiration to the revolutionaries of 1830."
D. Thomson, Europe Since Napoleon, op. cit. p. 139
18- "les Cypriotes grecs ne prirent qu'une part a la guerre d'Independance grecque (1821-1829)"
Encyclopedie de l'Islam, Nouvelle Edition, p. 305
19- "The persecution of the cypriots begun on 9 July 1821, and continued indiscriminately, on a large scale, until December of the same year"
John Koumoulides, Cyprus and the War of Greek Independence 1821-1829, London, 1974, p. 89
20- İbn Haldun, Discours, op.cit, p. 227
21- Y. Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, Istanbul, çeşitli yıllar ve çeşitli baskılar, beş kitap.
Y. Küçük, Aydın Üzerine Tezler, İstanbul, çeşitli yıllar ve çeşitli baskılar, beş kitap.
22- Berlin Antlaşması, geçici altıncı maddesi, şu hükmü içeriyor:
"Madde 6: Rusya Devleti Kars veyahut Ermenistan'da muharebe-i ahirede zapt ettiği mahalleri Devlet-i Aliye'ye red ettiği halde Kıbrıs Ceziresi dahi Ingiltere tarafından tahliye olunarak ve 4 Haziran sene 1878 tarihinde akdolunan mukavelename mer'iyil-ida olmayacaktır"
H. Fikret Alasya, Tarihte Kıbrıs, Ankara 1988, s. 127
N. Ertekün, The Cyrus Dispute, The Oxford University Press, 1981-1984, p. I
23- P.I. Aver'yanov, Kurdi v Voynah Rossii s Persiey ve Turtsiey v Teçenie XIX Stoletiya-Sovremennoe Po-

litiçeskoc Polojenie Turyetskih, Persidskih I Russkih Kurdov-İstoriçeskih Oçerk, Tiflis, 1900

Bu çalışma yakın zamanda, Ankara'da Milli Kütüphane memurlarından Abdullah Varlı tarafından, bir şekilde babasının eline geçtiği yazılarak, yayınlanmıştır. Kitabın başında kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen bir önsözden, kitabın, istihbarat subayları, tarafından ele geçirildiği ve Türkçe'ye de çevrilip kullanıldığını öğreniyoruz. Ancak, çeviride, Albay Aver'yanov'un adının bile doğru yazılmaması, kuşku yaratmaktadır

Kitabı Türkçe'ye kazandıran A. Varlı, Kur'an'ı da Kürtçeye çeviren bir Kürt'tür, emekli olduktan sonra Hadep'e katılmıştır ve şu anda tutukludur. Acaba bu kitaplar için mi?

Avyarnov, Osmanlı-Rus ve İran Savaşları'nda Kürtler 1801-1900, Ankara, 1995

24- Bundan kuşku duyanlar için Turgut Özakman'ın, kitabını satık verirm; Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü ve askeri yönetimlerde TRT Genel Müdürlüğü de yapan tiyatro yazarı Özakman, şimdi, resmi tarihe dayalı çok masraflı, tarihsel, "kuruluş" ve "kurtuluş" adlı, televizyon dizileri yapıyor ve bu arada, yaklaşık sekiz yüz sayfa, büyük boy, bu kitapta, bir "tarihçi" olarak, benim yazdıklarımı çürütmeye çalışıyor. Özakman'ın yazma tekniği, ister dinci kamptan ve isterse başka bir yerden gelen bütün eleştirileri, Y. Küçük'e indirgemek ve bu arada mumkun olan hiçbir hakareti esirgemeden, çürütmeye çalışmaktan ibarettir. Ben ise hakaretleri ihmal ediyorum, bunu, benim düşüncelerimle, bilimsel bir karşılaşma sayıyorum. Zamanım olduğu ölçüde, görüşlerimi yazmayı da, vaad ediyorum. Turgut Özakman, Vahdettin, M. Kemal ve Milli Mücadele -yalanlar, yanlışlar, yutturmacalar- Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997

Bu arada, ben hakkımda açılan davaların ve verilen mahkumiyetlerin hepsinin, doğrudan doğruya benim bilimsel görüşlerimle ilgili olduğunu, kesinlikle, biliyorum; ben suç işlemiyorum ve suç işlemek için hiçbir nedenim bulunmuyor. 1980 yılının Eylül Ayı ilk haftasında "Ordu iktidara gelecek, Erbakan'ı hapse atacak, ancak Erbakan'dan daha çok Erbakancılık yapacak" diyen, "Bir Yeni Cumhuriyet İçin" adlı kitabım çıktı, sonra beni, "Lenin'e hülyalı politikacı" dediğim veya sovyetolog olduğum için ve gerekçeli karara yazarak, "şeytana pabucunu ters giydirecek kadar" zeki olduğum türünden akıl dışı ve komik gerekçelerle, sekiz yıla mahkum edip, hapse attılar. Bir süre sonra çıkardılar; ancak, bu kitabım hala yasaklıdır; aslında içinde de, buna benzer bir-iki cümlenin dışında önemli noktalar da bulunmuyor, ama, hala yasaktır ve mevcutları kağıt yapılmak üzere fabrikaya gönderilmiştir.

Ben, Ordu, 1997 yılına kadar erbakancılık yaptığı için hapis yattım. Şimdi erbakancılık ile tekrar ittifaka girdiği için hapse girmek üzere dönüyorum.

25- "When the Italian landed in Asia Minor in March 1919, and began to advance in the direction of Smyrna, Llyod George immediately proposed to the Allied Supreme Council that the Greeks should be authourised to occupy Smyrna."

C.W. Woodhouse, Diplomatik Development-Nineteenth and Twentieth Century.

John T. A. Koumoulides (ed.) Greece in Transition-Essays in the History of Modern Greece 1821-1974, London, 1977, içinde, s. 117

26- "The Ottomans clearly regarded Eastern Transancasia as a port of the Tranian empire, in the make in of which was also to include the North Caucasus, northern Persia and Turkestan. The chief instrument of Enver Pasha's Pan-Turanian policy in Transcaucasia was a motley Ottoman Azerbaijani-Daghestani force, the 'Army Islam'. Its commander was Enver is half-brother, Nuri Pasha."

"Nuri Pasha's instructions were to start military operations for liberating the Muslims from Bolshevik rule."

T. Swietochowski, Russian Azerbaijan 1905-1920-Shaping of National Unity in a Muslim Community. Cambridge University Press, 1985, p. 130-131

27- Veysel, Azerilerin, "Türkiye kendisini kurtarmak için bizi kurban ediyor" dediğini de kaydediyor. Bunun dışında, anılarının başında, Van çevresinde "ayrı ayrı, küçük Türk hükümetler kuruldu" sözleriyle, hem benim yazdıklarımı hem de, Kemal Paşa'nın bu iriliufaklı Türk Sovyet'leri ortadan kaldırmakla görevlendirildiğini doğrulamaktadır.

Veysel'in bir de, büyük fedakarlıklar yapmasına rağmen, ödüllendirilmek değil terfi bile ettirilmediğinden şikayet ettiğini görüyoruz; Yunan Cephesi dışında bu tür ihmal pek yaygındır ve İstiklal Mahkemeleri'nin gaddar başsavcısı Kılıç Ali'nin Anteplı olmasının yarattığı imkanlar hariç, Maraş ve Urfa'nın ünvanlarının bile çok yıllar sonra kaydedildiğini eklersem, ihmalin bilimsel analizine yaklaşmış oluruz, sanıyorum.

Emekli General Veysel Ünüvar, Kurtuluş Savaşı'nda Bolşeviklerle Sekiz Ay 1920-1921, İstanbul, 1997, s. 37 ve 1

28- "Kemal Ataturk wanted to concentrate all Turks in the boundaries of modern Turkey."

D.A. Theophyclactou; Security, Identity and Nation Building - Cyrus and European Union in Comparative Perspective, Vermont, USA, 1995, p. 79

29- Çeşitli öğrenci ve gençlik örgütlenmelerinin yöneticisi durumundaydım ve Profesör Feyzioğlu ile hem çok parlak bir aydın ve hem de, Cumhuriyet'i kurduğu varsayılan Cumhuriyet Halk Partisi'nin önde gelen bir yöneticisi olduğu için, düzenli olarak her onbeş günde bir başbaşa buluşuyor ve hem eylemleri gözden geçiriyor ve hem de genel bir sohbet yapıyorduk Turhan Bey, bu görüşmelerin, yemekten sonraki bölümüne, bazan, hiç bilinmez, daha sonra başbakan olarak Kıbrıs'a kuvvet çıkarma kararını verecek olan, o sıralarda, Cumhuriyet Halk Partisi'nin günlük gazetesi Ulus'ta kronik yazan Bülent Ecevit'i de çağırıyordu.

"The repulse of the incompetent Kara Mustapha from the walls of Vienna in 1683 marks the beginning of that long process of Turkish decline which was sealed by the Treaty of Lausannes in 1923."

"It was then the old Austrian empire, employing commanders drawn from Germany and Savoy, rolled the

Turks back across the Danube. It was in these campaigns that the Prince Eugene, the ally of Malborough, and the darling of Protestant England, first made his renown. His crowning victory of Zenta led to the Peace of Carlowitz under which all Hungry and Transylivania were ceded to the Austrians and all Podolia and the Ukraine to the Poles."
H.A.L. Fisher, History of Europe, Vol. II, Fontana, 1935-1984, pp. 819-820)
30- Mehmet Ali Birand, 30 Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975-1976.
"Kitapta bulacağınız üç liderler toplantısı da, Hükümet tarafından davet edilen liderlerden birinin özel olarak tuttuğu notlardan alınmıştır." s. 33-34. Bundan böyle, Birand'tan aktarmalara sayfa numarası göstermeyi gerekli görmüyorum.
31- Mehmet Ali Birand, ibid., s. 259
32- P.C. Polyviou, Cyprus-Conflit and Negotiatin, N.Y., 1980, p. 185
33- "Il existait un autre homme, alors completement inconnu en Turquie, dont la vie montrait un surprenant parallele avec celle d'Enver: Mustapha Kemal. En fait, s'il ne'etait pas membre du groupe, ce ne pouvait être que par accident un accident du a son caractere solitaire et introverti. Tous deux avaient le même âge. Kemal, lui aussi, ne dans une famille pauvre, était entre dans l'armee, s'etait joint au mouvement revolutionnaire et avait participe a toutes les guerres. Mais toute cette premiere partie de sa vie reste fondue dans la grisaille. Il ne possedait ni le flair d'Enver, ni sa spontaneite, ni sa rapidite dans l'action. Une colere contre la vie paraissait l'animer, et il n'avait aucun talent pour le compromis ou la negociation. Meprisant l'opinion des autres, impatient de toute autorite, il paraissait pour ainsi dire pris au piege de son propre esprit. Il attendait dans une claustrophobie hargneuse, une occasion qui ne se pretentait pas et, pendant ce temps, les autres le distancaient."
"Gallipoli" adıyla, İngilizce yazılan bu çalışmanın, burada ancak, Fransızca çevirisini kullanabiliyorum.
Alan Moorehead, Dardanelles, Presses de la Cite,1958, p. 14
34- "Turkey has also opened cultural centers and Turkic schools in practically all Central Asians states."
Valery V. Tsepkalo, Belars' ambassador to the US, The Remaking of Eurasia, Foreign Affairs, March' April, 1998, p. 115
35- "İHD Genel Başkanı Akın Birdal'ı, Türk İntikam Tugayı TİT adına vurduklarını açıklayan tetikçiler..."
Hürriyet, 26 Mayıs 1998, s. 7
Sanıyorum, "İtirafçıların İtirafları" adını taşıyan çalışmamda, yetmişli yılların kanlı ülkücü katili Tevfik Ağansoy'un, yakalandıktan sonra itirafçı olmuştu, itiraflarından, "tit" adında bir örgüt olmadığını ve ülkücü paramiliter katillerin öldürdükleri, herbirisi birbirinden güzel ve çoğu benim dostum, aydınlarımızın yanına bıraktıkları bildirilerde, rastgele, bu imzayı kullandıklarını göstermiştim: Ağansoy, daha sonra ülkücü-mafya oldu ve "Susurluk Skandalları" dizisinde, bazı polislerle birlikte, henüz çözülmemiş bir biçimde, öldürüldü. Bu arada, başka isimle, "İnsan Hakları Derneği" kuruluşunu benim hazırladığımı, ancak en son aşamada, Amerika Birleşik Devletleri tarafından tasfiye edildiğimi, hazırlıkların isminin de, Washington'un, Kissinger zamanından beri, Dışişleri Bakanlığı'nın bir dairesinin adı olan "insan Hakları" olarak değiştirildiğini, tekrar ren, yazmak zorundayım. Herkes hayatta olduğu için, beni yalanlama imkanını açık bırakmak istiyorum; Washington, dünyanın her yanındaki "insan hakları" derneklerini, tümüyle kontrol etmeye ve en azından şemsiyesi altında tutmaya ve "insan hakları" programlarını, bir politika aracı olarak kullanmaya, çok önem veriyor. Akın Birdal'ın "tit" katillerinin, eğer bir süre sonra beraat etmezlerse, ortaya çıkarılması da. Başbakan Yılmaz'ın, cinayeti pkk'ye bağlama yolundaki sorumsuz açıklamasından sonra, Washinton'un ısrarına bağlanıyor. Milliyet Gazetesi'nin Washington temsilcisi ve Washington'un görüşlerini yansıtan Yasemin Çongar, bu konuda en küçük kuşku bırakmıyor.
Yasemin Çongar, "ABD Sakık Sızdırması Sorumlu", Artı-Haber dergisi, 16 Mayıs 1998.
Haftalık "Artı-Haber" Dergisi, Hürriyet-Milliyet Grubu'na aittir.
36- "Watergate" Skandalı, Başkan Nixon'un kariyerini sona erdirmenin yanında, Amerikan İngilizcesine yeni imkanlar kazandırıyordu; İngilizce'deki "kapı" anlamına gelen "gate" sözcüğü, belki de tam tersine bir kullanım alanı buluyordu. "Iran-gate", veya "Monica-gate" örneklerinden de biliyoruz, böylece "gate" eklendiği sözcüğe bir skandal ve mafya anlamı yüklüyordu. Türkçe'de de, "susurluk" aynı yerdedir; Milliyet Gazetesi'nin 2 Şubat 1998 tarihli, birinci sayfası, sekiz sütun itibarıyla "Susurluk Adası" başlığını verirken, Kıbrıs adası için, "Skandal Adası" veya aynı zamanda "Mafya Adası" anlamını yansıtmaya çalışıyordu. Gerçekten de bütün sayfalar, ülkedeki, bütün cinayetlerin, ülkücü mafyaların, kumarhane ve banka sisteminin, sığınağı ve uzantısının Kıbrıs'ın Türk kesimi olduğunu kanıtlıyordu. Kıbrıs'ın Türk kesimi, Türkiye'deki kirlenmenin rıcat ve rezerv alanıdır. Bunda kuşku yok ve benim için de bir sürpriz olmuyor; Kıbrıs Savaşı ndan döndükten sonra, uzun süre ilgimi korudum ve Kıbrıs'ı iskan için gönderilenlerin çoğunun faşistlerden seçildiğini biliyorum. Kıbrıs'ın Türk kesimindeki yöneticilerin çoğu ve Denktaş, bu faşistlerle içiçedir; Denktaş'ın, Papa ve Abdi İpekçi suikastları sanıklarından, uzun yıllar Avrupa'da uyuşturucu ticaretinden hapis yattıktan sonra, Türkiye'de bu hükümetlerin kısa bir hapisliğin arkasından serbest bıraktıkları, Oral Çelik'ın düğününe çiçek göndermekten geri kalmaması, Denktaş'ın ülkücü katillerle bağının boyutunu göstermektedir. Aynı ağ içindedir.
Bir de tarihin ironisi var; kaydetmeden edemiyorum. 1571 yılında, Kıbrıs'ın fethinden sonra, iskan için buraya gönderilenlerin kimlikleri üzerine, Prof. Dr.H.Eren ile Dr.Ç.Orhonlu'nun ayrı ayrı yaptıkları dilbilim metodlu araştırmalar, gönderilenlerin, çoğunlukla, "Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu" sözüy-

le bilinen Karamanlılar olduğunu gösteriyor. Araştırmalar ayrıca, özellikle eşkiyaların iskan edilmesi için, fermanlar bulunduğunu da tespit ediyor. 1571 yılında da, Kıbrıs'a eşkiyalar gönderilmiştir

The First International Congress of Cypriotus Studies. Ankara, 1971, içinde, s. 349 ve 101-102

1974 Kıbrıs Savaşı'na kadar, İngiliz gizli servislerinin adamı olduğu konusunda ciddi kuşkular bulunan Denktaş'ın bu faşist kimliği, çeşitli araştırmalarla da saptanmıştır.

"The Turkish Cypriot paramilitary organization Volkan was disbanded on Dirwana's orders, and when Denktash wanted to celebrate one of its more disreputable anniversaries Kutchuk and the Turkish ambassador both vetoed the idea."

Stanley Mayes, Makarius-A Diagraphy, London, 1981, p. 152

Dirvana, bağımsız Kıbrıs'a gönderilen ilk Türk büyükelçidir ve birleşik ve bağımsız bir Kıbrıs'a inanan bir politika izlemiştir.

37- Büyük Devletler'in Birgmingham bulaşmasından sonra, hem Amerikan ve hem de Fransız yazınındaki saptamalar, bu konuda, en küçük bir kuşku bırakmıyor. "At the meeting Mr. Blair, again displayed a determination to positin himself in public appearances as Bill Clinton's best friend."

"Thes annoyed some of his fellow Europeans.."

W. Pfaff, There's More to Blair Than Simply 'Cool Britania', International Herald Tribun, 29/5/1998, p. 8

"Il ne faut pas, pour cela, compter sur le Grande-Bretagne. Au moins pour certain temps. Le 'nouveau travaillisme' de Tony Blair se fait une veritable religion de l'alignement docile, sur l'Amerique en matiere de politique étrangere.."

F. Schlosser, Paris-Bonn: Les Deux 'Mauvaises Têtes', Le Nouvel Observateur, 28 Mai-3 Juin 1998, p. 112

38- Mehmet Ali Birand, op. cit., s. 72-74

39- Z. Brzezinski, A Geostrategy For Eurasia, Foreign Affairs, Sept-Oct 1997, p. 57

40- V. V. Tsepkalo, The Remaking of Eurasia, op. cit. 114

41- "Le veritable imperialisme est d'origine orientale." P. Jouguet, L'Impérialisme Macédonien et L'Hellenisation de L'Orient, Paris, 1926-1971, p. 12

YALÇIN KÜÇÜK, ATİNA VE LEFKOŞA'DA KONFERANS VERDİ

Yalçın Hoca, davetli olarak gittiği, Yunanistan ve Kıbrıs'ta konferanslar verdi, televizyon ve basın ile mülakatlar yaptı. Türk-Yunan ilişkilerinin konu alındığı konferans ve mülakatlar, televizyon ve basında çok geniş yansıma buldu ve "Türkiye ile Yunanistan arasında savaştan başka bir yol daha var" görüşüne imkan verdi.

Profesör Küçük'ün, Atina'da Pantio Üniversitesi'nde verdiği konferansa, çok kalabalık ve söylendiğine göre, yönetici düzeyinde katılım oldu. Hava ve Kara Kuvvetleri'nden üniformalarıyla gelen generallerin yanında, sivil giysilerle de pek çok generalin ve yüksek kamu görevlisinin de konferansı izlediği kaydedildi.

Kıbrıs Üniversitesi'ndeki konferans ve tartışmaların tamamı canlı olarak televizyondan yayınlandı. Konferans ve konuşmalar, radyo, televizyon ve yazılı basında sürekli tartışma konusu oldu ve sağ eğilimli bazı gazeteler, "bu adama itibar etmek yerine tutuklamak gerek" yollu yayınlar yaptılar.

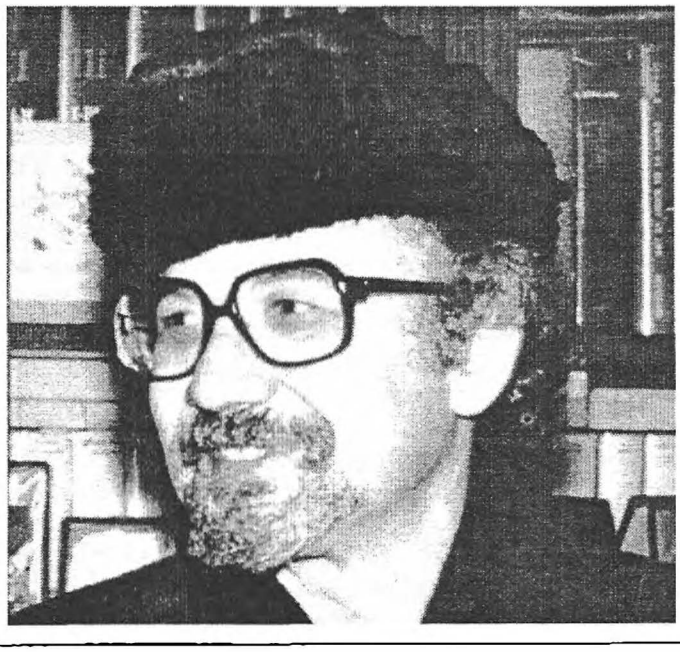

Yalçın Hoca, Kıbrıs'ta bir de süprizle karşılaştı; Kıbrıs Komutanı Bedrettin Demirel'in anıları ve konuşmalarının Rumcaya çevrildiğini ve Kıbrıs Elenlerinin, Bedrettin Paşa'dan "dürüst ve iyi Türk generali" diye söz ettiğini gördü. Yalçın Hoca, bu yılın başında, Atina televizyonlarına verdiği demeçlerde, Kıbrıs Savaşı'nda Bedrettin Paşa'nın insani tutumunu övmüştü.

Yalçın Hoca, Yunanistan ve Kıbrıs'ta, istisklere uyarak, üst düzeyde, görüşmeler ve Atina'nın tanınmış yayınevlerinden birisiyle de, yayın bağlantıları yaptı. Zamanı olduğu ölçüde, Yunanistan ve Kıbrıs izlenimlerini, Hepileri'ye yazmayı vaadediyor■

CHP'DE PAZARA TAM BİAT

Chp yönetimi, tarihten gelen kamburlarını attığı 28. parti kurultayında, artık yeniden doğan bir Amerikan partisi olduğunu ilan etti. Kemalizmin, cumhuriyetin kurulmasında önemli ilkelere imza atan tüm anlayışlarından kurtulup, halktan uzaklaşan, Cumhuriyet Halk Partisi, devrimciliği de yeni anlayışına dönmek, tüm teşkilatını, programını ve kadrolarını da yeni anlayışa göre şekillendirmek olarak algıladığı kesindir. Artık bu partiden çok uluslu sermaye ve onun yerli bağlaşıklarından başka yerli turizm, inşaat ve tekstil sermayelerine faydalı olacağı hep bir ağızdan büyük bir gürültü çıkartılarak, duymayan duysun diye ilan edilmiştir.

Neredeyse tüm sermaye sözcülerinin hep bir ağızdan ülkenin kurtuluşunu Chp'de görmeleri ve parlamentonun onda biri kadar milletvekili sayısına sahip olmasına rağmen, hep bir ağızdan By-Call diye bağırarak çığlık atmaları bundandır

Chp parti meclisi için yapılan parti içi muhalefet kimin ne kadar pay alacağı kavgasıdır. Yoksa ne ideolojik bir tartışma, ne de Chp tarihinde görülen program farklılığı ile ilgili bir tartışma sözkonusudur. Parti içi muhalefetin By-Call yönetiminden farkı, sadece seçim istememek, seçimi ertelemektir. Bunda keramet aramak da doğru değildir. Anlaşılan parti içi muhalefetin tek kaygısı, yönetimde etkili olamamaktır.

1978 Ecevit hükümetine yapmadığını bırakmayan Tüsiad, artık Chp'nin parti meclisine girebilmek için üyeleri sıraya sokmaktadır. Bu zenginler demeği başkanı Kayhan, By-Call'a kendi çıkarlarının devamında bir kesinti olmasın diye muhalefetteyken bile parti projelerini hayata geçirmeleri için ricacı olmaktadır. "Bu programların Anap programıyla ne gibi bir farkı var" diye düşünmektedir herhalde.

Siyasette demokratik olma, devletin sosyal oluşu, ekonomide verimlilik ve rekabet. Bu anayasal sloganlarla kurultaya hazırlanan Chp yönetimi, program değişikliklerini başta ABD olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinin terkettiği özcelleştirme ve liberalizm politikalan üzerine kurmuştur.

Seçimlerde de akraba seçmenlere hitap ederek, iktidar olmayı düşünmektedirler. Ne Hadep seçmeni ne de diğer akraba seçmen bunu anlayamaz sanıyorlar. Yanılıyorlar■

BASIN BİTTİ Mİ? GÜRELİ UYUYOR MU?

Basın kuruluşları ne yapar?

Nail Güreli, sadece. Çetin Emeç'in veya Abdi İpekçi'nin mezarının başına mı gider ve siyah papyonlarıyla, balolarda mı boy gösterir? Bunları 23 Nisan çocuklarına bırakma zamanı gelmedi mi?

Gazetecilikte, "köpek adam ısırdı, haber değildir, adam köpeği ısırdı, haberdir" ilkesi geçerli değil mi? Antalya'da bir uçak tehlike atlatmış, ölen yok; bunun günlerce haber yapılması üzerinde, basın kuruluşları durmayacaksa kim duracak? Ülkemizi, bir korku bulutu içinde yaşatmak istediklerini ne zaman göreceğiz? Bunun en büyük aleti, artık yazılı ve görüntülü basındır.

Güreli, bu ihlas ajansı'nı neden merak etmiyor? Türkiye'de ki her kazaya, anında yetişecek kadar televizyon kamerasına ihlas sahip midir; yoksa, Türkiye'nın en büyük haber ajansı, polis midir? Nail Güreli, polis haberlerini görmezlikten gelerek oturduğu yerde nasıl oturuyor? Bu ikiyüzlülük değil mi?

Bu oyuna artık bazı televizyonlar bile gülüyor ve bu nedenle, "iha" rümuzunun polis kamerası anlamına geldiğini bildikleri için, üzerini örtüp kullanıyorlar.

"İha" bir yana, basın kuruluşları, "az kaldı" haberlerinden utanmıyorlar mı? Hergün, her yayında, "az kaldı, kaza olacaktı" veya "az kaldı, adam ölecekti" türünden ha-

berler basın kitaplarında var mı? Olmayan kazalar ve ölmeyen insanları haber yapmak ne demektir? Sadece ülkemizde hiçbir insanın ruh sağlığını bırakmamak ve hepsini, sinirleri bozuk, her an bir tehlike ile karşı karşıya yaşayan ve bu yüzden sadece yaşadıklarına şükreden hayvanlar haline getirmek demek değilse peki nedir?

Basın kuruluşları yöneticileri hâlâ soru soracak bir kafa yapısına sahip mi? Soruları anlayabiliyor mu? Bugün haber müdürleri, gerçekten haber müdürü mü; yoksa, komiser muavini veya üç çizgili üst çavuşlar mı? Nail Gürcü uyuyor mu?

Demirelli baloları çok mu seviyor?

PAPA, CASTRO VE SOSYALİST TAVIR

Che ve Castro'yu ülkemizdeki tüm sol siyasetçiler yine abartma eğilimi içerisine girmişlerdir. Hep şunu hatırlattık: Bunlar teorisyen değillerdir; politikacıdırlar, pratisyendirler. Yetmişli yıllar Che rüzgarının tüm sol kuşağı sardığı yıllardı, şimdi Che 68 kuşağının kapitalist pazarlara sürdüğü meta haline dönüşmüştür.

Bugün Fidel Castro, halkıyla birlikte emperyalizme karşı sosyalizm diyebilmektedir. Bu onurdur. Ama ülkesinin içinde bulunduğu koşullar açısından, girmek zorunda olduğunu iddia ettiği açılım politikaları, sosyalistler için ihtiyatla karşılanması zorunlu politikalardır. Bunları teorik açıdan 'sosyalizm patentlidir' diyerek kabul etmek bir sosyalist idarenin yapacağı iş değildir.

Papalık, sosyalist blokun çözülmesinde son derece önemli rol oynamış gerici, emperyal bir kurumdur. Ağları halen çok güçlü ve etkilidir. 19. yüzyılın kolonyal sistemin hem ideolojik hem de politik altyapısını hatırlamada bu kurumun önemli bir payı vardır. Yine günümüzde yeni dünya düzeni kendi oluşumunda, papalık kurumuna ihtiyaz duymaktadır. Böyle bir kurumla hiçbir sosyalistin dostane ilişkisi olamaz. Castro'nun da böyle modern Metternich rolüne soyunun gerici restoratörlerle ilişkisi olmamalıdır. Emperyalizme karşı mücadele yalnızca ABD karşıtı bir mücadele değildir. Böyle bir anti-emperyalizmi racismle ayırmak bir süre için de oldukça güçleşir. Castro'nun Strasbourg'daki konuşması çok ilginçtir. Euro'yu dolara karşı, AB'yi ABD'ye karşı algılaması ve euro'ya övgü yağdırması ne derece anti-emperyalist söylemdir, sorgulanmalıdır.

ABD emperyalizmine karşı aldığı tavırla, sosyalistler tarafından sevgiyle, düşmanları tarafından ilgiyle izlenen Castro, Türkiye sosyalistleri için bu duygusal bağlar nedeniyle sosyalist teori açısından yargılanamıyorsa da, mesafeli durulması gerektiği unutulmamalıdır ■

BASIN AÇIKLAMASI

01.06.1998

YALÇIN KÜÇÜK'TEN HÜRRİYET GAZETESİ'NE TAZMİNAT DAVASI

Prof. Dr. Yalçın Küçük, Hürriyet gazetesinin 10 Şubat 1998 tarihli "Yalçın Küçük'ün büyük ihaneti" başlıklı haberi üzerine, "yalan haber yaparak, kişilik haklarına ağır ve haksız tecavüzde bulunulduğu" gerekçesiyle manevi tazminat davası açtı. Dava dilekçesinde, habere konu olan mülakatın Türk-Yunan halklarının dostluğuna katkı olduğu belirtilerek, "Yalçın Küçük'ün anlatımında 'kitlesel cinayetler' gördüğü ifadesi imkansızdır. Küçük, savaşta bir mekanize birlik subayı idi. Tank ve top subayları kitlesel cinayet görmezler" denildi.

Prof. Yalçın Küçük adına Ankara 20. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvuran Avukat Dursun Ermiş, Hüseyin Alkan imzasıyla yayınlanan haberin Yunanistan'ın Antenna televizyonunda yayınlanan bir söyleşi üzerine yapıldığını belirtti. "Sözkonusu haber, müvekkil Yalçın Küçük'ün 1971 Kıbrıs Barış Harekatı'nda subay olarak bulunduğunu, emrindeki askerlerin özürlü bir Rum kadınını acımasızca öldürdüğünü, bu televizyon yayınının Güney Kıbrıs'ta yankı yaptığını, Kuzey Kıbrıs'ta ise öfkeye neden olduğu iddiası yeralmıştır" diyen Ermiş, "Yalçın Küçük'ün mülakatı bir savaş gerçekliği üzerinedir. Mülakatta Yalçın Küçük iyilikler ve kötülükler olduğunu, bunun savaşın niteliği sayılması gerektiğini söylemiştir. Hürriyet'in yayını doğruları yazmamıştır. Yalçın Küçük Barış Kuvvetleri Komutanı Orgenaral Bedrettin Demirel'in sözlerini aktararak, savaştaki çapulculukları Rauf Denktaş'ın çapulcuları tarafından yapıldığını belirtmiştir. Yalçın Küçük, komutan Orgeneral Demirel'in insani ve haksızlıklara, aşırılıklara karşı tutumunu ön plana çıkarmış ve komutanı övmüştür. Kurmay Başkanı Hakkı Paşa'dan da övgüyle sözetmiştir. Türk ordusunda 'önemli subay çoktur' demiştir. Buna karşılık Denktaş'ın adamlarını hem savaştan kaçmakla ve hem de çapulculukla suçlamıştır" dedi. Bu görüşün Yalçın Küçük'ün yanı sıra Orgeneral Demirel'in de görüşü olduğunu belirten Ermiş, dava dilekçesinde şu görüşlere yer verdi:

"Basında Kıbrıs'ın Türk kesimine 'Susurluk adası' denmektedir. Yalçın Küçük İngilizce konuşmuştur. Sözleri herhalde Yunanca verilmiştir. Hürriyet'in Lefkoşa'daki muhabirinin Yunanca ve İngilizce bildiği kuşkuludur. Uydurmuştur

Yalçın Küçük'ün anlatımında 'kitlesel cinayetler' gördüğü ifadesi imkansızdır. Küçük, savaşta bir mekanize birlik subayı idi. Tank ve top subayları kitlesel cinayet görmezler. Bir köy evinde elleri arkadan bağlı bir kadını rahmine kurşun doldurulmuş ve can çekişirken görmek, bunu gören eğer ağlamıyorsa 'insan' değildir. Yalçın Küçük bunu her hatırlayışta ağlamaktadır. Yalçın Küçük mülakatta 'O kadını öldürenler Türkse, ben de Türküm' demiştir. İnsanlık iki yanlıdır. Mülakat, Türk-Yunan halklarının dostluğuna katkıdır. Böyle değerlendirilmelidir" denildi.

AYDINLIK'LA POLEMİK

SEVR + DEMİREL =
KORKU YAYMA

Y. K

"Saldırının ertesi günü, 13 Mayıs'ta Harp Akademileri Komutanlığın'da bir konferans veren Süleyman Demirel, Batı'yı Sevr peşinde koşmakla suçladı Demirel'in Birdal'a saldırının ikinci günü yaptığı bu konuşma gazete haberlerinin arasında kayboldu. Demirel '1998 Mayıs'ında Dünya ve Türkiye' başlıklı konferansta şöyle konuştu. 'PKK'nın arkasında komuşularımız vardır, Avrupa ülkeleri vardır Kurt Devleti kurulmasını isteyenler vardır. Bunlar Sevr Anlaşması'nın 68. maddesini uygulayarak Kürt devletini kurmak istiyorlar.' Demirel'ın konuşmasını, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmali Hakkı Karadayı, Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Necati Özgen ve 500 kişiye yakın kurmay subayı ayakta alkışladı. Konuşmadan sonra Orgeneral Karadayı, Demirel'i kutladı "

Aydınlık, 17 Mayıs 1998

Marx ve Lenin ayrı ayrı belirtiyorlar; "iyi" polemik iyidir ve geliştiricidir. Her ikisinin de hep yakındıkları kaba polemiktir ve ben burada ince ve "marksist-leninst" anlamda "iyi" bir polemik yapmak istiyorum

Bu kısa haberlerle ilgili olarak üç teknik düzeltmeyle başlamak istiyorum. Birincisi, bir ülkede, cumhurbaşkanlarını hiç kimsenin kutlamasının mümkün olmadığıdır. Yasalara ve Osmanlı'dan gelen protokol kurallarına göre, cumhurbaşkanları tebrik edilemezler ve ancak tebrik ederler. Bu nedenle, iki kişiden biri diğerini kutluyorsa ve bunlardan biri cumhurbaşkanı ise, mutlaka kutlayan cumhurbaşkanıdır. Haberde düzeltme yapılmazsa, cumhurbaşkanının İsmail Hakkı Paşa olduğuna inanmak zorunludur İkı: Yine protokol kurallarına göre, cumhurbaşkanları kürsüye çıkarken veya otururken, salonda bulunanların hepsinin ayağa kalkmaları zorunludur ve dolayısıyla, Demirel, konuşmasının sonunda kürsüden ayrılarak yerine otururken alkış olacağına göre, bu alkışların da, ayakta yapılması zorunludur. Yoksa, İsmail Hakkı Paşa ve Necati Paşa'nın rütbeleri, Demirel'i iki kez istifaya zorlayan bir orduda görev yaptıklarının işaretidir. Üçüncüsü, Demirel'in bu konferansının kaybolduğu da doğru görünmüyor; çünku, ben, Nicosia'da onuruma verilen bir yemekte, karşımdakinin şaşkın ifadelerle anlattığı bu konuşmayı haber aldım ve karşımdakileri teskin etmeye çalıştım Demirel, bu konuşmasında, Yunanistan'ın Sevr'i bozacağından ve adaları alacağından söz ediyordu ve benim muhataplarım da, "bir cumhurbaşkanı bunları nereden çıkarıyor" diyordu. "Konferans" içinde geçen Kürt lafları, işin garnitürüdür ve belkı de, beraber çalışmamıza rağmen, Demirel, benim Türk olduğumu bilmemesiyle ilgilidir

Aydınlık'ı yararlanarak okuyorum ve istihbaratları doğru çıkıyor ve benim bilgı ve saptamalarıma paraleldir Hanefi Avcı ve benzerleri konusunda yayınları çok yerindedir; bu cümleden, ben sadece, General Veli Küçük ile ilgili yayınlardan çok fazla ikna olmadım. Ancak Aydınlık'ı çıkartanların, Veli Paşa'nın benimle akraba olduğunu düşünerek korumaları ihtimaline karşı, böyle bir akrabalığımızın olmadığını belirtmek istiyorum.

Aydınlık'ın "yeşil" kodlu katille ilgili yayınından da pek memnun oldum; çünkü, bir balonu patlatıyor ve yayılmak istenen korkuyu azaltıyordu. Aydınlık'ın, yeşil'in sadece basit bir ölüm makinası olduğunu vurgulaması çok yerindedir ve Hepileri'de de bir kez Tevfik Fikret'in de değindiği üzere, istihbarat almak, almamaktan iyidir; Aydınlık'a istihbarat aldıkları için kızan köylü ve öğrenci so-

la, Tevfik Fikret'in arkasından, İran politik tarihini öğrenmelerini tavsiye ederim.

Ancak Aydınlık'ı çıkaranların bu ikide-bir "Sevr" korkusu yaymasını anlamıyorum ve hiç yakışık bulmuyorum. Daha da önemlisi, böyle yaparak, korku üretmeyi ve televizyonlarını, her gün "az kalsın ölüyorduk" haberleriyle dolduran ve bu amaçla, polisi, dünyanın en büyük televizyon kamerası deposuna çevirerek her türlü kan dökümünün filmini çekip, bunları "iha" koduyla yayan, bu rejimin değirmenine su taşımak olarak görüyorum. Şimdi, Türk medyası, bombalama resimleri, akan kanlar, ağlayan insanlarla, en acıklı Türk filmini ve en korkunç Amerikan filmini geride bırakmıştır ve bu, artık, bir devlet politikasıdır. Aydınlık'ın bu politikanın karşısında yer alması gerekir; "yeşil" haberi karşıdır ve ancak "sevr" tam tersidir. İşimiz her türlü korkuyu yenmek ve korku makinalarının üstüne yürümek olmalıdır.

Kürt halkımıza güvenmek esastır ve mücadeleciliğini kanıtlamıştır. Kürt halkımızda, ülkemizde bölme yönünde hiçbir işaret yoktur; sadece onurlarının peşindedirler. İçlerinde kuşkusuz, bir "sevr" edebiyatı yapanlar var; ancak böylesine büyük hareketliliklerde birkaç sorumsuzun da bulunması doğaldır. Bunların çoğu da, Kürt yükselişine sonradan katılan ve daha ortodoks bir çizgiyle kendilerine bir yer tutmak isteyen kariyeristlerdir Aydınlık bunu görecek durumdadır ve böyleyken, Kürt halkımıza karalar sürebilecek ve hiçbir zaman bağımsızlıkçı olmamış bir siyasetçiye gereksiz taçlar takacak bir yayına kayması çok düşündürücü ve üzücüdür.

Kürt halkımız neden sevr'i savunsun ki? Ben, yiğit Kürt halkımızın, altın tepside de gelse emperyalistlerin elinden baklava bile almayacağını biliyorum. Sevr, İngiliz emperyalizminin bir taslağıdır ve bundan önce, Kürt halklarının sözde savunucusu, Osmanlı Sefiri Şerif Paşa olmuştur. İran'da Mahabat Cumhuriyeti'ni de bastırmada çok atkif rol almış ve her ikisi de genelkurmay başkanlığına kadar yükselmiş General Arfa Kardeşler'den birisi, anılarında, Şerif Paşa için, "ben Türk sanıyordum, İsviçre'de villası bizimkinin yanındaydı, her gece bir gece klübüne giderdi, Kürt olduğunu öğrenince çok şaşırdım" diye yazıyor. Ben de bunu şunun için yazıyorum; Kürt halkı, mücadele etmeden özgürlük ve onur kabul etmeyen bir halktır.

Sevr'e gelince, ne kendisi ve ne de bunu yırtmak önemlidir; Sevr'i çizen de yırtan da emperyalist İngilizler'dir. Bunu abartmayalım ve biz de "yırttık" diye övünmeyelim, doğru değildir. Ayrıca Sevr'de Kürtlern ile ilgili maddeler çok müphemdir ve buna mükabil Yunanistan'la ilgili maddeler daha nettir. Ancak Yunanistan'da da bir Sevr özlemi yoktur ve aslına bakılırsa, Yunan uzmanlarının çoğu, Lozan'ı yunan diplomasinin başarısı saymaktadır.

Ancak Aydınlık'ın dıkkatini bir noktaya çekmek istiyorum. "Bölme" veya "parçalama" ne demektir? Bölme ve parçalama, dayanılamayacak tazyik ile karşı karşıya gelmek demek değil midir? Öyleyse, bu işbölümüne ne demeli? İsmail Hakkı Paşa, Ukrayna'nın, Hüseyin Kıvrıkoğlu Paşa Azerbaycan'ın, Çevik Paşa İsrail'in, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Paşa da Arnavutluk ordusunun güçlendirilmesini ve buralarda manevra yapılmasını üstlenmiş görünüyorlar; peki, bunu nasıl kaldıracağız? Ülkemiz, Hava Kuvvetleri Komutanı İlhan Paşa'nın da, hanımlarımıza yakışan türban seçiminden vakit buldukça, Kuzey Irak'ın düzleştirilmesi işine özen gösterdiğini görüyoruz. Peki, ekonomimiz bu tazyike dayanacak mı? Daha önemlisi, bütün bu ilişkilerin, bu dünyada, husumetler yaratması beklenmez mi? Bu husumetlerin tazyikini kim göğüsleyecek? Gelir bölüşümü en bozuk ülkemiz, bu ekonomik tazyike dayanabilir mi? Irak'ın sevenleri, Azerbaycan, Ukrayna, Arnavutluk ve İsrail'in karşıtları yok mu? Neden bunları, bu kadar

husumeti, üzerimize çekiyoruz? Yoksa patlatılmak mı istiyoruz? Dünyanın ordularını düzeltmek bize mi kaldı?

Sevr, değil ve Kürt halkımız değil, yüz yıllar birlikte yaşadığımız Elenler değil, ama, acaba tüm yöneticilerimiz; ülkemizi parçalamaya götürmüyorlar mı? Dikkat edilecek nokta budur. Bu ülkenin başına bir iş gelirse, sorumlu Demirel-Çiller-Yılmaz-Ecevit-Baykal olmaktadır Başka yere niye bakıyoruz?

Haber'de bağlantı kurulan konu, Akın Birdal Suikastı'dır. Benim bunu öğrendiğim zaman ve imkan önemlidir; Atina'da, beni Türk Devleti'nin içindeki yeşillerden uzak tutmak için çok özen gosterdiler ve konuk edildiğim oteli de buna göre seçmişler, bir ara Türkiye'de her gün televizyonlara çıkan ve şimdi Atina'da, Türkiye Büyükelçisi Nicolas Burns'ün evine bitişik bir otelin en güvenilir olduğunu düşünmüşler.

Otelde, sabah, çay içerken International Herald Tribune'ün manşeti, Avrupa'da olan, Clinton'un konuşmasına ayrılmıştı ve galiba altı sütunluk bir başlıkta Clinton'un, Avrupalılar'a, "Türkiye'yi Alın" sözleri okunuyordu. İçerde ise Akın Birdal'a yapılan suikastın haberi vardı; çok ilginçtir. Kuşkusuz, bu suikast, Clinton'un mesajının etkisini azaltıyordu ve çok garip Birdal da konuşmaya başlayınca, Emir-Eri Cavit'in Emir-Eri Murat Yetkin'e verdiği demeçte, suikastı, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ni istemeyenlerin işi" olarak gösteriyordu. Aydınlık ve Hepileri, Avrupa ile birlik istemediğine göre acaba bunlar yapmasın?

O akşam, Atina'nın en önemli televizyonunda, haberler içinde yayınlanan demecimde, suikastı kınadım, iznınizle söylüyorum, hiç beğenmemekle birlikte Cengiz Çandar'a ve eskiden beğendiğim Birand'a yapılanları "ülkem için utanç vericidir" diye niteledim. Bu arada, biz oligarşik ellerden, "iyilik" bekleyemeyiz, diye düşünüyorum. Ayrıca suikastı yapanlann devletin kullandığı ülkücüler olduğunu netlikle ifade ettim.

Yasemın Çongar, Ufuk Güldemir'in Amerikan çizgisine bağladığı küçük dönektir; Washington, doğru yazılmasını isterse doğru ve yanlış yazılmasını isterse yanlış yazan bir memurdur. Artı Haber'de Birdal suikastı için yazdıkları, bizım, Akın Birdal ile ilgili teşhisimizi tam doğrulamıştır. Mesut Yılmaz, tıpkı Demirel'in Musa Anter cinayetinde yaptığını tekrarlayarak, Birdal suikastini Kürtler'e yıkmak istemiş, ancak, Washington ise, bunu, kendisine yapılmış saymıştır. Yılmaz, ters dönmüş, polis kameralarla giderek, bildiği katilleri toplamıştır.

Artık ülkemızde katilleri de Amerika istediği için çıkarıyoruz. Ben yine de beraat etmeleri ihtimalini yüksek tutuyorum. İsmail Hakkı Paşa'nın gazeteler üzerinde çok durulan emrini de üzüntüyle karşıladım; bu kadar cinayet varken, hassasiyetini dıllendirmek için ne kadar bekledi? Amerika ve İsmail Hakkı Paşa'nın rahatsızlıklarının üst üste gelmesinden, kötülük çıkarmamakla birlikte üzüldüm. Sonra, ulkücü Başesgioğlu ise nakşibendi-ülkücü Sungurlu bakan oldukça, hıçbir cinayet şebekesinin çözülemeyeceğini İsmail Hakkı Paşa bilmiyor mu, diye düşündüm. Biliyor mu? Bu vesileyle, Aydınlık'ı benim türümden sorular sormaya davet ediyorum ve gerçekler bu soruların arkasındadır

Yalnız doğrular hassastır ve Akın Birdal, bir memur veya emperyalızmin ajanı değildir; tkp'ye yaranıp köy-koop'ta bir ış tutan, zayıf ve güce dayanmadan ış yapayan, bizim solumuzun çevresinde bir kariyeristtir. Nevzat Helvacı ile birlikte kurmakta olduğumuz hayırlı bir derneği alıp, büyük devletlerin büyükelçiliklerine teslim edendır; Vedat Aydın ve Zeki Okçuoğlu'nun ünlü hareketine kadar da Kürtlere düşman bir tutum izlemiştir. Kürtler, "İnsan Hakları Derneği" dendiğinde bu iki ismi unutmamalıdır, "insan haklan" programını, Amerika, Sovyetlerı destabilize etmek için kullanmış ve şimdi, Çin'i destabilize etmek için kullanmaktadır.

Kariyeristtır ve bu tarafını bıldığı için Demirel, Yavuz Donat'ı göndermiştir. Umarız, Demirel adına Donat'ın tekliflerine kanmaz ve daha tutarlı bir çizgide mücadele ederek, günahlarını unutturur Ben bu vesileyle acil şifalar diliyorum ve bu arada Helvacı'ya da uzun ömürler diliyorum. Helvacı'yı da bir önemli kuruluşumuzu, Amerikan Dışişleri Bakanlığı dairesine teslim ettiği için pişman edeceğim; bunun ıçin uzun ömür diliyorum. Bunlar, sol ve aydın hareketimize hiçbir katkıda bulunmadan, nimetlerini toplayan esnaflardır. Yarın unuturlar; ancak, bir bölümünü unutturmak istemiyorum.

Dünyanın her yerinde ih'ler, Amerikan şemsiyesi altındadır.

Ancak bizdekinin tabanı özgürlükçüdür.

Bu nedenle, eleştirilerimizi, tepede olsalar da olmasalar da bir, birkaç zayıf ve kariyeriste çevirmek durumundayız■

KEMAL VE AKIN EFENDİLER'E DAİR

Tevfik Fikret YORULMAZ

Hakıkaten kalb-i şıkeste bir haldeyiz; her gün kalbimızi bin pare eden bin nev vukuat ile cohabitation vaziyetindeyiz. Şemdin Efendi'ye atfedilen itirafnameler ile meşgul iken arkasından İnsani Haklar ve Halklar Reisi Akın Birdal Efendi'ye suikast haberi ile titredik. Sema-ı Nilgün'e şükürler olsun, Akın Efendı bir mucize numune eyleyerek, sağ kalmayı becerdiler; bu haberin bızleri neşe ile gark eyledeğini memnuniyetle ifade ediyorum. Amma sevinç ile meşbu olduğumuz bir zamanda, memleketimizde, Akın Efendi'ye nazaran görülmedik ayinler ve mübalâğa ve mügalâtalar ile teşerrüf ettik; bendeniz, bu mugalâta ve mübalâğaları Akın Efendi'ye müteveccih teşebbüs-ü suikast kadar muhataralı telakki eylemekteyim. Hepileri Ceridesi'ne bu defa kontribüsyonum bu mevzu üzeredir.

Acep memleketimiz, siyaset ve fikriyat kanalında, tullâbi ve gundi merhalelerden mi geçmektedir; bunu hayli merak ediyorum. Kürt ahalı, "gundi" lafzını, köylük yerlerde idame-ı hayat eyleyenler için istimal eyliyorlar; hepten gundi mi olduk? Çünkü, gundi olmak, mevki ile alâkadar değildir; gundi, vezın cahilidir ve mevzun tefekkür etmekten acizdir. Acep, hepten gundi olduk da, bu nedenle mi, teessüfe şayan bir tarzda kurşunlar yediği için, ansızın, Akın Efendi'yi "kahraman-ı demokrası" ilan eyledık? Bendeniz demokrasi babında pek cahilimdir; ama, kahraman nedir pek bilirim; Akın Efendi, şimdiye kadar ne etti de, kahraman oldu, Tkp çiftliği köy-kooperatifindeki kaza hariç kaç yıl ve hatta kaç gün hapis yattı?

Gundıler, memleketimizdeki tüm vezinleri, kurşunladılar

Acep hepten tullâb mı olduk da, politikayı, bebelerin seviyesine rücu eyliyoruz; belkı tullâb da değil, bir bebe, "akın var akın" mısille şiirane makaleler telif ediyordu. Hay Allah, bu "akın" ne ola? Bu bebe, herhalde, Akın Efendi'yi ziyaret etmek için, peşpeşe sıra olan düvel-i muazzamanın vezirlerinin akın'ından hayli memnun ve berhudardır; kendisini tebrik eyler, içtimaıyun tarikini terk ile bir bebeler fırkası teessüs eylemesini hassaten tavsiye ederim.

Beyınleri nettıler, acep? Memleketimizde ilk kurşunlanan Türk ekâbiri Akın Efendı mi? Bu düvel-ı muazzamanın Akın muhabbeti ne ola, Akın Efendi, mahkemeye teveccüh eyler eylemez, emperyalist sefir-ı kebırler, "vermezük!" deyü akın eyleyip, Akın Efendı'yı degeme nam gaddarane menzilden halas eyliyorlar ve Düvel-ı Muazzama'nın, Robin Hood'a kat'an benzemez, Robın Cook'u dahi seyredip, beş saat dahilinde, faşistlerın Sevgı Hastanesi'ne varıyor ve Akın Efendi'nin hal ve hatırını sual eyledikten sonra, Mesut Efendi'ye, "acilen katillerini isterük" emrini tebliğ eylıyor. Düvel-ı Muazzama'nın bu Akın Muhabbeti'nin sırrı ne ola? Ey beyinsiz tullâb!

Gundiler ve Tullâbın! Ciddiyet, yar-ab, ciddiyet! Eğerçe, gundi kafanız ve bebe beyninizi müsmiran istimal edemıyorsanız, Cumhurıyet nam ruznamade, İlhan Selçuk Efendı, Akın Bırdal Efendı'ye dair son derece mühim bir makale telif etmiştir, lütfen, kıraat buyurunuz. İlhan Efendı, ezcümle, şunları irad etmiştir: "İnsan Hakları Cemiyeti, emin ellerdeydi, Nevzat Helvacı, Muzaffer Erdost, bir başka beyzade ve Akın Bey, gayetle güzel idare ediyorlardı." Sonradan, İlhan Efen-

dı'nin tabiriyle, "Çevre bir müdahale hareketi yaptı ve bu cemiyet kirlendi ve bozuldu, iş bu nedenle, mümtaz adam Helvacı, Erdost ve diğer beyzadeler, terkettiler ve ancak Akın Efendi terk etmedi ve çevre'ye teslim oldu Bundan sonra da kötü işler icra etmeye başlamıştır " İlhan Efendi'nin Akın Efendi için maruzatı budur Peki, bu maruzatın neresi ve ne kadarı gayri hakikattır? Şimdi ise sual budur

Bendenize göre, İlhan Efendi, bir kalıbın girdi ve çıktıları misali pek veciz ve pek sahih yazmıştır Maruzatı, resume olarak, şudur: "Akın Efendı, bızdendi ve bizim tarz-ı sıyasetımizi tatbik edıyordu, amma, Vedat Aydın adında bir Kürt ile Ahmet Zekı Okçuoğlu adıyla bir diğer Kürt halkından müellifin müdahalesi neticesinde, Helvacı, Ekmekçi, Şekerci türünden meslek sahipleri, bu cemiyeti terk ederken, Akın Efendı terk etmemiş, Kürtler'e teslim olmuştur." İlhan Efendi, bunu beyan etmiştir ve bu ters zaviyeden kıraat edıldığinde tamaman sahıhdir Gundi ve tullâb politikacılar eğer omuzlarının üzerindeki sepetleri istimal edemiyorlarsa, İlhan Efendı'yı kıraat eyleyip, yazdıklarının tersini alarak, doğruyu bulmak mecburıyetindedirler.

Akın Efendi'nin günahları haylidir

"İnsan Hakları" bir program maddesi olarak, yetmiş senelerinde, Amerıka İttihad-ı Müttehidesı'nde Hariciye Nazırı Kissinger Efendi tarafından tezekkür edilmiştir. "İnsan Hakları" programı, Şüralar İttihadı'nı destabılize eylemek için muvaffakiyetle istimal edılmiştir ve şimdi de, Çın'de bakı içtimayyun prensiplerini tasfıye emelindedir. Gundi ve tullâb, bunu eyıce ıdrak eylemelidir.

Memleketimıze gelince, bu da, seksen senelerınde, "Özgür Ünıversıte", Ekin-Bilar, Küba Komitesı ve ilahı hürrıyet adımları vesilesinde olduğu gibı yine Müderris Küçükzâde tarafından derpiş edilmiş, ancak, tam kuvveden fiiliyata geçirilirken Amerika'nın elıne teslim edilmiştir; Küçükzâde tasfıye edilmıştır ve adı, Amerika cıhetine nazaran, "İnsan Hakları" olarak tahvil edilmiştir ve amma tasfıye eyleyenlerın ve teşebbüse, Washington'a peşkeş eyleyenlerın sekreterı, Akın Efendi nam zattır

Akın Efendi maalesef, düvel-ı muazzama sefaretlerinin kontrolunda pek çok günah işlemıştır, yaralıdır ve şimdi bunların hesabına gırmek matluba uygun değılldır

Bir zaviyeden kaderi, Amele Sandukası dirıjanlarından Kemal Türkler'e benzemektedir. Kemal Türkler, amele sınıfının mücadelesinde son derece müsbet marifetler ifa eylemış, amma ki, 12 Mart Cuntası'ndan sonra, oligarşiye teslim olmuştur "Büyük Grev" ya da "Genel Yas" misali, hainane marifetlerle, Disk'i, evvelinden tasfiye etmiştir; katledildiği zaman, günah ve sevapları muvazi vaziyetteydi. Bu halde Kemal Efendi'nin zıddı mevcuttur ve de Akın Efendi'nin günahları ile sevabı muvazidir.

Akın Efendi, gundilerin "kahramanı" ve tullâbın "akın var akın" mısraıdır.

Dikkat, ey gundiler ve ey tullâb; Akın Efendi, şurunu bulunca, tek mulâkatını, Emir-eri Cavit'in borazanlarından Murat'a münasib telakki etmiştir Bu mülâkata nazaran, Akın Efendi, kurşunların vücuduna sıkılmasını, "demokrasi ve Avrupa ile birlik istemeyenlerle" ırtibatlandırmaktadır. Hoppala! Hakkaten, demokrasi varmış da haberimiz yokmuş! Öte taraftan, Toplumsal Kurtuluş Fırkası, Sosyalist Iktidar Fırkası, İşçi Fırkası, Avrupa ile üniyon istemediğine göre, Akın Efendi'ye kurşunu bunlar azmettirmişlerdir!

Demokrasi Kahramanı'nın fikrıyatı işte budur.

Memleketimizde ıçtimayyun hattını tullâbdan ve tüm politikayı gundilerden kurtarmak mecburıyeti zuhur etmiştir. Politika sahnesinde müthiş bir adem-i kifayet sendromu vardır. Muhim bir vazifedir. Akın Efendi'ye sıkılan hain kurşunlar, bir de bunları meydana çıkarmıştır.

Sabık solcu muhabırlerden Yavuz Donat'a şımdi ne tabır eylemeli? "Ajan" lafı haksızdır, çünkü, Donat, ayan-beyan mesleğini icra etmektedir "Konsolos" lafzı, fazla bürokratiktir; bu nedenle, "komprador" sıfatını teklif ediyorum; Demırel Hazretleri'nin matbuat alemindeki kompradoru telakki etmek hem hakşinas ve hem de nazik bir tercih olmaktadır. Komprador Donat, muhtemelen, Demirel Hazretleri'ni temsilen, Akın Efendi'yı ziyaret eylemış, kendisiyle hasbıhali müteakib, "ıslah olacaktır, efendim" teşhisini ilan etmiştir. Bu teşhis, Akın Efendi'nin Murat'a mülâkatı ile ahenk içindedir.

Haydi hayırlısı!

Karilerımden özür diliyorum. Bu makalemi kısa kesiyorum. Çünkü, gundilere ve tullâba hayli öfkelenmiş vaziyetteyim. Daha fazla kelâm etmemek için kendimi frenlemek zaruretini intihab eyliyorum. Bendeniz bu elim vaziyette, altın olan sükûtu tercih eylıyorum ■

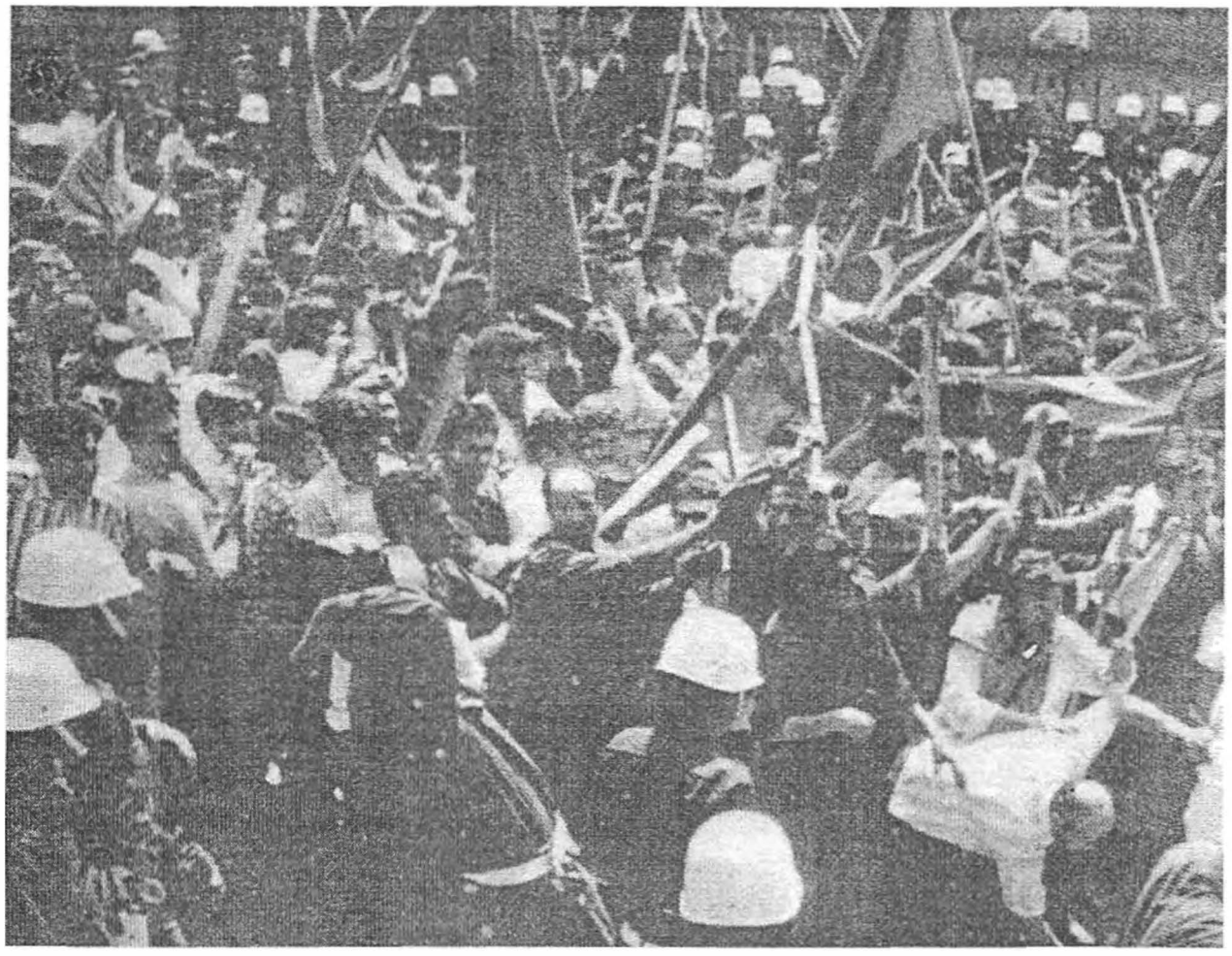

15-16 HAZİRAN 1970:

BÜYÜK DİRENİŞ TARİHİ YÜRÜYÜŞ*

Hasan Basri GÜRSES

15 Haziran günü direniş aniden patladı. Şehirde bir tuhaflık vardı, ne olduğunu anlayamadık. Öğleden sonra haberler gelmeye başladı. İstanbul'un çeşitli bölgelerinde işçiler yürüyüşlere başlamışlardı. Levent'te, Bakırköy'de, Eyüp'te, Topkapı'da, Alibeyköy'de... Asıl büyük yürüyüşlerin Anadolu yakasında olduğu söyleniyordu, İzmit'te, Gebze'de, Kartal'da... Yürüyüşlerin ertesi gün de sürdürüleceğini öğrendim.

16 Haziran sabahı erkenden kalktım. Anadolu yakasına geçmek üzere yola koyuldum. Vapur seferleri iptal edilmişti. Karşıya deniz motoruyla geçtim. İzmit ve Gebze'den büyük bir yürüyüş kolunun geldiği söyleniyordu. Bu yürüyüşü karşılamak ve katılmak üzere Ankara asfaltından ilerlemeye çalışıyordum. Ulaşım araçları çalışmıyordu ve yol boyu, asfaltın her iki yanı insan kalabalıklarıyla doluydu. Öğle civarı güç bela Pendik'e kadar gelebildim. Daha ileriye gitmenin olanağı yoktu. İzmit'ten gelen yürüyüş kolunun yaklaştığı söyleniyordu

---

Bu inceleme, Toplumsal Dayanışma dergisinin, 15 Haziran 1993 tarihli 8. Sayısından alınmıştır (Hepileri)

Ankara asfaltı üzerindeki Pendik köprüsü civarında binlerce insan vardı onları bekleyen.

İzmit ve Gebze'den gelen yürüyüş kolunun, Ankara asfaltı üzerinde olduğunu gördük. Ardı arkası kesilmeyen bir insan seliydi bu. Sonu görünmüyordu. Çoğunun elinde demir çubuklar, kalın tahta çıtalar vardı. Pankartlar, bayraklar taşınıyordu. Marşlar ve durmaksızın haykırılan sloganlar yeri göğü inletiyordu. "Süleyman başvekil, işçi köylü aç sefil!", "İşçiyiz haklıyız, işçiyiz güçlüyüz!", "İşçiler Hey!, Köylüler.. Hey!, Patronlar Yuh!", "Süleymanı koy çuvala salla salla vur duvara!", "Demirel istifa!", "Ölmek var dönmek yok!"

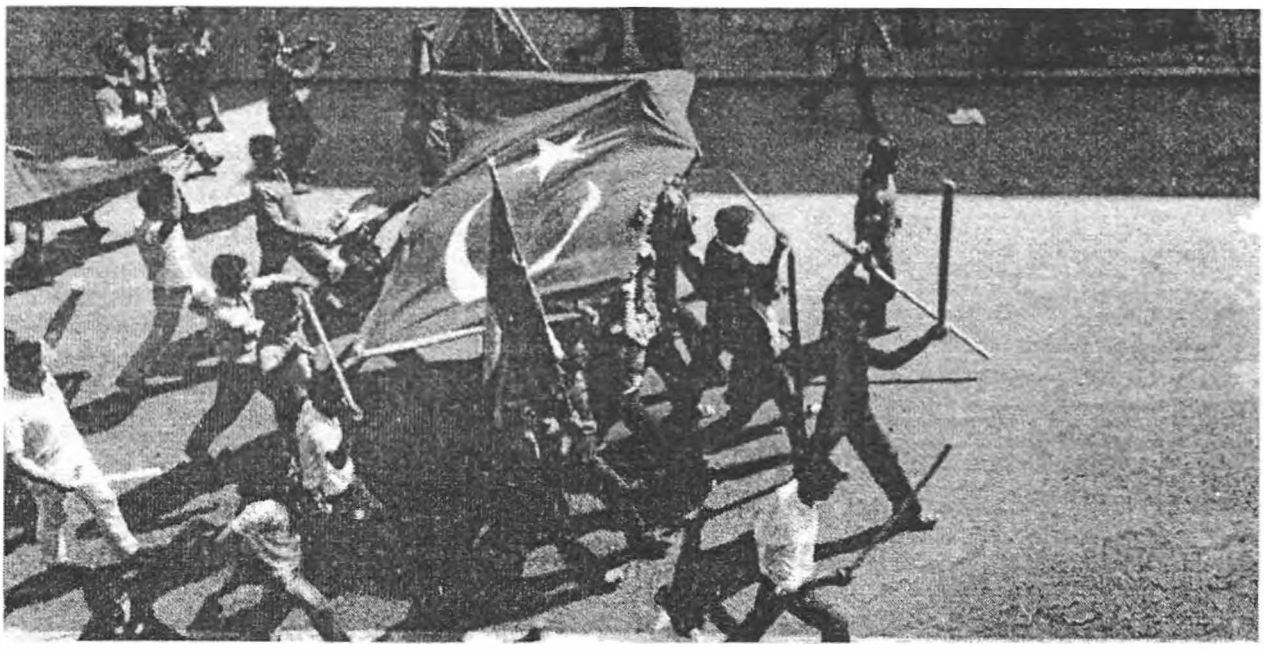

Yürüyüş kolu yaklaştığında, bekleyen kalabalıkla birlikte yürüyüş nizamı alarak, kolun başını çekip yürümeye başladık. Pendik içerisinden geçerek Kartal'a doğru yürürken, yol boyunda birikmiş binlerce işçinin de yürüyüşe katıldığını gördük. Kartal'da AP binasına girildi. Tabelası sökülüp sokağa atıldı. Oradan Kartal Karakolu'na gidildi. Karakol bomboştu, tek bir polis bile yoktu. Bütün odalar arandı ve Kartal'dan Cevizli'ye doğru yürüyüşe devam edildi. Konuştuğum işçilerden, sabahleyin bir yürüyüş kolunun Kartal'dan Kadıköy'e yürüdüğünü öğrendim.

Bu yürüyüş kolu Kurbağalıdere'de polis barikatıyla karşılaşmış ve işçiler yola devam etmek isteyince üzerlerine ateş açılmıştı. İşçiler, iki arkadaşlarının öldüğünü ve birçok yaralının yerlere düştüğünü görünce polis barıkatına saldırmış ve dişe diş dövüşerek polisleri kaçırmıştı. Bu arada bir polis ölmüş, birkaç polis otobüsü yakılıp tahrip edilmişti. Buradan kaçan polisler apartmanlara sığınmış, resmi elbiselerini apar topar sivil giysilerle değiştirmişlerdi. Bizim yürüyüş kolunun başını, sabahki, bu çatışmaya katılmış işçiler sürüklüyordu. Önümüze çıkan her polis karakolu, tepeden tırnağa aranıyordu. Bunun amacı, sabahki çatışmadan sonra polislerin tutukladığı işçileri serbest bıraktırmaktı.

Yürüyüş yolunun üzerine sık aralıklarla asker ve tanklardan barikatlar kurulmuştu. Öfke ve kararlılığa bürünmüş yürüyüşçüler, barıkatları kolaylıkla geçiyor, sloganlarla yeri göğü inletiyorlardı. Üstümüzden uçuşan helikopterlere rağmen yürüyüşün hızı kesilmedi. Yürüyüş kolunun başı Cevizli'ye geldiğinde geriye baktığımı hatırlıyorum. Kartal'a kadar uzanan yoldan bir işçi seli akıyor, sonu bir türlü gelmiyordu. Yol üzerinde birikmiş kalabalıklarla beslenen bir insan seli, coşkun bir ırmak gibi akıp duruyordu. Tarih boyunca biriken, büyüyen, yeraltından gelen bir ırmak....

Yürüyüş kolu Kadıköy meydanına geldiğinde gün batmak üzereydi. İşçiler, Kadıköy Kaymakamlığı'nın etrafındaki boşluklarda toplanmış, binayı çepeçevre sarmışlardı. Kadıköy iskelesinin bütün camları, sabahki yürüyüş kolu tarafından tamamen kırılmış, tahrip edilmişti.

Bunun nedeni, işçilerin vapur seferlerinin iptal edilmesine duydukları öfke ve sabahki çatışmada dökülen işçi kanının yarattığı kindi. Vapur seferleri, işçilerin karşıya geçmelerini engellemek için iptal edilmiş ve vapurlar, iskelelerden uzak yerlere götürülmüştü. İşçilerin, vapurlara el koyarak karşıya geçmelerinden korkulmuştu. Amaç, İstanbul'un birçok bölgesinden hareket eden yürüyüş kolları-

nın Taksim'de birleşmesini engellemekti. İstanbul yakasındaki Galata köprüsünün kanatları da, karşıya geçişi engellemek için açılmış, Bakırköy, Topkapı, Eyüp bölgesinden gelen işçilerle, Levent, Şişli, Beşiktaş'tan gelen işçilerin birleşmesi önlenmişti

Kadıköy kaymakamlık binası, tutuklu işçilerin burada olduğunun duyulması ya da tahmin edilmesi nedeniyle sarılmıştı Ancak, Kaymakamlık binasının kapı ve pencereleri kapalıydı Görevliler içerdeydi ve korktukları için ne kapıları açıyor, ne de pencerelerden, sorulanlara cevap veriyorlardı İşçiler durmadan haykırıyorlardı "Arkadaşlarımızı bırakın, yoksa biz zorla alacağız! Arkadaşlarımızı bırakın..." İstekleri yanıtsız kalınca işçiler binayı taş yağmuruna tuttular. Bazı işçiler binanın önündeki jipleri yıkıp Kaymakamlık kapısına dayadılar. Bir anda ortalığı alevler sardı Bir süre sonra kapı ve ilk katın tahta pencereleri tutuştu. Kaymakamlık binası alevler ve dumanlar içinde yanıyordu. Işte ne olduysa o anda oldu. Meğerse, korkuya kapılan toplum polisleri Kaymakamlık binasının bodrum katında gizleniyorlarmış. Bina yanmaya başlayınca, dumandan boğulup ölmemek ya da dırı dırı yanmamak için can havliyle silahlarını kapıp, işçilerin üzerine ateş ederek dışarıya fırlamaya başladılar

Çıldırmış gibiydiler. Durmadan üzerimize ateş ediyor, küfür ve naralar savuruyorlardı. Herşey bir veya iki dakikada oldu ve bitti Kaymakamlık binasının çevresindeki işçiler bir anda ürkerek, panik halinde hızla geriye çekilmeye başladılar. Vurulan işçiler yere düşüyor, bu yaralı işçilerin başına üşüşen polisler, yaralı işçiyi küfürlerle tekmeliyor ve bir yandan ateş etmeye devam ediyorlardı. Yaralanmış, yerlere serilmiş, üst başları, yüzleri kıpkızıl kan olmuş, çırpınan, feryat edip çığlıklar atan onlarca işçi.. Kan fışkıran suratlara indirilen polis copları ve tekmeler. Bütün bunları bir iki dakika içersinde gördüm ve polisler bir anda kaçıp kayboldular

Dağılan işçi kitlesi yeniden toparlanıp Kaymakamlık binasını sardı. Birçok işçinin başında, kolunda kanlı beyaz sargılar vardı. İşçi tulumları kana bulanmıştı. Yaralı işçiler, apar topar taksilere bindirilip hastahanelere götürüldü. Yürüyüş kolu yeniden Haydarpaşa'ya doğru yürüyüşe geçti. Yüzler daha öfkeli, sloganlar daha hızlı, ayaklar daha sert basıyordu .. Haydarpaşa'ya doğru yürüyorduk. Paşabahçe'ye ve Beykoz'a gideceğimiz söyleniyordu. Cam işçileriyle, kundura işçileriyle birleşmek için. Haydarpaşa köprüsüne geldiğimizde, köprünün üzerinin ordu birlikleriyle kapatıldığını gördük Köprünün üzerine boydan boya bir karış boşluk bırakmayacak şekilde asker barikatı kurulmuştu. Askerlerin ellerinde gıcır gıcır yeni makineli silahlar vardı. Birkaç helikopter üzerimizde dolaşıp duruyordu. Yüzlerce asker, hepsi birden ateş etmeye başladılar. Havaya ateş ediyorlardı. Makinalı tüfek sesleri bütün İstanbul'da yankılanıyordu. Yüzlerce makinalı tafeğin tıkırtısı ve yankılanmaları dakikalarca sürdü. Güneş yeni batmıştı, Boğaz'ın karşı kıyılarının silüeti günbatımı kızıllığının içinde harikülade görünüyordu...

Emek ordusunun öncüleri, yürüyüşe ertesi gün devam etmeye karar verdiler Yürüyüş kolunun güzergâhını Pendik'e doğru döndürdüler ve yürümeye devam ettiler.

Akşam haberlerinde, İstanbul ve İzmit bölgesinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edildiği, yönetimin askeri idareye bırakıldığı duyuruldu. Türkiye tarihinde ilk defa bir işçi direnişine karşı sıkıyönetim ilan ediliyordu O işçi sınıfı ki 50 yıldır, "İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz" yalanıyla, toplumsal varlığı ve hakları inkâr edilmiş ve patronların azgın sömürüsüne bırakılmıştı.

16 Haziran direnişi, resmi ideolojinin tarihini yırtıp attı. İşçi sınıfının varlığı-yokluğu üzerine yapılan tartışmaları noktaladı. Burjuvazinin yüreğine, "İşçi ihtilali" korkusunu saldı. Toplumsal varlığını, dinamik ve devrimci gücünü ve de devrimci öncülüğünü dost düşman herkese kanıtladı.

15-16 Haziran büyük işçi direnişi, 50 yıllık devrimci birikimin tarihî patlamasıydı. Türkiye Komünist Hareketi'nin 50 yıllık, Türkiye İşçi Sınıfı Hareketi'nın kuşaktan kuşağa aktarılan 100 yıllık özmücadele deneyimlerinin, birikimlerinin ürünüydü. Bu devrimci birikimin tohumları, İmalat-ı Harbiye'de, Haliç Tersanelerinde, Reji Tütün fabrikalarında atıldı. Bilinçli işçiler ve komünist öncüler tarafından, yıllar boyunca yeraltında büyütüldü, can pahasına bugünlere taşındı

İşçi sınıfının ve tüm emekçilerin kurtuluşunun kızıl bayrağı, belki o gün yüreğimin burçlarına çekildi. İşçi sınıfının, yüzbinlerce işçinin eliyle, ogün bugündür dalgalanır durur...

Nazım Hikmet "Güzel günler göreceğiz" diyordu yoldaşlarına Bende, zafer kazanmış 16 Haziran'lar göreceğiz diyorum. İnanıyorum. Mutlaka. Bir gün mutlaka göreceğiz ■

SOL DOĞRULTU VE YANILGILAR

Onur ERK

Mgk'nin 28 Şubat '97 toplantısının ardından yayımlanan kararlar, Türkiye'nın siyaset yelpazesinde bir dalgalanma yarattı. Gerek sağda gerek solda olsun, hemen hemen yorum yapmayan, tavır belirlemeyen bir akım ve kurum kalmadı. Kararlar'ın muhtıra olup olmadığından tutun da, adresinin Refahyol hükümetini gösterip göstermediğine, demokrasiyi tehdit edip etmediğine, sivilleşmeye karşı olup olmadığına kadar bir dizi görüş ileri sürüldü.

Kuşkusuz, Mgk'nın 28 Şubat toplantısının topluma önemli mesajları oldu. İrticanın bir numaralı sorun olduğu saptandı; saptanmakla kalmadı belli bir mücadele programı öngörüldü. Devlet katında, vaziyetten vazife çıkarıp rejime balans ayarı yapılması onaylandı.

Olayı; it dalaşı ya da kayıkçı dövüşü biçiminde niteleyerek hafife alanlar, laik-antilaik çatışmasını içermekle birlikte, buraya odaklayanlar çıktı. Ama bizi daha çok soldan yapılan kimi değerlendirmeler ilgilendiriyor. Metodolojik açıdan bu değerlendirmelerin en uygunu, kaba bir genelleme ile militarizm/darbe-demokrasi/özgürlük ikilemi içinde politika üretenlerin sergiledikleri sözde muhalif eylemler ve söylemlerdir.

Türkiye'de tarikatlaşmış islamcı hareketin dini inanç sayılarak özgürlük-demokrasi düzleminde savunulması, solumuzun bir kesimindeki anomolilerden birisidir.

Tüm dünyada yeni bir ortaçağ eğilimin kuvvet kazandığı bir sırada, dini akımların aktivitelerini masumlaştırıcı demokrasi-özgürlük vaazlarına tanık oluyoruz. İslamcı hareketi bizatihi sistemin palazlandırmış olması, sistem içinde hoşgörülmesini gerektirmez. Sistem, gün olur çeşitli dinamiklerin etkisiyle kendi bütünlüğü ekseninde belli parçaları ile sorunlu hale düşebilir; bu, bir. İki; sistemdışı güçlerin sisteme yüklenme noktaları/halkaları yakalamaya çalışmaları her zaman bir gerekliliktir ve ancak, bu halkalar sabit değildir. Bugün islam, sistemin kızışan çelişki alanı durumuna gelmiştir. Emek-sermaye çelişkisini başat çelişki olarak kabul edenler bakımından, dünyayı akıl düzeninden daha geriye değil, daha ileriye taşımak esastır. İlahi yasaların yönettiği dünya akıl dışındadır.

Bir zamanlar sola karşı kullanılırken ilave bir rol yüklenen islama, sistem, hem solun artık tehlike olmaktan çıktığını varsaydığı için, hem de islamcı hareketin sistemin temel kabullerini zorlayacak boyutlara ulaştığını hesap ettiği için sınırlamalar koymak zorunluluğu duymaktadır. Burada bir vazgeçme değil, vaziyete hakim olma dürtüsü görünmektedir. Hakimiyetin paydanı cumhuriyet olarak tanımlansa bile, bunu, toplumsal mücadele belirleyecektir. Belirleme sürecinin çeşitli aktörleri -has kemalistler ya da Fethullah Gülen'e izafe edilen diyalogcu islam arayışları gibi- şimdiden sistem-içi ikame güçler olarak sahneye sürülmektedirler.

Buna karşın, toplumsal mücadelede sözgelimi "ne" ön takısıyla süslenen ve örtülen tarafsızlıklar, sadece tarafların alanının genişlemesine tealimiyet anlamı taşır. Zira olguların dar çeperlerine hapsolmuş bir tahlilin ilkesel ve ilerletici bir işlevi yoktur. Kendi meşruiyetini zıddında arayan, olguları mekanik varoluşları ile sorgulayan yaklaşımların kadim durakları müzmin muhalifliktir. Her müzmin muhalif iflah olmaz bir pasifisttir.

Mgk kararları, bizim açımızdan malumu ilamdan başka bir şey değildi. Cumhuriyet, bir kavşağa gelip dayanmıştı; kendini sürdürebilmek için ya aslına dönecek ya da doğal sonucunu bekleyecekti. Aslına dönmek, olağan mekanizma ve öğelerin tahkimatından geçiyordu. Tahkimatta ordunun insiyatif olması, kemalizmin öne çıkması tercihten çok zorunluluk...

Ne zamandır kriz kaşifliği yapan Türkiye solu için belki de en kolay yol, birbirini suçlamak. Krizi aşmanın öznesi olmaya yönelmek yerine, polemiklerle oyalanmak herhalde daha cazip. Oysa özne ol-

mak sorunu, önce nitelik sorunudur; program, irade ve riski goze almayı ister

Kimi sol çevrelerden, ozellikle, hocamız, yoldaşımız, devrimci düşün ve eylem adamı Yalçın Küçük'ün yakın zamanlı yazıları doğrudan veya dolaylı konu edilerek, Hepileri hakkında Kemalistlik ve Mgk kuyrukçuluğu yaptığına ılişkin eleştiriler geldı. Hepileri'nın sayıları ortadadır; Hepileri, emeğin ve doğu'nun evreninden cumhuriyete bir müdahaledir. Bizim aydınlanmacı çizgımizin anlaşılmadığı anlaşılıyor. Bu bir yana, eğer bir kuyrukçuluktan sözedilecekse asıl bunun üzerinde durulmalı Ordu'nun genelde irticaya tavır alması, özelde Rp'yı ve ardılı kümeleri bu kapsamda irdelemesi, kemalistlerin sola bakışlarını düzeltme aşamasına gelmesi, gecikmiş de olsa, bir gerçeğin önlenemez galibiyetidir. Bizim aydınlanma savaşımız, devrimci yürüyüşümüzün hep temel bir cephesi olagelmiştir.

Bunu, sabrınızı dileyerek çıkacağımız kısa bir tarih yolculuğuyla ve yorum yapmadan uzun alıntılarla Hoca'nın çalışmalarından yapacağımız aktarmalarla göstermeye çalışacağım.

Yıl 1980, Yalçın Küçük "Yolun Neresindeyiz?" başlıklı bir inceleme yazar ve bu, o zaman Ankara'da çıkan aylık Sosyalist İktidar dergisinin nısan sayısında yayımlanır. Aynı incelemesini Hoca '80 12 Eylül'ün hemen öncesinde çıkan "Bır Yeni Cumhuriyet İçın" kitabına da alır; ancak kitap 12 Eylül rejimince yasaklanır, yazan mahkum edilir

"Yolun Neresindeyiz" sorusu devrimci durum Türkiye'sinde gerekli yankıyı uyandıramaz belki ama taşıdığı tarih ve sınıf perspektifi ile klasik bır değer kazanır. İlkin bu incelemeye başvurarak iz sürmeyi öneriyorum.

"Öyleyse emperyalızm, Asya ve Afrika'da sosyalizmin yeni kazanımlar elde etmesini önlemek için islama sarılacak. Bundan yetmiş yıl kadar önce Kayzer'in pan-islamizmi gibi islam dinine yeni misyonlar yüklenecek. (...) Türkıye çok yakın gelecekte, emperyalist ülkelerden gelen çok yoğun bir islam propagandası hücümuna uğrayacak. (...) Türkiye derin bir ekonomik bunalım içinde bulunuyor. bır döviz manyaklığı içinde. Türkıye'nin tek sorunu döviz olduğuna inandırılmak istenıyor. Dövizin de petrol zengini Arap Şeyhleri veya hükümetlerının elinde bulunduğu kabul ediliyor Arap Şeyhleri ise hep müslüman Öyleyse ikinci sonuç çıkıyor, Türkiye, dış dinamiğe ek olarak kendi iç dınamiğinin etkısiyle, yoğun bir dinsellığe gebe görünüyor "

"Ancak Türkiye'nin kapitalizmi bundan sonraki dönemde işçi ve emekçiye yalnızca lahmacun vaad edebiliyor Bunun tek başına yenmeyeceğini bilerek Bu yüzden lahmacunla birlikte, işçi ve emekçiye, bir de 'öbür dünya' vaad edecek. Öyleyse Türkıye kendi iç dinamiğiyle, bir daha aşırı bır dinselliğin baskısı altına girecek."

"İşçi ve emekçiler kaybedıyor. Çok kazananlar var. Gelir bölüşümü insafsız bır hızla, daha da bozuluyor. Bundan bir sonuç çıkıyor: Türkıye'de lüks tüketim için üretim ve gerçekten lüks tüketim için harcama alanları açılıyor. Bu yüzden Türkiye ekonomisi, artık fakirleşen işçi ve emekçiler için, islamın tevekkül felsefesine daha çok muhtaç duruma geliyor. Siyasal iktisadın duygusuz fakat açıklayıcı mantığıyla bakınca ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Ufukta islam var. Aslında islamcı baskı şimdi de var. Ufukta olan daha derin bir dinsellik."

"Türkiye'de daha yoğun islamcı dinsellık nasıl artabilir? Kısaca üç yoluna işaret etmek gerekir Birin-

Hiçbir kompleksin ve korkunun, gerçeğin üzerini örtmesi mümkün değildir. Solumuz kendi taleplerine sahip çıksın yeter; sosyal mücadele bugünü yarına bağlayan, geneli tikelden yakalayan diyalektik bir süreçtir. Kimi özgürlük havarisi solcularımızın hafızalarını yitirmeleri, tarihlerini unutmaları, eğer bir gaflet değilse, Damat Ferit hastalığıdır.

cisi başında Erbakan'ın bulunduğu dinsel sıyasal akımın güçlenmesi. İkincisi, bu güçlenmenin, MHP, CHP, AP gibi sermayenin diğer partılerini daha çok etkisi altına alması. Burada 'daha çok' diyorum, çünkü halen almış durumda. İlk zamanların kımız içip dinsiz Türk boylarını model alarak yola çıkan emekli albay Türkeş'in hacı olması veya 'laik' Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevıt'in 'Allah' demeden konuşmasını bağlamaması alınmış olan mesafeyi gösteriyor. Üçüncü bir yol da, dinsellığı çok daha açık bir devlet politikası haline getiren, Albay Kaddafi türünden bir hükümet başkanının bulunması oluyor. Bu üçüncü yolu şöyle formüle etmek mümkün: 12 Mart Süleyman Demirel'i başbakanlıktan indirdi. Ancak, esas olarak, Süleyman Demırel'in politikasını uyguladı. Demırel'in bütün rakiplerini politika sahnesinden sildi.

Turkiye İşçi Partisini kapattı, İnönü'yü tarihin derinliklerine gönderdi Necmettin Erbakan'ın partisini kapattı, kendisini İsviçre'ye ikamete rabtetti, şimdi çok daha kapsamlı bir yeni askeri müdahalenin bunun tersını yapması mümkün. Tersi şu: Erbakan'ı Türkiye'nin sıyaset sahnesinden silip Erbakan'ın temsil ettiği dinsel politikayı daha yoğun bir biçimde uygulamak "

"Türkiye kapitalizmi bugün 'demokrat' çözümleri ve burjuva devlet legalitesini aşan bir noktaya geldi. Türkiye burjuvazisi, zengin sıyasal birikimi ile ve ancak kamuoyunu ikna etme için deneme-yanılma yoluyla, tüm demokrat çözümleri bir bir çürütme süreci içine girmiş görünüyor. (..) Türkiye ekonomisi artık ya faşizan bir disipline ya da sosyalist bir planlamaya girecek. Bunun dışında ancak 'mucize' kalıyor Veya aynı anlama gelmek üzere Türkiye kapitalizmine zaman kazandırıcı bazı 'idare-i maslahat' yolları kalıyor."(1)

Oldukça açık. Türkiye tüm burada söylenenleri yaşıyor; sosyalist bir planlamaya değil ama faşist bir cendereye giriyor. 12 Eylül 1980'de asker yönetime el koyuyor. İmamın oğlu olmakla övünen bir general devlet başkanı oluyor. Sıyasette benzeşmenin alt yapısı oluşturuluyor. Halkımız "bir hırka-bir lokma"ya muhtaç hale geliyor; Amerikanvari tüketimci ve bireysel kültür yüceltiliyor.

Devamını yine Yalçın Küçük'ten dinleyelim. Bu kez yıl 1987, yer İstanbul Dgm duruşma salonları.

"Mart, profesör Necmettin Erbakan'ın partisini kapattı ve kendisine dokunmadı Eylül, önce partisine dokunmadı ve Erbakan'ı gözaltına alırken din derslerini zorunlu yaptı "

"Erban'ı hapse atarak, Erbakan'ı çok aşan bir islamik dinselliği getireceklerini yazıyordum Eylülizm ile birlikte Türkiye, büyük bir dinselliğin örtüsü altına girdi."

"Eylülizm, birey ve hakları açısından Orta Çağ'ı yeniden yaşamaktır. Tekelsi devlet, bireylerini, kapitalizm oncesine indirgeyerek egemenliğini kurabiliyor. Tekelsi düzen, ancak Orta Çağ'ın bitkisel canlılığını gösteren bir sürü üzerinde hükmünü sürdürebiliyor."

"Orta Çağ bir korku düzenidir. (...)Eylülist darbe'nin korkusuna eklenen tasfiye korkusu ve bunun tam bir Rus Ruleti yöntemiyle sahnelenmesi ve bununla birlikte bir öğretim uyesinin ağır bir biçimde mahkum edilmesi eylülizmi belirleyen Orta Çağ kafasını açıkça ortaya çıkarıyor."(2)

Doğrulanan saptamalarının altını çize çize kişisel tarihinin toplumsal dramına başkaldırdığı eylül zindanlarından kurtulup '90'lı yılların sonlarına doğru sürgünde bir yaşama mecbur kalan Hoca, Paris'ten gönderdiği açıklama-makalelerinden birinde adeta tutarlılığının, öncülüğünün ve inadının coşkusunu haykırırcasına şoyle diyor:

"Milli Selamet Partisi'nin veya Refah Partisi'nın, düzene tepkileri oya çevirdiği iddiası çok gerilerde kalmıştır. Her dinci politika tepki olmaktan ve tepkileri temsil etmekten çıkmıştır. Türkiye Düzeni'nde din politikası, develet politikasıdır. Bu, devlet politikasıdır. Bu, sağ için de sol için de böyledir, Türk için de Kürt için de böyledir "

"Washington için kontrolün en güvenilir kanallarından birisi ekonomiktir ve bu, azınlıkları zengin etmek ile çoğunlukları, tüketim girdabına atmaktan geçiyor. Washington-Ankara eksenı, nurcularla nakşibendilerın önemli kanallarını, zengin etme ve tekelleştirme yolundadır."

"Ikısi (Demırel ve Erbakan) arasındaki fark, ikisinin de sözlerine az güvenilir olmalarına karşın, Erbakan'ın yalanı bir inanç haline getirmesidir Bu nedenle her ikisi de, bazen Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından dinlenmeye alınmaktadırlar; sonra göreve çağırılıyorlar. Martçı Darbe'nın Erbakan'ı, solu durdurmak için generaller tarafından ülke dışından getirilip görevlendirdiği kesindir. Aynı Erbakan, Kürt Yükselişi'ni durdurmak için, devlet tarafından yeniden görevlendirilmiştir."

"Hunhar Albay Türkeş'i parlamentoya Erbakan sokmuştur. Bu sokuş da bir devlet politikasıdır. (...) Erbakan, devletin hiçbir direktifini yerine getirmekten geri kalmamıştır. 1974 yılında, zamanın başbakanı Ecevit'le bir ortak hükümette, sol ve dini inançları yüzünden mahkum olanlar için bir af yasasında anlaşmalarına karşın, islamcıların affı meclisten geçince, verdiği sözü geri alarak, solcuların affına oy vermemiştir."

"Çiller, Yılmaz, Cindoruk ve Demirel'in islamcı yobazlıkla cilveleşmesi, Erbakan'a hizmettir. Erbakan, kendi politikaları ve demogojisinden daha çok, bu din dalkavuklarının çabalarının primini almaktadır."

"Erbakan, rakıpleri için, 'bunlar din düşmanıdır, Refah Partisi korkusundan geberin inşallah' demiştir. Bu, Orta Çağ'dır ve parti kapatılmasının yasal gerekçesidir."(3)

Yalçın Hocamız, üstün sorumluluk içinde, Cumhuriyet Savcısı'na Rp'nin kapatılması talebiyle 1996 Sonbaharı'nda yazdığı dilekçesinde ise şöyle demektedir.

"Bir: Necmettın Erbakan, seçim kampanyası sırasında sık sık kendisine oy vermeyenleri 'evliyaların

çarpacağını' ileri sürmüştür. Bu açık biçimde, siyasal yarışı, din esasına dayandırmak ve kamplara ayırmaktır. Siyasal bir ahlakı bozmanın yanında, pek açık bir suçtur. İki: Yakın zamanlarda, Türkiye Cezaevlerinde görkemli bir ölüm orucu çıkışı başlatılmıştır. Gençlerimiz, onurlu bir yaşam için, dünyada benim bildiğim en üst teori olan, kendi canlarını reddetme pratiğini gerçekleştirmişler(dır)."

"Ancak Necmi Hoca Hükumeti'nin Adalet Bakanı ve Refah Partisi yöneticisi Kazan, bu anlaşma kararını, (ölüm orucuna yatan tutsakların bazı taleplerinin kabul edilmesinin nedenini, o.e) anlaşma günün peygamberimiz Muhammed'in doğum günü olması esasına bağlamıştır. Bakan Kazan, akıl esasına göre yönetilen hiçbir toplumda görülmemiş bir küstahlıkla, ülkemizin o günlerde pek önemli bir kamusal sorununu karara bağlamanın dayanağı olarak, sözkonusu günün kadir günü olmasını göstermiştir. Bu ise kanunlarımıza göre suçtur."

"(..) Refah Partili Adalet Bakanı Kazan'ın Bağdat dönüşünde Kur'an'ı ezberleme ölçüsüne göre, ceza indirimi projesini incelemek üzere Adalet Bakanlığı'nda dosyaya alındığını söylemesi, devletin dini esaslara göre yönetilmesi yönünde fütursuz ve küstah bir adımdır."(4)

Aradan zaman geçmiş Mgk toplanmış; 28 Şubat'ta yeni bir siyasi strateji belirlenmiştir. Anayasa Mahkemesi Rp'yi kapatmış, Erbakan'ın tasfiyesine karar vermiştir. Refah-Yol hükümeti istifa etmiş, yerine Anasol-D hükümeti kurulmuştur. Yeşil sermaye izlenmeye alınmış; kur'an kurslarına, bazı tarikat mekanlarına, cılız da olsa, baskınlar düzenlenmiş; 8 yıllık eğitime geçilmiş, gericiliğin kadro fabrikaları ya da Refah'ın arka bahçesi imam-hatip okullarının orta kısımları kapatılmıştır. Bunların yanısıra özellikle polis teşkilatı başta olmak üzere devletin ırkçı-şeriatçı yobaz kadrolardan temizlenmesi, kamu yönetiminin imam-hatip kökenli yöneticilerden arındırılması, Diyanet'ten devletin malı desteğinin çekilmesi gibi bir programın mantıki sınırlarına taşınması açısından kaçınılmaz olan yönler teğet geçilmiştir.

Öte yandan, daha düne kadar cihat çağrıları yapan, "İktidar kanlı mı olacak, kansız mı olacak" planları hazırlayan, "adil düzen" saçmalığı peşinde koşan bir güruhun, mağdurları oynama senaryoları ile karşılaştık. Cumhuriyet'in elini kaptırdığı karanlıktan kolunu kurtarmaya çalışmasında anti-demokratik olan nedir? "Bizim" yanımıza gelen Cumhuriyet güçlerinden gocunmak niye? Ne idüğü belirsiz "demokrasi güçleri"nin yolunu şaşırmamak için en azından dünün aynasına bakması yeter. Dün Mhp, Ülkü Ocakları kapatılsın diye yürüyen yoksa "demokrasi güçleri" değil miydi?

Kimin kımı takıp ettiği ortadadır. Hiçbir kompleksin ve korkunun, gerçeğin üzerini örtmesi mümkün değildir Solumuz kendi taleplerine sahip çıksın yeter; sosyal mücadele bugünü yarına bağlayan, geneli tikelden yakalayan diyalektik bir süreçtir. Kimi özgürlük havarisi solcularımızın hafızalarını yitirmeleri, tarihlerini unutmaları, eğer bir gaflet değilse, Damat Ferit hastalığıdır. Bunların ellerine kalemi alınca, Yalçın Küçük'e celallenmesi, Hepileri'ye kulp takma yarışına kalkışması, aydınlanma karşıtlarına "ben sizdenim" demelerinin utangaç bir tarzıdır. Bizim bunlara tavsiyemiz, "bizi" eleştirmeden önce bıçak sırtında yürüme talimleri yapmayı ihmal etmemeleridir Sosyalist politikada ağdalı laflar veya keskin sloganlar, tek başına karşı iradeyi parçalamaya yetmiyor.

Hepileri, kimseye ne akıl hocalığı iddiasındadır, ne de kimseye kuyrukçuluk yapmaktadır. Ama objektif kesişme noktalarından da kaçınmaz, kamucu terbiye kımde varsa tahrik eder, jakoben damar kimde varsa aşılar, aydınlanmacı yürüyüş kimde varsa kucaklar Zira, "Biz", evrensel bir mirasın temsilcileriyiz. Bugün örnek olsun, Rp'nin kapatılmasını savunan kemalist mi vardır, bunu bir darbe imalathanesi gibi görülen Mgk mi dayatmıştır; bizi sadece taleplerimizin hayata geçmesi ilgilendirmektedir. Kimin eliyle mi? Burada solun tarihsel ağırlığını görüyoruz. Haklılık ve etkinlik pratikte çeşitli biçimlerde tezahür edebilir, kalıpçı kafaların algılayamadıkları da burasıdır. "Biz" iki ateş arasında kalmak zorunda olur isek, irticaya karşı savaşmayı tercih ederiz. Biz, devrimci tavrın, ihtilalin ve ilerlemenin kazanımlarından geriye düşmemekte yattığının bilincindeyiz ■

NOTLAR

1- Yalçın Küçük, "Yolun Neresındeyiz?", Sosyalist İktidar Dergisi, Ankara 1980, sayı: 7, s. 25-26-27-31.

2- Yalçın Küçük, Davalar'ın içinde, "Şeytana Pabucunu Ters Giydirdim", Tekin Yayınevi, İstanbul 1989, s. 11-17-19.

3- Yalçın Küçük, Bakış içinde "Refah Partisi Kapatılmalıdır" (15 Haziran 1996), Akış Yayıncılık, İstanbul 1997, 2. Baskı, s. 127-130-131-134-135-136.

4- Yalçın Küçük, a.g.e, "Refah Dilekçesi" (16 Eylül 1996), s. 217-218

GÖRME KILAVUZU

HASIP AKGÜL

Che Guevera'nın yıldızlı bereli fotoğrafı bir efsanenin her yerde dolaşan imgesine dönüşmüştür. Oysa fotoğrafı çeken kişi bakışlarında derin bir tıksınme ifadesi gördüğünü ve o anda deklanşöre bastığını söylüyor: "O gün herkes Havana şehir mezarlığındaydı. Kalabalık öfke içindeydi. Devrim Küba'sına cephane getiren gemi bir CIA operasyonuyla havaya uçurulmuştu. 136 kişi hayatını kaybetmişti. Cenazeler için düzenlenen tören Fidel Castro'nun konuşmasıyla sürüyordu. Mezarlığın girişine 50 metre uzaklıkta, ansızın Che Guevera belirdi... Kafasında kızıl yıldızlı beresi, üzerinde montu vardı. Küba Merkez Bankası yetkilileri eşlik ediyordu ona. Şöyle bir baktı tören meydanına ve arkasını döndü gitti."(1)

O kısacık anda "Revolucion" gazetesinin fotomuhabiri Alberto Korda'nın dışında kimse Che'yi görememişti. "Che geldi, kalabalığa baktı. Olup bitene, Küba devriminin sabote edilmesi çabasına karşı derin bir tıksınme ifadesi taşıyordu."

Bu fotoğraf Che'nin henüz Bolivya'da savaştığı dönemde Alberto Korda'nın stüdyo duvarında asılıdır. Bir gün kapısı çalınır ve elinde üst düzey bir tavsiye mektubuyla bir adam Korda'dan duvarda asılı o fotoğrafı ister. Ücreti için cüzdanına davranır ancak Korda "Devrimin dostları için para alamayacağını" belirtir. Misafirinin ünlü İtalyan yayıncı Feltrinelli olduğundan habersizdir. Feltrinelli, Bolivya'da Fransız devrimci Regis Debray'ın serbest bırakılması pazarlığını sürdürenler arasındadır. Debray'dan Bolivya'daki gerilla grubunun liderlerinin Che olduğunu ama Che'nin da sonunun geldiğini öğrenmiştir. Che'nin yakalanması veya öldürülmesi durumunda karlı bir iş fırsatı doğacağını anlamıştır. Zaten "Dr. Jivago" metninin Rusya'dan batıya kaçırılmasında da başrolü yine bu yayıncı oynamıştır. Bu işlerden anlıyordur. İşte bu yüzden dünyanın dört bir yanında Korda'nın çektiği Che resmi büyük posterler halinde satılmaya başlandığında Che'nin cesedi henüz soğumamıştır bile.

Che'nin derin bir tiksintiyle baktığı bu fotoğraf karesi kahve fincanlarından, tişörtlere, parfümlere kadar yaygınlaştığında doğaldır ki bakış bu etkisiyle algılanmayacaktır.

Bu her fotoğrafın başına gelebilecek bir öyküdür. Çünkü fotoğraf her türlü spekülasyona açıktır. Fotoğraf sanat olarak alındığında tek başına bir anlatım biçimi olması zordur. Bu yüzden birçok fotoğraf ustası sanat olarak görmez fotoğrafı. O an yaşanana ortak olunurken gerçeğin yakalandığı andır; bu tür fotoğrafçılar sanatı ikinci planda görürler ve bence gerçek sanatçıdırlar ya da başka bir tanımlamayla ortaya koyarsak, fotoğraf süreç isteyen bütün sanatların tersine anlıktır. Ünlü fotoğraf ustası Bresson'un dediği gibi "objeyle karşı karşıya olduğun zaman belirir ve deklanşöre bastığın zaman biter." Hepsi çok kısa bir an parçacığında yakalanır ya da yakalanamaz.

Fotoğrafın alımlanmasında bu tartışma daha önemli hale gelir. Fotoğrafa bakan çok kısa bir süre içinde ya çok etkilenecek ya da boş boş bakıp gözünü bir başka yöne çevirecektir.

Görüntünün her zaman gerçekliğin kendisi olmaması gibi fotoğrafta her zaman gerçekliğin kendisi değildir.

Fotoğraf makinesi gerçekliğin üstü örtülmüş büyük çelişkilerini kıstırıp yakalayabildiği gibi bazen gizlemenin eşsiz aracı olarak da kullanılabilir.

Sanat gerçekliği uydurarak yeniden kurmaksa fotoğrafa sanat demek sanıldığından da zor. Çünkü fotoğraf uyduramaz. Vahşidir. Fotoğrafı sanat haline getirmek onu uysallaştırmak olacaktır. Nitekim politikacıların pürüssüz olduklarından 20 yaş genç fotoğraflarını çeken ya da manken fotoğrafı tab edenler kendilerine "sanat fotoğrafçısı" demektedirler. Kurgusal mekan düzenlemeleriyle estetik fotoğraf çekip abuk sabuk sergiler açanlar da bu kategoriye kendilerini koymaktadırlar. Doğru tanımı Ara Güler'in son derece yalın tanımında buluyoruz: "Foto muhabiridir." Hem anı yakalar hem o anın özünü, ruhunu ve mesajını iletme becerisini gösterir. Tanım bu yönüyle ikna edicidir.

Türkiye'de kanlı iç savaşın en kanlı evresinin yaşandığı dönemde Genelkurmay Başkanlığı yapan

Doğan Güreş'ın basında yüzlerce fotoğrafı çıkmıştır. Üniformalı, sivil, Başbakana parmak gösteren, önünde düğme iliklcyen vs vs. Bunların hiçbiri yüzü bir kış tatbikatında nerede ise tanınmayacak kadar örtülmüş kar gözlüklü fotoğrafı kadar onun kişiliğini yansıtamaz.

Burada fotoğrafçının yakaladığı saf gerçektir.

Gerçek en örtülü pozunda görünmüştür.

Olsa olsa insanların, burun yapısından bu üst düzey askerin kim olabileceğini tahmin ettirmeye çalışan bir foto bulmaca olarak ilgilenebileceği bu fotoğrafın gücü ve güçsüzlüğü buradadır. Bu fotoğrafın tek başına bir sanatın dönüştürücü gücünü bir heykele ya da başka bir sanat objesine raslayana kadar sürecektir.

Benim aklıma gelen Fritz'in gözlüklü heykeli ile bu fotoğraf gerçek ve yıkıcı anlamını birdenbire tırmanmıştır. Bu fotoğrafın bu heykele şaşırtıcı benzerliği bir tesadüf olarak algılanabilirdi. Ben bu fotoğrafı altında kimin çektiği yazmayan bir haftalık dergi sayfasında görmüştüm. Arkadaşlarımla büyülenmiş gibi kesip önümüze koyduğumuzu ve o zamanlar çıkarmakta olduğumuz Marksist Damar Dergisi'nde Demirel-Çiller-Güreş üçgeninin kan ve şiddeti tek yönetme biçimi olarak Türkiye'ye yayacağını anlatan yazılar için önemli bir görsel malzeme olarak değerlendirmiştik. Bu illegal suratın o ay emekli edilip edilmeyeceği henüz belli değildi ve biz onun emekli edilmesinin Türkiye'den yükselen kan kokusunu azaltacağını belki bir restorasyonun önünü açacağını yazıyorduk.

Fotoğrafta, Frink'ın 'Gözlüklü Baş' heykelini gördükten ve sanat tarihçilerinin açıklamalarını okuduktan sonra bir çok detayı göremediğimi farkettim: "Kimliği güneş gözlükleriyle gizlenmiş bu büyülcyici ve korkutucu baş, ölçülü bir şiddet sunuyor. Çağdaş katilleri, diktatörlerin adamlarını, hatta cehennem melekleri denen motosiklet sürücülerini hatırlatıyor. Dış hatları düzgün olan bu büst, klasik üslupta yapılmış olmasına karşın korkutucu ve rahatsız edici. Yüzeyini, bir hayvan tarafından yapılmış gibi görünen rasgele çizikler kaplıyor. Yeni-Dışavurumcu Frink insanoğlunun karmaşık doğası, gücü ve zaafları hakkındaki kişisel duygularını yansıtmıştır."[2]

Frink'in kılavuzluğunda Doğan Güreş'ın portresinin bir maska benzediğini düşündüm. Doğan Güreş'in neredeyse hiç görmediğim maskelenmiş, bir sürü aksesuarla çevrilmiş yüzünde gördüğüm ne olabilirdi? Maske üzerinde biraz durabilirim: "Ancak, maske, fotoğrafın asıl zor olan bölgesidir. Görünüşe bakılırsa toplum saf anlama pek güvenmez: anlamı ister, ama daha az şiddetli olması için de bu anlamın bir gürültü ile çevrelenmesini ister. Yani anlamı çok çarpıcı olan bir fotoğraf hemen saptırılır; onu artık politik olarak değil, estetik olarak tüketiriz. Maskenin fotoğrafı aslında rahatsız edecek düzeyde eleştireldir, ama aynı zamanda, en azından militanlığın gerektirdiği gibi etkin

bir toplumsal eleştiri oluşturamayacak kadar da kesintilidir. (...) Sonuç olarak fotoğraf korkuttuğu, ittiği hatta damgaladığı zaman değil, kara kara düşündürdüğü zaman yıkıcıdır."(3)

Şu soruyu sorabiliriz: İnsanlar neden maske takar? Günümüzde insanlar maske tavır takınabiliyor ancak maske takmıyor. Geçmişte ise bunun da yaygın olduğunu biliyoruz. Bunun iki nedene dayandığını düşünebiliriz. İlki, maske tanıdığımız kişiyi yok eder ve onun insan özgü yüzünü ve ifadesini alarak yerine tanımadığımız, doğaüstü, insanla ilgili olmayan bir görünüş içine sokar. İkincisi, maske, oyuncunun yüzünü yeniler ve ona bir özellik verir.

"Maske iki çeşittir: Biri yüzün boyanmasıyla ten üzerinde yapılan maske, ötekisi ile yabancı bir maddeden (tahta, bakır, ot, tüy, alçı, hamur gibi) yapılan ve istenilen ifadenin kolayca verilebildiği plastik maske. Maske sözcüğünün ya Ari dilleri öncesi bir kökten geldiği ('kirletmek', 'karalamak' anlamında) ya da Lombard-Germen dilindeki 'mascus' ya da 'masca' kökünden üretildiği sanılmaktadır."(4)

Maskenin anlamı ne olursa olsun karşısında yarattığı etki rahatsız edicidir. Sicili ve kimliği gizleyen yani onun toplumca ya da tarihsel etik içinde onaylanmayacak tertipler peşinde olduğunu hissettirir: Bilinmeyen, görünmeyen ama tehdit her an hissedilen güç en büyük güçtür.

Doğan Güreş'in Genelkurmay Başkanlığı yaptığı dönemde kuvvet komutanı orgeneraller, ordu komutanı generaller, tugay komutanı albaylar şaibeli biçimlerde öldürülmüşlerdir. Yüzlerle ifade edilen faili meçhul cinayetler yaşanmıştır. Ordu içinde beslenen, saklanan itirafçı katiller asker elbiseleri ile operasyonlara katılmışlardır.

Bu maskla örtülmüş yüz her türlü doğa ve toplum yasasını kafalardan silecek suni bir kudrettir. Geçici de olsa insani olmayan görüntüsü ile toplumsal gelişme fikir olarak beyinlerden kazınacaktır

Kıyas, karşılaştırma ve analitik düşünme bu görüntünün saldırgan yapısından korunmanın en önemli yollarından biri. Karşılaştırma yeteneğini kaybetmeyen birey görüntü saldırısında ayakta kalmasını bilir.

"Kapitalist bir toplum görüntüler üzerine kurulu bir külltürü şart koşar. Satın almayı uyanmak ve sınıf, ırk, cinsiyet sorularını uyuşturmak için korkunç miktarlarda eğlenceye gereksinmesi olduğu kadar; doğal kaynakları daha iyi sömürmek, üretkenliği artırmak, düzeni sağlamak, savaş yapmak, bürokratlara iş bulmak için sınırsız miktarda bilgi toplamak zorundadır. Fotoğraf makinesinin ikili kapasitesi, yani gerçekliği hem özelleştirmesi, hem de nesnelleştirmesi, bu gereksinimlere en iyi biçimde hizmet eder, onları güçlendirir. Fotoğraf makineleri gerçekliği bir endüstri toplumunun çalışması için şart olan iki biçimde tanımlar: Bir gösteri nesnesi (kitleler için) ve bir gözetim nesnesi (yönetenler için) olarak. Görüntülerin üretilmesi aynı zamanda bir yönetme ideolojisi sunar."(5)

Görüntü aslında içerdiği şey olarak bir acımasızlığın ürünü, kendi dışındaki şeyler üzerinde kendi adına bir taraflılık kurma aracıdır. Fotoğrafın çerçevesine girmiş hiçbir görüntü kendi yalın gerçeğine uygun değildir. Görüntünün gösteri ve gözetim nesnesi olması onunla sorgusuz bir gerçeklik ilişkisi kurmamızı ya da onun aracılığı ile gerçeğe ulaşmamızı imkansız kılıyor.

"Tiksinti" duygusu ile bakan, yoldaşlarının cenaze töreninde bir an görünen Che'nin yıldızlı bereli fotoğrafı, bağlamından koparılmış bir pop yıldızının pazar için üretilmiş "asilik" pozuna indirgenmiştir. Fotoğraf tek başına bir görüntüdür. Görüntü sağnağının içinde diğer görüntülerden biraz daha öne çıkan bir görüntü. Zihni korkutur, kızdırır, beğendirir ya da onaylatır. Zihin onu içine alır ve onunla düşünür. Görüntü de zihnin bir parçası olur.

Oysa görüntüleri karşılaştırarak bakmak yanılsamaların açığa çıkmasına, dağılıp uçmasına neden oluyor. Bu yüzden en gerçek Che fotoğrafı Korda'nın çektiği yıldızlı bereli olan portre değil, John Berger'in, başında Bolivyalı bir albayla Cia ajanının ve diğer görevlilerin bulunduğu ölü fotoğrafıyla, Rembrandt'ın "Profesör Tulp'in Anatomi Dersi" tablosunu karşılaştırarak alt yazı düştüğü, bireysel kimliği ve yazdığı toplumsal tarihiyle gerçeğe en yakın Che Guvera fotoğrafı oluyor. Bu analitik bakış ancak bütüne varabilen bir görme olabiliyor ■

NOTLAR

1-H. Babaoğlu-A. Kayabal, Devrimin Objektifi. Alberto Korda ile röportaj, 29 Mart 1998

2-Sanat Kitabı, Yapı End. Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s.167

3- Roland Barthes, Camera Lucida-Fotoğraf Üzerine Düşünceler, Altıkırkbeş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1996, s. 43

4- Özdemir Nutku, Dünya Tiyatro Tarihi, C: 4, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s. 18

5- Susan Sontag, Fotoğraf Üzerine, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul 1993, s. 185

ASLOLAN SOSYALİZMDİR

Nazım Sinan TUNALI

İlk elime alıp hızla bir gözattığımda aklıma takılmıştı, şimdi, okuyup bitirdikten sonra da takıldığı yerde duruyor. Bu kitabın adı böyle olmamalıymış. Şevki Yurdakuler'ın Sosyalizmin Panzehiri Demokrasi' başlığını taşıyan kitabından söz ediyorum. Bir de alt başlığı var kitabın: "Kautsky, Plehanov ve Lenin Üzerine Bir Deneme" Yeni bir yayınevi olan YGS'nin (Yazı-Görüntü-Ses Yayınları) ikinci kitabı olarak Aralık 1997'de yayımlanmış.

En azından kapak tasarımına itirazım var: "Sosyalizmin Panzehiri" sözcükleri üst başlık olarak ve küçük "Demokrasi" sözcüğü ise ana başlık olarak ve büyük dizilmiş. Oysa kitaptaki yazılar, bir kavram, sözcük, hedef, ülkü vb olarak "demokrasi"nin öne çıkarılmak bir yana, büsbütün dolaşımdan kaldırılmasını öneriyor. Dolayısıyla, en iyisi, başka bir ad bulunmasıydı; bu olmadıysa, hiç değilse, başlık olarak seçilen üç sözcük kapakta aynı büyüklükte dizilmiş olarak yer almalıydı.

Kıtap Hazıran-Ağustos 1990 tarihini taşıyan ve "Üç Adam, İki Sosyalizm: Kautsky, Plehanov ve Lenin" başlığını taşıyan uzunca bir inceleme ile "Kautsky Ölürken .." başlıklı daha bir kısa bir yazıdan ve Kautsky'nin Komünist Manifesto'nun yeni bir baskısına önsöz olarak ölümünden bir yıl önce yazdığı 1937 tarihli "Komünizm ve Demokrasi" başlıklı yazısının Almanca aslından yapılan çevirisinden oluşuyor. Yazar bunlara "İlksöz" adını verdiği bir de giriş eklemiş.

Bu kıtapta söylenenler, çok çarpıcı olmalarının yanı sıra, özellikle sahip çıktığı ideolojik-teorik mirası saygılı bir temkinlilikle irdelemeyi ilke edinmiş sosyalistler için, biraz da tedirgin edici bir cesaretin ürünleri. Aslında yepyeni denebilecek kadar yazılıp söylenmemiş sayılamayacak, ama pek de sık ve yaygın olarak dile getirilmemeleri bakımından "yeni" olan düşünceler, hem soru işaretleri koyan hem de tartışmayı kışkırtan bir açık yüreklilik ve küstahlık ile ortaya atılıyor. Bu tedbirsiz açıklık ve şiddeti, bir eleştiri olmaktan çok, değer yargısı taşımayan bir değinme, ille de bir değer yargısı yüklenecekse, hiç de kötü bulmadığım bir özellik olarak kaydediyorum.

Yukarıdaki cümlede bu özelliği anlatmak için kullandığım "şiddet" sözcüğünü ise "entellektüel şiddet" uygulanmasından yana açık tavır koyan yazara sempati yüklü bir gönderme yapmak amacıyla seçtiğimi, kitabı okuyanlar anlayacaklar. Daha kolay anlaşılması için bir ipucu daha verebilirim: Yazarın adı, 1970'lerin ikinci yarısında, bu kitabın 15. sayfasında "...demokratik hak ve özgürlükler, artık bunlar neyse, geldikçe, halkı uyardıkça, kavga büyüdü, ama hep sosyalistler can verdi. Demokrasi, bizim açımızdan gerçekten de kanlı bir dindir. Dökülen kan, daima sosyalistlere ve aşağı sınıflara aittir" diye anlatılan dönemde katledilmiş devrimci çocuklarımızdan, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi Hakan Yurdakuler'in adından gelmekte; herhalde, onun acısını ve anısını sürdüren bir imza olarak atılmaktadır

• • •

Marx ile Engels'ın sadık bir öğrencisi, yaşamının son beş-altı yılında Engels'in en yakın çalışma arkadaşlarından biri, onun ölümünden sonra da neredeyse Ekim Devrimi'ne kadar, demek yaklaşık 25 yıl boyunca, uluslararası marksist düşüncenin büyük otoritesi olan Kautsky, Yurdakuler'ın deyişini aynen aktarırsak, "işçi sınıfına ve sosyalist mücadeleye önemli katkıları olmuş bir şahsiyettir " Bernstein ve Revizyonizmin

ağır yenilgisinde büyük rol oynamıştır; başka yararlılıklarının yanında, Lenin'in 1903'te parti teorisini formüle etmeye girişirken yararlandığı "sendikalist bilinç ile devrimci bilinç ilişkisi" konusundaki açıklamaların da sahibidir.

Yurdakuler, kitabın esasını oluşturan uzun yazısının Kautsky ile ilgili ilk bölümünü, büyük ölçüde, bu önce otorite sonra dönek marksistin 1909'da yazdığı ve Lenin'in "oportünistlere karşı en iyi eseri" diye nitelendirdiği İktidar Yolu adlı kitabına dayandırıyor. Kautsky'nin bu kitabında ve başka birçok çalışmasında da "büyük bir titizlikle, marksist teorik önermelere sahip çıkmakta" olduğunu yazıyor. Onun açısından "sosyalizm sırası gelmiş, her anlamda yasal bir aşamadır ve sosyalist siyasal iktidarın alınmasıyla toplumsal gelişim yasalarının sadece gereği yerine getirilmiş olacaktır."

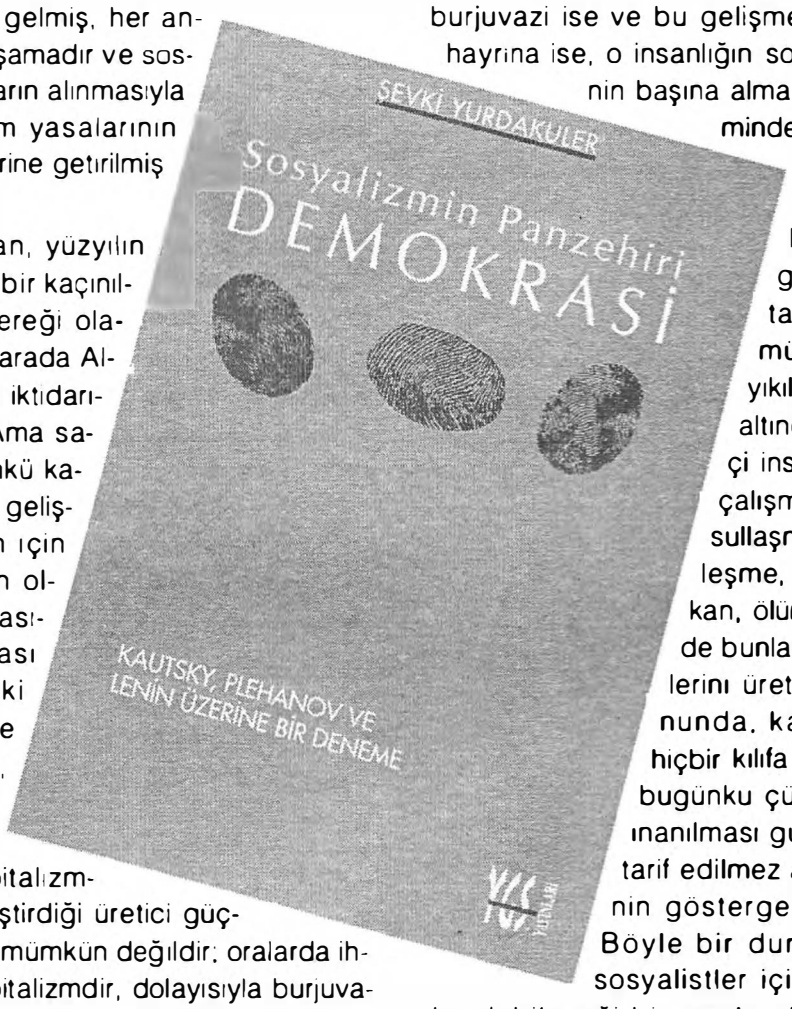

Kautsky açısından, yüzyılın başlarında, böyle bir kaçınılmaz yasallığın gereği olarak, Avrupa ve o arada Almanya proletarya iktidarının eşiğindedir. Ama sadece Avrupa, çünkü kapitalizmin en çok geliştiği ve sosyalizm için gerekli koşulların olgunlaştığı yer orasıdır. Doğu dünyası ve onun içindeki Rusya içinse böyle bir şans yoktur, çünkü oralarda kapitalizmden ya da olgun bir kapitalizmden ve onun geliştirdiği üretici güçlerden söz etmek mümkün değildir; oralarda ihtiyaç duyulan kapitalizmdir, dolayısıyla burjuvazinin iktidarıdır, işçi sınıfınınkı değil. Yurdakuler'in incelemesi, Kautsky'nin bu noktaya gelişinde ve Ekim Devrimi'nin karşısında yer almasında, Avrupa merkezli bir teorik bakışa sahip olma türünden başka bazı etkenlerin yanı sıra ve hepsinden önce, kapitalizmin üretici güçleri daha önce görülmemiş biçimde geliştirmesi ve burjuvazinin ilericiliği vurgusunun belirleyici etkisini görüyor. Ancak, burada bir sapma ya da ihanet değil, sadakat olduğunu ve bu durumun sadece Kautsky için değil birçok sosyalist için geçerli olduğunu belirtiyor. Ekim Devrimi'ne kadar sosyalistlerin kapitalizm övgüsünden kurtulamadıklarına değinerek şunları ekliyor: "20. yüzyılın son on yılına girilirken üretici güçlerin gelişimi, tarihin hiçbir kesitiyle karşılaştırılamayacak boyuta ulaşmıştır. Burada sözünü ettiğimiz, üretici güçlerin gelişimiyle burjuvazinin gelişimi arasındaki kolay parallellik, artık tam bir sosyalizm düşmanlığı halini almıştır. Sosyalizm biliminden ve sosyalist politikadan böyle bir vurgunun, bütün izleriyle birlikte tasfiye edilmesi gerekiyor." (s. 67)

Doğrudur, üretici güçleri böylesine geliştiren burjuvazi ise ve bu gelişme bütün insanlığın hayrına ise, o insanlığın sosyalizmi gündeminin başına alması bir yana gündeminde tutmasının gerekçesi ne olabilecektir? Koskoca bir yüzyıl daha geçti ve hala kapitalizmin sık sık ölümüne sarsılmış ama yıkılmamış egemenliği altındaki dünya, emekçi insanlık için kimileyin çalışma, yıpranma, yoksullaşma, tüketme, sürüleşme, kimileyin gözyaşı, kan, ölüm sundu; kimileyin de bunların değişik bileşimlerini üretti. Yüzyılımızın sonunda, kapitalizm övgüsü hiçbir kılıfa sığmaz; insanlığın bugünkü çürüyüşü karşısında inanılması güç bir körlüğün ve tarif edilmez acılarla alay etmenin göstergesi olabilir ancak. Böyle bir duruma düşmekse, sosyalistler için, her ölümlünün kapılabileceği bir yanılgı değil bağışlanmaz bir ayıptır.

Şu yargı da, artık hiçbir yenilik taşımasa da, bu kitapçığın havası ve üslubu içinde çarpıcı bir etki yapıyor: "Marx ve Engels'in kurduğu sosyalizm biliminin hem devrimci ve dönek Kautsky'yi, hem de onun 'diktatörlük'le suçladığı Ekim Devrimi kadrolarını beslediği, ikisine de kaynaklık ettiği söylenebilir." (s. 71)

Plehanov ise Rusya'da sosyalist düşüncenin

babasıdır. Onu "oportünist" olarak nitelendiren Ekim Devrimi'nin önderi ve kadroları için de böyledir bu. "Ekim Devrimi kadrolarının tartışmasız en büyük hocasıdır Kautsky'den bir farkı var· Ekim Devrimi'ne karşı 'beyazlar'ın etkisinde bir karşı devrim hükümetine davet edildiğinde, ömrünü işçi sınıfının mücadelesine adadığını, şimdi yanlış bir yolda olduğuna da inansa. eline işçi sınıfına karşı silah almayacağını söyleyecek kadar farklı bir insadın, farklı bir iklimin çocuğudur."

Yüzyılın başlarında, kapitalizmin ve burjuvazinin durumu, Kautsky'yi Avrupa'da bir proleter iktidarının arifesinde bulundukları düşüncesine götürürken; Plehanov'u Rusya'da kapitalizmin görmezden gelinemeyecek kadar çok, ama sosyalist devrime-proleter iktidarına izin vermeyecek kadar az gelıştiği noktasına ulaştırmıştır. "Kapitalizmin az gelişmişliği, Plehanov için korku vesilesidir. (...) İşçi sınıfı iktidarı, kapitalizmin, üretici güçlerin gelişmişliği oranında yakın, az gelişmişliği oranında da uzaktır." (s. 87)

"En az Kautsky kadar, Marx ve Engels'in teorik mirasına kıskançlıkla sahip çıkmıştır Ama Kautsky, devrimi sürekli vurgularken ve en azından Ekim Devrimi'ne dek açık bir sabırsızlık içinde iken, Plehanov, narodnik geleneğin bütün tezahürlerinin etkisini silmek amacıyla, bir biçimde, devrimi ertelemek durumunda kalmıştır." (s 90)

Aynı dönemde ve bu hocaların asi bir öğrencisi olarak ortaya çıkan Lenin ise hiçbirinin mümkün görmediği Rusya'da gerçekleşen sosyalist devrimin önderi oluyor Nıye hocalarından farklı, dolayısıyla nasıl buraya geliyor? Birbiriyle bağlantılı birkaç yanıtı var Yurdakuler'in: "Sosyalizm bir bilimdir. Teorik bir model kurmak ve bunun içinde büyük sadeleştirmelere cesaret edebilmek demektir. Bazı şeyleri abartmak, bazı şeyleri ihmal etmek, bazı noktalarda belli kayıtlarla hareket etmek demektir. Bilinçli bir kurgudur bu. O nedenle teori, sürekli müdahale bekler. Sürekli teorik müdahale, yarıda bırakılmış bir devrim tehlikesini ortadan kaldırabilir belki. Kesintiye uğrayan müdahale ise o modeli hasımlarının malı yapar." (s. 82)

Lenin bu müdahaleyi yapmıştır. Ölümüne yakın, 1923 ilkbaharında yazdığı "Devrimimiz Üstüne" başlıklı yazıda, Ekim Devrimi'ne inanmayan marksistleri şöyle suçlar: "Marksizmdeki esas meseleyi anlamadılar, yani onun devrimci diyalektiğini." Devrimci diyalektik diye dile getirilen bu formülasyona ilişkin olarak aynı yazıda bulduğu bir ipucu da vardır Yurdakuler'in: "Devrim dönemlerinde en büyük bir esnekliğin gerekli olduğunu söyleyen Marx'ın açık işaretini de kesinlikle anlamadılar, diyerek 'geleneksel marksistleri' özellikle 1856'da Marx'ın Almanya'da bir köylüler savaşının devrimci duruma neden olabileceğine, bunun da işçi hareketiyle birleşeceğine yönelik umudunu görmezlikten gelmekle suçlarken Lenin, ki bu muarızlarının çoğu uzun yol arkadaşlarıdır, aynı zamanda 'devrimci diyalektiğe' dikkat çekmiş oluyordu." (s. 95-96)

Bu önemli bir noktadır: Lenin, marksist teorik miras karşısında son derece eleştirel bir tutum içindedir. Yurdakuler bunu şöyle anlatıyor: "Politik hayatı ya da hayatı politik olarak kavraması, Lenin'i buna adeta zorlamaktadır. (...) Sıkıntı çok açıktır: Marksizm, kendisine aşırı sadık tekrarcıları vasıtasıyla adeta bir ilmek gibi Ekim Devrimi'nin boğazını sıkmaktadır. İlmek, menşevik kadrolardır."

Ancak Lenin, işin çok başlarındayken bile eleştirel bakabilmektedir; 1899 yılında, daha 29 yaşındayken kaleme aldığı "Programımız" başlığını taşıyan ve marksist teorinin sosyalizmi bir ütopya olmaktan çıkartıp sağlam temellere oturtulmuş bir bilim haline getirdiğini ve bu teorinin, bu bilimi daha da geliştirmek için tutulacak yolu gösterdiği yazıda şunu vurgulayabilmiştir: "Biz Marx'ın teorisini kapanmış ve dokunulmaz bir şey olarak görmüyoruz; tam tersine, bu teorinin, yalnızca sosyalistlerin eğer hayatın gerisinde kalmak istemiyorlarsa her yönden geliştirmeye mecbur oldukları bilimin temellerini attığına inanıyoruz." (s 101)

Politik yakınları ve karşıtları, Lenin'in kafasında bir siyasal iktidar düşüncesini saplantı denebilecek bir süreklilik ve belirginlikle taşıdığı konusunda genellikle birleşiyorlar. "Lenin'in esas özelliği devrimciliği oldu hep. (...) Lenin kendisine kalan tarihe karşı her devrimcide olduğu kadar bir saygı, sınırlandırıldığını hissettiğinde de küstahlık taşıyordu." (s. 106)

Marx ve Engels dönemlerinin kendileri dışındaki sosyalist akımları ile yıllarca süren bir mücadele sonunda üstünlük sağlamışlardır; onların tümünü şu ya da bu sertlikte, az ya da çok karşılarına almaktan çekınmemişlerdir. Kendilerinin öğrencisi olan Bernstein ve Revizyonizm ile gündeme gelen ise marksizmin içinden ona düş-

man akımların çıkması olmuştur. Bunu yaşayan Lenin, bir bakıma, marksizm düşmanı akımların kaynağının da marksizm olabileceği saptamasını yapmış olmalıdır. "Lenin'in bu meseleyi çok iyi kavradığı açık: Toplumsal mücadelede her tıkanıklık, ne kadar devrimci olursa olsun, her teorik yapıyı, bu arada marksizmi de konvansiyonel algılama biçimleriyle geri adımlar atmaya, daha doğrusu geriden bazı tutamak noktaları vasıtasıyla ayakta durmaya zorluyordu. O halde revizyonist çıkış tesadüf değildi." (s. 110)

Tek ülkede sosyalizmin mümkün olduğunu açıkça söylediği, dünya savaşı koşullarında kaleme alınmış "Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine" başlıklı makalesinde "demokrasi davasının ve sosyalizm davasının sadece Avrupa'dan sorulduğu zamanların bir daha geri gelmemek üzere mazıye karıştığ"ını yazan Lenin, burjuvazi ve proletarya dışındaki toplumsal katmanların kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası gereğince sürekli bir biçimde alt üst olduğunu, tekrar tekrar kurulup bozulduğunu görüp söyleyen bir politikacı-düşünür olarak, "devrimci diyalektik" dediği ve politik karşıtlarını anlamamakla suçladığı şeyi kavramıştır. Revizyonizmin teorik zeminini oluşturan önermelerden biri olan ve Brenstein'ın üne kavuşturduğu "Hareket her şeydir, nihai amaçsa hiçbir şey" sözünü alaya alırken, bu bağlamda "nihai amaç" olan sosyalizmi öne çıkarmış, hep önde tutmuştur Onun için geciken her devrim ya da devrimin gecikmesi, bütün kaçışların, sapmaların, yozlaşmaların asıl nedenleri arasındadır Bir de şunu ekliyor Yurdakuler: "Ekim Devrimi öncesindeki Lenin ile Ekim Devrimi sonrasındaki Lenin ve onun marksizm karşısındaki tavrı aynı değildir. (...) Lenin'le gelen, iradi müdahalenin altını korkusuzca çizebilmek oldu Iradeden yana büktüğü marksizm çubuğunun kırılmaması için Ekim Devrimi'nin başarıya ulaşması gerekiyordu. Sosyalist siyasal iktidar, Lenin'e daha önce meşru olarak elinde bulunmayan bir hakkı, marksist önermeleri -uygun bir biçimde- gözden geçirme, gerekirse direnme ve bir kısmını geçersiz kılma hakkını vermiştir " (s. 116)

• • •

Amacım düzgün bir özet yapmak ya da acul bir tartışmaya girişmek değildi; o yüzden, bazı vurgulama ve değinmelerle yetindim. İleride yeri geldikçe çeşitli biçimlerde tartışılabilir; şimdilik, bir-iki nokta daha kaldı.

Uzun deneme-incelemesinin son sayfasında şöyle bir cümle yazıyor Yurdakuler: "Lenin'in marksist modele yaptığı katkının, daha doğru bir ifadeyle, itirazların ve bütün olarak tuttuğu yolun bugün artık taklit edilemeyecek kadar 'kullanılmış' olduğu da açık yüreklilikle kabul edilmelidir." Baştan beri birkaç kez yazdım, bu sav ya da öneri de bu kitabın düşünme ve tartışmayı kışkırtan çağrılarından biri. Hemen itiraz edilebilecek yanları var. Sözgelimi, Lenin'in katkılarının yalnız bugün değil dün de "taklit edilmesi" gerekmiyordu. Katkı, böyle nitelenmeyi hak etmişse, o ölçüde yenileyici ve geliştirici ise, katkı olmuştur ve bu anlamda bitmiştir zaten Katkının taklit edilmesi, bir bakıma, saçmadır. Katkı karşısında alınacak tavır onu kavramaya çalışmak ve kabul ya da reddetmektir. Reddedilen, hiç değilse reddedenler açısından, katkı olmaz. Kabulden sonrası ise katkıyı yeni katkılarla sürdürmeyi gerektirir.

Bu cümleyi bırakıp hemen sonrakine de sataşmak istiyorum: "Lenin okulunun da tahsil edilmesi gerekiyor, görünen o, ama eskitmek ve yeni sorularla sarsmak için, yoksa doğruluğunu kanıtlamak ve iman tazelemek için değil." Atak, ataklığın ötesinde, belki de saldırgan nitelemesini hak eden üslubun böyle yazdırttığı ilk bölümü bir yana bırakıyorum; ikinci bölüme takılacağım. Buradaki yargının özüne itirazım yok; bizim asıl tavrımız budur: Yetiştiğimiz okulları, oralarda aldığımız eğitime de dayanarak, daha ileri götürmemiz gerekir; bunun içinde, yeni sorularla sarsmak falan da vardır elbette. Ama, "iman tazelemek" kendi kendimizle dalga geçme anlamında iyi olmakla birlikte, bize ait olmayan bir davranış olduğu için kötü bir söz, onu atlıyorum, yaşadıkça "doğru" olduğunu ya da "haklı" çıktığını görmek ve göstermek ise küçümsenemeyecek bir ihtiyaçtır. Doğrulanmak, hiç de önemsiz değildir; özgüvenimizi korur ve pekiştirir. Özgüvenini yitirense hiçbir yere varamaz. Ayrıca, ölçütün ne olacağı tartışması bir yana, doğrulanma ihtiyacı duymayan bir düşünceler ve/veya inançlar toplamı, dinlere çok yaklaşmış olmaz mı? Burada bir parantez açarak Yurdakuler'in haklı olarak karşı çıktığı bir başka dinlere yakışır tutumu hatırlatmak istiyorum. "Marx'a dönüş" çağrılarına gönderme yapılarak kitabın 129. sayfasındaki bir notta şu söyleniyor: "12 Eylül askeri darbesinden sonra bütün 1980'lere yayılan islami yükseliş, 'kendi aydını' içinde bir hareket yaşadı. Bir kesim müslüman, kitaba,

Kur'an'a dönerek islam düşüncesinin ve toplumunun önünün açılabileceğini savundu. 'Saflığı arayış' olarak adlandırılabilecek bu bakış, dinsel bir ideolojinin kaldırabileceği bir tespittir. Ancak sosyalizm bilimine tümüyle yabancıdır."

Bir nokta daha, yine aynı son sayfadan iki cümle aktarıyorum: "Teorik mücadelede temel, şu anlamda olmaz: İçinden çıktığımız koşulların, teorik öncüllerin, hatta önyargıların yaptığımız çalışmalar netıcesinde eskiyebileceğini düşünemeyiz; oysa, tam tersine, bu yolda bize kalan ne varsa eskitmek boynumuzun borcu olmalıdır." En sonda, "bize kalan ne varsa" ve "boynumuzun borcu" anlatımlarındaki aşırı bulduğum zorlama sonunda ulaşılmış ve bir tür kadercilige dönüşebilecek ön kabul bir yana, anlatılmak isteneni anlamakta güçlük çekiyorum. Onun için alıntıyı biraz daha sürdüreceğim: "Bize kalan geleneği kırabilecek bir şiddet halidir bu. Böyle bir şiddet ertesinde sağlam kalanlar, somutta denenmiş hakikat sayılmalıdır. O nedenle, Lenin'in kendisine kalan marksist modele uyguladığı şiddetin öğreticigösterici bir yanı vardır, bu kabul edilmeli Ama meselenin küçük bir yanıdır son tahlilde böyle bir tavır. Asıl önemli olan, bu şiddetin güç aldığı payandalardır." Doğru da, peki, nelerdir o payandalar, neler olabilir? Bu soru ve yanıtları önemlidir; çünkü, eldeki birikime şiddet uygulanırken dayanılacak payandalar o birikime yabancı ya da aykırı ise bir kan uyuşmazlığına yol açılması, dolandırmadan söyleyelim, geliştirmenin yok etmeye yönelmesi neredeyse kaçınılmazdır. Dikkatli okuyucu, Yurdakuler'in denemesinde bu dayanaklara ilişkin yeterli olmasa da birtakım ipuçları bulacak ve onlarda böyle bir aykırılık görmeyecektir

Marx ve Engels dönemlerinin kendileri dışındaki sosyalist akımları ile yıllarca süren bir mücadele sonunda üstünlük sağlamışlardır; onların tümünü şu ya da bu sertlikte, az ya da çok karşılarına almaktan çekinmemişlerdir. Kendilerinin öğrencisi olan Bernstein ve Revizyonizm ile gündeme gelen ise marksizmin içinden ona düşman akımların çıkması olmuştur. Bunu yaşayan Lenin, bir bakıma, marksizm düşmanı akımların kaynağının da marksizm olabileceği saptamasını yapmış olmalıdır.

Bir üçüncü nokta daha var. Deminden beri bitirip geçemediğimiz bu son sayfa, şu cümleyle sona eriyor: "Sosyalizmin üçüncü dönemi, Marx ve Lenin'den daha cüretli ve kustah çıkabilenlerin, bunun için yeterince entellektüel şiddet inadı olanların elinde açılabilir." İki küçük kayıtla bu söylenenin özüne bir itirazım yok: Birincisi, elbette buradaki cüret, o güzel sözle, "cahil cesareti" olmayacaktır. İkincisi, "küstah" sözcüğüne sözlüklerde "sıra saygı tanımayan, edepsiz, terbiyesiz" türünden karşılıklar veriliyor. Bu sözcük, daha çok, ilk anlamda kullanılır; yaş, kıdem, eskilik gibi ölçütlere göre arkalarda olan sırasına bakmadan ortaya atılan, konuşan anlamındadır. Böylesine pek fazla bir diyeceğim yok; olabilir, hatta olmalıdır; herkes sırasını beklese, gençlere çok daha geç sıra gelir, yürüyüş kolu menzilinin pek uzağında kalırdı. Ama edepsiz, terbiyesiz davranmayı kabul etmek mümkün değildir.

Bu çerçevede, Yurdakuler'e iki göndermede bulunacağım. Önce, Lenin'in üslubundaki tutuma ilişkin olarak söyledikleri: "Marksizme karşı özel bir dikkat içinde olduğunu, gerçekten de kimse inkar edemez Bu gözle okunduğunda, marksizme, deyim yerindeyse, toz kondurmadığı da söylenebilir. Böyle bakınca, sanıldığından çok daha fazla delil, bir yazı ve fikir makinesi gibi çalışan bu politikacı-düşünürün eserlerinde bol bol bulunmaktadır. Hem modelin esir alıcı tesirlerinden kaçınılmasını öğütler, hem de 'modelin' yaratıcı etkilerini her fırsatta vurgular. Marksist teoriye ve bu teorik modelin ustalarına ise itimadını sürekli tekrar eder " (s. 93)

İkincisi de şu: "(...) Yalçın Küçük'ün sosyalist sorumluluğunun ürünü biraz fazla 'dikkatli' ihsaslarının altı çizilecek olursa, menşevikler marksizmin tutkulu mirasçılarıdır." (s. 63)

Doğrusu da budur; geçmişimize, oradaki ustalıklara ve onların yaratıcılarına sorumlu, saygılı, güvenli yaklaşmaktır. Yurdakuler, "saygı ve hayranlığını" kitabının ithaf sayfasında ad vererek

dile getirdiği, "rahle-i tedrisinden" geçtiğini ise yazdıklarıyla açıkça gösterdiği Yalçın Küçük'teki dikkati "fazla" bulmamalıdır.

• • •

Bazıları yeterince irdelenip tartışılmadan bırakılmış, bazılarıysa buna rağmen yer yer kaba sayılabilecek dobralıkla ve hatta tekrarlarla ileri sürülmüş düşünceler ve değerlendirmelerle dolu bu küçük kitabı sevdiğimi, sevmekle birlikte, önemli bulduğumu söylemeliyim. Birkaç nedeni sıralamam yetecektir.

Yurdakuler, kurulabilen sosyalizmin çözülüşünden sosyalist hareketlerin iktidarsızlığa mahkum oluşlarına kadar pek çok sorunla ilgili anahtar rolü oynayabilecek bir konuda, yeterli zihin açıklığına sahip olduğunu daha "İlksöz"ünde ortaya koyuyor: "Sosyalistler, eğer demokrasiye atfedilen değerlerden çok daha gelişkin ve olgun bir toplumsal sistem önermiyorlarsa, tarih sahnesinde ne işleri var? (...) Sosyalistler, demokrasiden çok daha haklı ve hakça bir toplum örgütlenmesi önerebilmelidir. Bu önerinin, demokrasiye takılıp kaldıkça bir anlam ve önemi bulunmuyor." (s. 12)

Bu açıklık, son derece önemlidir. Bu açıklığa ulaşamamış zihinlerin ürünleri için ayrılacak zaman, bırakalım sosyalizm için mücadele inadını sürdürmeyi, onu öğrenme merakını koruyanlar için bile hiçbir özür bulunamayacak bir savurganlıktır. Boşa giden zaman geri gelmeyeceğine göre, iş işten geçtikten sonra, acınası pişmanlıklara yol açar.

Kitaptaki ikinci yazıdan aktaracağım şu değerlendirme de, sözünü ettiğim zihin açıklığının bir daha karartılamayacak boyutlara ulaşmış olduğunu gösterecektir: "Tekelci kapitalizmin asırlık hükümranlığı ertesinde, bugün şunu söylemek çok daha doğrudur. Kitleler kolay kolay politize olmuyorlar ve politize olduklarında da sosyalist hedeflere değil, kapitalist sistemin önermelerine yöneliyorlar, kapitalizmin tasallutu altına girmiş ve çıkmaları imkansız geleneksel ideolojilerin egemenliğine sığınıyorlar. Şunu da ekleyebiliriz: Kitlelerin politikleşmesiyle devrimcileşmesi arasında bir zaman kesiti vardır ve bu kesitin denetlenmesi için kapitalizmin elindeki en büyük silah, demokrasidir." (s. 142)

Şu saptama ve içerdiği çağrı da, kimilerimiz için rahatsız edici olabilecek şiddeti bir yana, vurgulanmayı ve tartışılmayı hak ediyor:

"Marx'a, ondaki eksikleri ve bunun nedenlerini, ayrıca sosyal mücadele tarihindeki etkilerini irdelemek için dönenler devrimci, Marx'ta devrimciliğin hasını bulmak için dönenler gericidir.

(...) Geçmişe, onu değiştirmek için müdahale etmeyen, bir gericidir. Şimdiki zamana isyan etmeden, sosyalizm için mücadeleyi hayatının merkezine koymadan geçmişi inceleyenlerin sırf bu işi yapıyorlar diye saygıya değer oldukları iddia edilemez. Aslolan, sosyalizmdir.

Bu kitap, bu yolda bir deneme olarak kaleme alındı." (s. 17-19)

Yazarının hem burada hem de kitabının kapağındaki alt başlıkta açıkça kabul ettiği gibi, bu çalışmaya bir deneme demek gerekiyor. Bu tür denemelere, onların birbirleriyle çarpışmasına ve birbirlerini bütünlemesine ihtiyacımız var. Onların çoğalarak sürmesi, daha derinliğine ve çok daha kapsamlı incelemelere de yol açacak, tümü birlikte devrimci teorik birikimi zenginleştirecektir. Zenginleşmenin "doğu"da gerçekleşeceğine ilişkin işaretler çok sayıdadır; Lenin'in, daha önce değindiğim, 1915'teki saptaması ya da öngörüsü doğrulanmıştır; oradaki "sadece" sözcüğünü kaldırıp "Avrupa" yerine de "Batı" sözcüğünü koyarak tekrarlayabiliriz: "Sosyalizm davasının Batı'dan sorulduğu zamanlar bir daha geri gelmemek üzere maziye karışmıştır."

Bu değinme yazısını, Yurdakuler'in ilksözünde doğruları inançla dile getiren, onun için de güzel olabilen birkaç cümlesini aktararak bitirmek istiyorum; bu arada, aşağıdaki "iktisat" sözcüğünün o adla anılan disiplini değil, gerçekte var olan ekonomiyi anlatmak amacıyla kullanıldığını ve bu yüzden yerinde olmadığını belirterek araya girmemin hoşgörüleceğini umuyorum:

"Sosyalizm toplumsal örgütlenmeler içinde en insani buluştur. Ortak bir buluştur. Ezilen emekçi sınıflar içindir."

"Demokrasi ezilenlerin dinidir."

"Bizimle ne ilgisi var?"

"Sosyalist bir iktisat ve iktisada doğrudan katılım ise demokrasiden çok farklı ve özgürleştirici bir toplumsal örgütlenme biçimidir."

"Sosyalizm, tekelci kapitalizmde insanın yaşadığı büyük çürümeye karşı çıkabilecek yegane tasarımdır. Demokrasinin tek anlamı ise insanlığın bu hayalini sınıflı toplumun mezarlığına gömmekte yatıyor."

YENİ REJİM VE RETROSPEKTİF*

F. Kamil YÜKSEL

Fransa'nın 18. yüzyılda, bütün Kıta Avrupası'ndan farkı neydi ki, bilinen siyasal devrimi, topraklan üzerinde gördü? Bu soruyla başlandığında, Fransız Devrimi'ne, devrim günlerinin tanıklığını yapan ve aktaran kişilerden daha farklı bakılabilir. Farklı bakan çalışmalardan biri, belki de "gerçekliğe en yakın senaryo" diye isimlendirilen, Alexis de Tacqueville'nin "Eski Rejim ve Devrim" adlı çalışmasıdır. 1848 Devrimleri'ni hemen öncesinde fark edebilen bu aristokrat siyasetçi ve düşünürün zaman zaman 1789 Devrimi'ni değil ama, 1848 Devrimleri'ni Karl Marx'tan daha iyi değerlendirdiğini söylebiliriz.

Bugünlerde ülkemizdeki siyasal rejimin, gelişen süreçte daha çok revizyonist tarafta yeralan ve önemli bir bölümünü oluşturan muhalifleri Fransız Devrimi'ne daha çok efsaneye dönük kımlığı ve özüyle görmekten kendilerini alamamaktadırlar.

Kıta Avrupası'nın, İspanya Veraset savaşları sonrası (1701-1713) en önemli ülkesi olan Fransa, Büyük Britanya'yla girdiği uluslararası güç olma rekabetini hep kaybediyor. Bu rekabetin en önemli iki ayağı dış ticaret ve sömürge mücadelesidir. XIV. Lui dönemi Fransa'nın zenginlik dönemi olarak bilinir. Bu dönemde Fransa her nekadar uluslararası rekabette kaybedip ikincil bir rol oynamaya aday görünse de, ülke içinde Sanayi Devrimi'nin olası etkileri görülmeye başlar. Fransa'daki baş feodal olan kral'ın başında bulunduğu merkezi yönetim güçlenmeye başlar. Diğer eyalet yönetimleri de gelişen hızlı sanayileşme ve ticaretle

* Fransız politikacı düşünür olan Alexis de Tocqueville'nin 1856 yılında tamamladığı "L'ancien regime et la Revolution" isimli çalışmasından esinlenerek verilmiş bir başlıktır.

birlikte güçlenmeye başlar. Ancak bu süreç 18. yüzyılın ikinci yarısında hızla değişmeye başlayacaktır. Artık oluşan siyasi merkeziyetçilikle birlikte gelişen ekonomik-sosyal merkeziyetçilik Fransa taşrasının –Paris dışındaki yerler– gelişim hızını, etkilemiştir. Paris'le taşra arasındaki bu eşitsiz gelişme, iç göçlerin doğmasına neden olmuştur. Yalnızca yoksulları değil, üçüncü düzeni (tiers-etats) temsil eden oluşmakta olan burjuva sınıfı mensuplarını da, sanayi ve ticaretin merkezi olan Paris'e göçe zorlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında Paris sanayisi Fransa ekonomisindeki yerini artan bir ivmeyle konsolide etmiştir. Bu değişmeler Fransa'da baş feodalin yani kralın, aristokrasiye karşı güçlenmesini sağlamıştır. Fransa'daki merkeziyetçilik Büyük Britanya'daki siyasi gelişmelerden farklıdır. Yani 1789 Devrimleri'nin neden Fransa'da olduğunu anlamamıza yarayan ayrımlardan birisidir.

Büyük Britanya ile karşılaştırıldığında Fransa'da neden devrim olduğu sorusuna verilebilecek diğer temel yanıtlar ise, Britanya Anglikan Kilisesi'nin kurulmasına karşılık Fransa'nın hala katı bir katolik kurumsallaşmaya sahip olması; diğeri ise Büyük Britanya'nın uluslararası rekabeti hep kazanabilmesi ve bundan büyük payı alabılmesidir. Fransa sanayinin ve ticaretin gelişiminde Büyük Britanya kadar yararlanamamaktadır. Dolayısıyla Sanayi Devrimi'nin getirmiş olduğu siyası ve toplumsal düzen değişikliğini o, kısa vuruşlarla gerçekleştirmeyi başaramaz

Hemen hemen her an sürekli rekabet halinde olan Fransa-Büyük Britanya (1756-1763) 18. yüzyılın ikinci yansının başlangıcında yedi yıl süren bir savaşa tutuşurlar. Büyük Britanya savaştan galip çıkmasına rağmen hemen akabinde Hollanda ile girdiği savaştan dolayı bu galibiyetten çok da avantaj elde edememiştir. Ama bu dönemde uluslararası rekabet o kadar keskindir ki, ulusların iç yapılarının oluşumunu en fazla belirleyen etmen olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde Fransa, savaşları daha çok borçla finanse edebilmektedir. Bu da 18 yüzyılda Fransız maliyesinin hem modern anlamda oluşmasına, hem de genişleyip kurumsallaşmasına hızla katkıda bulunmuştur.

1772'de bir kraliyet denetçisinin tuttuğu raporda iki yüzyıl içerisinde Fransa'da alınan biçme vergisinin on misli artığından bahseder Bunun hem mali sistemi hem de toplumsal düzeni sarsıcı etkileri üzerinde durur.

Türkiye'deki maliye örgütünün benzer şekilde son on yılda hızla gelişmesi şaşırtıcıdır! Bu benzerlik örgütsel bir benzerlik olmamakla birlikte –teknik anlamda–, devlet harcamalarının finansmanının sağlanmasında iç-dış borç oluşumunun kompozisyonundaki benzerliktir.

1775'te Fransa'daki hükümetin maliye bakanı Turgot'un bu bozulan maliye'yi düzeltmek amacıyla giriştiği reform projeleri yüzünden görevinden olduğu bilinmektedir Ancak esas toplumsal üretim anlamında bu reform projesinin hayata geçirilmesinden önce Paris'teki angaryayı ortadan kaldırmak için feodal üretim tarzının ekonomik örgütü kabul edilen Lonca'yı dağıtmış olması önemlidir. Bunu gerçekte Turgot vergi toplayabilmenin önkoşulu olarak görmekteydi. Zira, vergiler köylülerden ve daha çok üçüncü düzeni oluşturan burjuvalardan alınabilmekteydi. Bu yüzden merkezi hükümetler Paris Parlamentosu'nun itirazlarına rağmen idari tasarruf haklarını zorlayarak bir takım eylem ve işlemlerde bulunmuşlardır

Daha sonraki maliye bakanları ve merkezi hükümet hep bu vergi reformunu gerçekleştirmeye uğraşıyorlar ve yasalaştırmaları gerektiğinde Paris Parlamentosu'ndan geçiremiyorlardı. Çünkü feodal gelirlerini azaltmak değil, artırmak isteyen aristokratlar ve ruhban sınıfın üyelerinden oluşan Parlamento, vergi toplamayı öneren projeleri kabul etmiyordu. Böylece reform programları uygulanamadan kalır Fransız merkezi idaresinin arşivlerinde yıllanmayı bekler.

Bu eski rejim'in en azından tutarlı olan yanlarını da ortadan kaldırdı. Kral ve merkezi hükümet Fransız maliyesini düzeltmek için siyasal bir kavgaya girişmişlerdir. İşte yönetenlerin bu ayrışımının daha birçok tarihsel ve ekonomik nedenleri olmasına rağmen 1789 aristokratik devrimini, oluşturan siyasal çerçevesi böyledir

1787 ve daha sonrası, Alexis de Tocquivelle'nin kraliyet arşivlerinden derlediği bilgilere göre Fransa'nın maliye örgütü ile –genel denetçiler, kraliyet denetçileri– yerel parlamentoları arasında yetki ve sorumluluk tartışmalarının zirveye çıktığı yıllar olarak kabul edilmektedir. Parlamentoların hem yasama hem de yargı yetkilerinin olduğu düşünülürse, merkezi hükümetin görevleri ile nasıl bir çatışma içinde oldukları idrak edilebilir. Özellikle yerel parlamentoların başındaki soyluların vergi vermek zorunda olmayışı ve diğer parlamento üyelerini –genellikle burjuvalar ve küçük toprak sahipleri– vergi vermek zorunda oluşları bir çatışmayı ya da yerel parlamentoların, Paris Parlamentosu'ndan farklı bir yapıya dönüşmesini de sağlamıştır. Böylece merkezi hükümet ile aristokratlar ve ruhban sınıftan oluşan Paris parlamentosu çatışmasında çözüm olarak, Berry ve Houte eyaletinin parlamentosu model alınmıştır Buradaki parlamentonun yapısı, soylular ve din adamlarının birer oranda Tiers-Etats'ın iki oranında temsil edilmesiyle oluşmuştur. Bu tabii ki aristokratik devrimin model anlamında taşradan merkeze taşınması anlamına da gelmektedir.

18. yüzyılın ikinci yarısından '89 devrimine kadar Fransa'nın malı durumunu genel anlamda bir değerlendirmeye tabı tulacak olursak; birinci olarak yedi yıl savaşları (1756–1763) ve getirdiği mali yükle başla-

yan bütçe açıkları, ikinci olarak 1778-1783 yılları arasındaki Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda Büyük Britanya'ya karşı Amerikan bağımsızlıkçılarını desteklemek için Fransa ve İspanya'nın yüklendiği borçlar ve bunların Fransız maliyesine getirdiği yükler -gerçi bunlar aynı zamanda Büyük Britanya'nın uluslararası rekabetini kırmaya yönelik girişimlerdi- üçüncü olarak 1782'de Büyük Britanya ile imzalanan Eden Antlaşmasıyla İngiliz mallarının Fransa pazarına gümrüksüz girebilmesi nedeniyle yerli üretimin pazar kaybetmesi ve Fransız ekonomisinin daha kötü bir duruma gelmesine neden olan etmenlerdir.

Fransız burjuvazisinin sayısı artmakta fakat gelirleri bu oranda artmamaktadır. Fransa açlık çekmeye başlamıştır. 1788 kışının soğuk geçmesi tarım üretimini azaltmış ve hasat mevsimi beklenildiğinden çok daha kötü geçmiştir. Soğuk kış koşullarının tarımsal hasadı olumsuz yönde etkilemesi Fransız ekonomisinin düştüğü zor durumu iyice pekiştirmiştir. 16. Lui'nin tüm hükümetlerinin reformcu olması Fransız ekonomisinin içine düştüğü durumla açıklanabilir. Ancak bu tesbitin devrimi açıklamaya yetmeyeceği açıktır. Siyasal özneler ve siyasal programların toplumsal muhalefetle birleşmesi, yeni toplumsal düzenin oluşması için olmazsa olmaz koşuldur.

Gerçekte, 1789 öncesi ciddi bir aydınlanma dönemi olmuştur. Ama siyasal anlamda programların olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ancak Alexis de Tocqueville'nin de dediği gibi yeni düzen tüm formatlarını eski rejimden almıştır. Burada kastedilen '89 sonrası ve öncesidir. Bana göre ise bu daha çok '91 öncesi ve sonrası olmalıdır. Siyasal anlamda ikincisi daha doğrudur çünkü hala kral ve merkezi hükümet iş başındadır. Fransız devrim tarihi '89'dan sonra Paris Parlamentosu'ndaki yerini alan tiers-etats'ın siyasal özne olması ve diğer özneler olan aristokrasi, kral, merkezi hükümet ve din adamlarının etkisizleştirme mücadelesine tanıklık edecektir.

'89-91 arası dönem eski rejimin siyasal aktörlerinin silikleşmesi ve ortadan kaybolması burjuvazinin, siyasal kimliğini bulması ve siyasal iktidarı ele almasıyla özetlenebilir.

'91-93 dönemi ise Paris yoksullarına dayanmak zorunda olan burjuva devrimcilerinin, siyasal iktidarda kalma ve iktidarını pekiştirmek için yaptıkları toplumsal devrimlerle özetlenebilir. Bu dönemden önce ortaya çıkan dernekler olmuştur. Anayasayı koruma derneği, Robespierre önderliğinde Jacobin manastırında örgütlenmiştir. Diğer belirli dernekler ise Marat'ın liderliğindeki Halkın Dostları Derneği, Danton'un önderliğindeki İnsan Haklarını Koruma Derneği'dir. Bu dönemde devrimi yapacak siyasal özneler siyaset arenasında anıden başlayan yağmurun damlaları gibi görünmeye başlamıştır. Bir başka deyişle artık burjuva devrimleri, yoksul Parisli'yi arkalarına alarak siyasal rüştlerini ispat etme denemelerine başlamışlardır.

'91-93 dönemi Fransız ülkesinde yeni düzenin kendini gösterdiği dönemdir. Bu dönemin siyasal özneleri, öncelikle Danton önderliğinde kral ve kraliçenin giyotine gönderilmesiyle başlayan süreçte, devrimin Fransa dışına tüm Kıta Avrupası'na yayılması gerektiği savıyla oluşan enternasyonalist programı siyasal iktidara taşıyordu. Bir süre sonra Jirondenler Avrupa'nın despot yönetimlerinden beklenildiğinden daha sert bir tepkiyle karşılaşınca ve içeride de Sans Cullates'lerin desteğini istememeleri sonucu iktidarı Jacobinlere teslim etmişlerdi. Uluslararası sistemin zorlamasıyla da tek ülkede devrimi kurumsallaştırma programı siyasal iktidarı ele geçirmiş oluyordu. Daha sonraki dönem ise Thermidor gericiliği ve Napolyon yılları olarak bilinmektedir. Ancak özellikle tüm Avrupa 16. Lui'nin Royality'si ile Napolyon'un Empire'nı karşılaştırmak imkanını bulmuştur.

Bu karşılaştırma tüm Avrupa'da, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya'da yeni düzene karşı duyulan nefreti artırdı. Bir o kadar da yüreklerinde korku yarattı. Kutsal ittifak bu yeni düzeni engelleme uğruna her türlü ittifakı meşru görmüştür.

Alekis de Tocqueville'nin Fransız devrimi üzerine yazdığı "Eski Rejim ve Devrim" çalışmasında yeni düzenin nasıl eski rejim üzerine kurulduğunu, tüm yeni formların eski rejimde oluşmuş olduğunu, bunların yalnızca model alındığının tesbitini yapmıştır. Benim üzerinde durduğum, ülkemizdeki yaşanan süreçte toplumsal değişmenin ya da toplumsal gelişmenin dinamikleri açısından değil de, koşulları açısından 1789 Fransız devrimiyle müthiş bir benzerlik göstermesi durumudur. Fransa'da merkezi hükümet ve aristokrasiyi feodal düzenin yönetici sınıfları olarak kabul edersek, ülkemizdeki yönetici sınıfların içinde bulunduğu iktidar mücadelesi ile, 1787-1788 arası Fransa'daki yönetici sınıfların iktidar mücadelesi arasında benzerlik sözkonusudur.

Alexis de Tocqueville'nin 18. yüzyılın ikinci yarısına yakın döneminde öngördüğü kapitalizmin sanayi aristokrasisini yaratabileceği fikri belki de ülkemiz için de bugün çok geçerli bir durumdur. Ülkemizin parlamentosunun birçok üyesi sanayi ya da mali aristokrasi temsilcisi kabul edilebilir. Bunların reform projelerine direnmelerine önümüzdeki süreçte tanıklık edeceğiz.

1780'lerin Fransası'ndaki maliyenin içindeki açmaz ve bu açmazı gidermek için Fransız maliyesinin dolayısıyla hükümetin reform çabaları, günümüz Türkiyesi'ndeki maliyenin içinde bulunduğu açmazlar ve hükümetin reform paketini gerçekleştirmek için çabaları bir başka benzerliği anlatır. Diğer bir benzerlik ise

kamu harcamalarının önlenemez şekilde yıldan yıla artması, bunu karşılayacak kamu gelirlerinin benzer artışları gerçekleştirememesi ve bütçe açığının kolay kapatılamayacak hale gelmesidir Fransız malıyesinın iç ve dış borçlarla kamu harcamalarını finanse ediyor olması ülkemizin durumuyla bir başka benzerliği ifade etmektedir.

Devlet maliyesinin bozukluğuna rağmen 1780'lerdeki Fransa'da büyük sanayii merkezleri etrafında toplanan burjuvazinin ülkenin var olan üretimini büyük oranda tekelleştirmesi ile elde ettiği zenginliği vergiden kaçırabilmesi durumu, ülkemiz için de sözkonusudur. Devlet bütçesine yakın cirolar elde edebilen tekeller varken, bunların gelirleri oranında kamu giderlerine katılmamasına imkan veren sistemlerin ortaklığı mevcuttur.

Fransa'da 15. Lui ve 16. Lui oönemlerinde yaşanan ıç-dış göç olgusu ve merkezileşme yani Paris etrafında toplanma durumu, ülkemizdeki benzer bir olguyla karşılaştırma imkanı bulmamıza olanak verebilmektedir. Hemen hemen tüm Fransa'nın nüfusunun yedide birini oluşturan Paris'in varlığı İstanbul'a gözlerimize çevirmemize neden olmaktadır Fransa'nın İngiltere'yle imzaladığı Eden Antlaşması'yla Ingiliz mallarının Fransa pazarlarında gümrüksüz dolaşabilmesi, ulkemiz için de Gümrük Birliği antlaşmasına atıfta bulunmamızı salık verir gibidir

Yalçın Küçük'ün Fransız devrimini aristokratik devrimle başlatan tarihçi David Thomson'un fikirlerine katılarak, 16. Lui hükümetlerinin tamamen devrimci olmak zorunda olduğunu ifade etmesi, ülkemizdeki hükümetlerin neden birbiri ardına reform paketi açtıklarını anlamaya yardımcı olmaktadır.

Peki eksik olan nedir? "Dinsizliğin o dönemde Fransa'daki çeşitli etkilerini belirlemeye çalıştığım zaman, onun yürekleri yozlaştırmaktan ya da hatta örfleri kokuşturmaktan çok daha fazla, zihinleri yoldan çıkartmak suretiyle o zamanın insanlarını onca tuhaf aşırılıklarda davranmaya hazırladığını görüyorum.

Devrimi gerçekleştirmiş olan Fransızlar, din bahsinde bizden daha inançsız idiyseler bile, en azından bizim sahip olmadığımız harikulade bir inançları kalmıştı: Kendi kendilerine inanıyorlardı İnsanın mükemmelliğinden, gücünden, kuşku duymuyorlardı; insanın utkusu için canı gönülden bir tutku geliştiriyor, onun erdemine iman ediyorlardı. Çoğu zaman hataya sürükleyen ama onsuz da bir halkın hizmet etmekten başkaca hiçbir şeye yaramayacağı o gururlu güveni, kendi öz güçlerinin içine yerleştiriyorlardı; toplumu dönüştürmek ve türümüzü ihya etmek üzere görevlendirilmiş olduklarından asla kuşku duymuyorlardı."(1)

Fransız devriminin kendisinden ileriye gitmesini ise, Alexis de Tocqueville şu ifadeyle anlatmaktadır. "Yaşadıkları zamanın toplumunu yeni baştan biçimlendirmek üzere yalnızca krallık yönetimine güvenmekle kalmazlar; kurmak istedikleri gelecek yönetimin fikrini de kısmen ondan ödünç alırlar. Birine bakarken öteki hakkındaki görüntü kafalarında şekillenmiştir.

İktisatçılara göre, devlet yalnızca ulusu yönetmek için değil, ama onu belli bir tarzda biçimlendirmek içindir de; yurttaşların kafasını daha önceden kararlaştırdığı belli bir model uyarınca biçimlendirmek ona düşer; onun görevi yurttaşların kafasını bazı düşüncelerle doldurmak ve onların yüreğine, zorunlu olduğuna inandığı kimi duyguları yerleştirmektir."(2)

"Devlet insanları ne isterse yapar" sözünü söyleyen başrahip Nicolos Beaudeau, bu temel fikir üzerine oturan devrimin temel argümanlarını Morelly'nin yazdığı "Code de la Nature (Doğanın Kanunnamesi)" eserinde şu şekilde okumak mümkündür.

"Toplumdaki hıçbir şey, özel olarak ya da mülkiyet halinde kimseye ait olmayacaktır. Sözkonusu kanunnamenin birinci maddesi, mülkiyet nefret vericidir ve onu ihya etmeye yeltenecek kişi, tıpkı bir zırdeli ve insanlık düşmanı gibi bütün hayatı boyunca hapsedilecektir Her yurttaş, toplum hesabına beslenecek, çalıştırılacak ve meşgul edilecektir. İkinci maddesi, her türlü üretim maddesi bütün yurttaşlara dağıtılmak ve yaşamlarındaki gereksinimleri karşılamak üzere, kamu mağazalarında toplanacaktır. Kentler aynı tasarıma gore inşa edilecektir; özel kişilerin kullanımındaki bütün yapılar, birbirinin eşi olacaktır. Beş yaşına gelen bütün çocuklar ailelerinden alınacak ve devlet hesabına tek biçim altında birlikte yetiştirilecektir."(3)

Tocqueville, yukarıdaki ifadelere olan şaşkınlığını şu şekilde belirtmektedir "Bu kitap size sanki dün yazılmış gibi gelir Oysa ki, yüzyıl öncesinden kalmadır; 1755'te, Quesnay'ın ekolünü kurduğu bir zamanda yayınlanıyordu; merkezileştirme ve sosyalizm aynı toprağın ürünleri olduğu bu kadar doğrudur işte; bunlar biri ötekine kıyasla yetiştirilmiş meyve, yaban ürününe göre neyse odur."(4)

Bizde, belki de, bütün bunların yeniden tartışamamanın eksikliği yaşanmaktadır. Ne dersiniz?

NOTLAR

1- Alexis de Tocqueville, Eski Rejim ve Devrim, s. 205, Kesit Yay 1995 İst.
2- a g. e., s. 212
3- a. g. e., s 214.
4- a g e., s. 214

KAPİTALİZMİN YENİ BİREYİ

Gonca ARIK

Sermaye, insana verdiği önem ve değerin gün geçtikçe artmakta olduğunu çeşitli yöntemlerle her sınıftan insanın düşüncesine bir felsefe gibi durmadan pompalarken, bu önem ve değer çerçevesinde bir kültür yaratılmaktadır. Oluşmakta olan bu kültürün açıklanması ise sermayenin hem ikiyüzlülüğünü göstermesi açısından hem de kendi insanına dahi sunduğu yaşam pratiklerinin aslında kendine yöneltilmiş tehditler barındırdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Günlük hayatın sıradan gerçekleriyle başlamak istiyorum. Otoyollar, hergün yeni bir marka eklenen, görüntüleri gibi isimleri de aslında birşey ifade etmeyen ve komik ama bir o kadar da sermayenin yarattığı değerler sistemi içinde anlamlı otomobillerle dolup taşarken, bir otomobil kültürü de kuruldu. Bu kültürün dayatılmasında (aslında "dayatma" sözcüğünü aşmamız gerekli, çünkü artık dayatılmıyor, o denli meşru ve olağan bir hale geldi ki, dayatılması gerekmiyor) her zaman olduğu gibi buyuk bir şehvetle başrolü oynayan televizyon kanallarında bir kadın geliştirilmekte olan bu kültürü çok çarpıcı bir şekilde anlatıyor, "artık herkese bir araba devri kapandı, herkes için özel olarak tasarlanmış ayrı araba felsefesinin bütünlüğü içinde... Konfor meraklıları için ayrı, hız tutkunları için ayrı, sportif bir görünümden hoşlananlar için ayrı..." Kendi gerçeklerini ne güzel anlattığının farkında değildi kadın, ama artık pazarlamanın sadece malı değil, bir felsefeyi, yaşam biçimini ve kültürü pazarlamak olduğunu söyleyivermişti

Metropollerde yaşayan, üniversiteyi yabancı sermayeli bir şirkete kapağı atmanın hevesiyle bitiren ya da aileden zengin yeni yetme işletmecilerin ve pazarlamacıların sıkıca yapıştıkları, ilıklerine işlemiş, (beyinlerine diyemiyorum) bir felsefe idi bu. Ama bunun ötesinde sadece emeklerini değil daha da kötüsü ve umutsuzu ruhlarını da seve seve çalıştıkları şirketlere teslim edenler de insana önem ve hizmet verdiklerine inandırılıyorlar ve bir gün kendilerinin de aynı öneme layık olacaklarının düşüyle ağızları sulanıyor, işlerine sarılıyorlar. Sermayenin mantığı artık bu şekilde işlemekte Bireye verdiği önemi, "hizmette sınır yok", "müşteri memnuniyeti" sloganlarıyla şişirirken kendi çalışanlarını da bu mantığa büründürüyor, çalışanlar kendi şirketleriyle gurur duyuyor ve birbirleriyle yarışıyorlar neredeyse. Artık, "işe gidip sekiz-on saat çalışacaksın, geri kalan zaman senin" mantığı "tamamiyle firmanın kimliğine bürüneceksin" kışkırtmasıyla dönüşüme uğradı. Kaliteli hizmete layık mutlu ve seçkin azınlığa hizmet vermenin gururu ve bu insanlar arasında kendini de görme umudunu sermaye, çalışanlarının bir kısmına, insanlığa rağmen, vermeyi başardı

Emek güçlerini pazarda serbestçe satma özgürlüğüne sahip bireyler ile piyasada özgür rekabet içerisinde sermayelerini artıran özgür bireyler tespitinden sonra kapitalizm bireyi bu sefer başka bir açıdan tekrar keşfetti: Kitle için üretimin yanısıra çok özel bireyler için üretim ve hizmet gelişmiş durumda. Bu bireylerin özel yaşamları çerçevesinde bir tüketim kültürü örüldü. Hafta içi gidilen özel restoranlar, hafta sonları gidilen ve ancak üye olanlann alındığı klüpler, "business" amaçlı kullanılan resmi görünüşlü arabalar ile bunun dışında kullanılan daha spor ve özel zevkleri tatmin eden arabalar, özel erkeklere özel mekanlarda ve özel biçimlerde sunulan özel kadınlar (burada kadınları, sıraladığım diğer metalar ile yanyana koymak beni gerçekten rahatsız etse de yaşamı insansızlaştırma ve her türlü insana yakışan değerden utanmazca ve büyük bir iş yapıyormuş edası ile arındırma operasıonunu göstermek için özellikle belirttim) bireyin yeniden keşfedilmesinde ve bu bireysel kültürün üretilmesinde kullanılan somut araçlar oluyorlar. Bireyin çerçevesinde örülen bu özel yaşam kültürünün iki işlevi var: Tüketim kültürünü hızla körüklemek ve böylece kapitalizmin üretim fazlasını emmek gibi ekonomik bir işlev, öte yandan da insanı değerlerinden arındırarak, meta satın alan bir meta haline dönüştürmek. İnsan,

satın alma kapasitesi doğrultusunda piyasadaki değişim değerini artıran bir meta haline dönüştü. Merak etmek, öğrenmek, bilmek, sevmek gibi insana yakışan değer ve duygular sadece ve sadece piyasadan alabileceği metalar goz önüne alınarak bir değer kazanabiliyor. Piyasa sadece ekonomik bir kavram olmaktan çıkmış durumda, yaşamın her alanı, her türlü insani ilişki kendi başına bir piyasa haline geldi. Bu, bana göre kapitalizmin hem büyük bir başarısı ve doruk noktası ve her doruk noktasında olduğu gibi düşüşün yani sonun başıdır.

Bireyi iki kez keşfeden kapitalizm keşfettiği bireyi kaybettiğinin farkında mı? Üniversitelerden işsizler değil cahiller ordusu çıkıyor, insanlar yüzlerini medyada soyunanlara çevirmiş, bir o yana bir bu yana bakıyor, bu durumdan medyanın kendisi de rahatsız, farklı yayınlar bulmanın peşinde. Haftanın elli altmış saatini birer tüp halindeki işyerlerinde geçiren çalışanlar hafta sonlarını, özel tupler halinde yaratılmış alış-veriş merkezlerinde çırpınarak tüketiyor. Daha "özel" olanları ise örnek olsun, İstanbul'un çöp yığınının bitişiğinde farklı bir çöp yığını şeklinde tasarlanmış, özel parolalar ile girilen ve kapısında Fransız şovalye giysileriyle uşakların karşıladığı "country"lerde debeleniyor. Büyük bir kısmı da bunların seks skandallarıyla avutmakta kendini. Tüm bu pislik yığınının tepesinden bakıldığında görünen nedir peki? İnsan, hayatının nesnesi olma durumuna hiç bu kadar yaklaşmış mıydı? Sanki bir film şeridi gözler önünden geçiyor ve izleyen gözlerin film ile hiçbir bağlantısı, ilişkisi yok. Hayat, sanki insanı etkilemiyor, insanın hayatını etkilemeye niyeti yok. Hayat hiç bu kadar kimin olduğu belirsiz bir hale gelmiş miydi? Televizyon ve gazetelere yapışmış suratlar ve kıpırdaşan bedenler, onları izleyen emekçi insanların yaşamlarından çok farklı olsa da kopuk değil. İnsanın enerjisini ve canlılığını tüketen koşullar içerisinde yaşamak ve üretmek zorunda olanlar, demire, ipliğe, hamura şekil verenler, emeklerinin karşılığında aldıklarını bu insanlarınkiyle karşılaştırdıklarında, kendi yaşamlarıyla onlarınki arasında nasıl bir bağ olduğunu anlıyorlardır. Yönetenlerin kurup bugüne dek taşımış olduğu düzen, kendi cansız yaşamını medyada canlandırmaya çalışıyor olmalı. İzleyicilik görevi "sıradan insan"a düşüyor. O da tüm izleyicilerdeki edilgenlik ve kabullenme tavrını benimsiyor. Düzen pisliğini öğütmekte ve yedirmekte. Kafka, Gregor Samsa'sını biraz erken yaratmış diyeceği geliyor insanın. Bir satış elemanı (şimdiki deyişle pazarlamacı) olan Gregor, böceğe dönüştüğünde, sırtına saplanan elma parçası ile can çekişirken yerde kıpırdamaya çalışır. Kıpırdamak ise bugünün korkusu. Düzen kıpırdayan insandan, eylem içindeki insandan korkuyor. Nevroz kutlamalarında tutuklanan İtalyan eylemciyi, "eylem hastası" olarak tanımlayan medya düzenin kirli oyunlarındaki tescillenmiş yerini ortaya koymaktadır. Üstelik haberin veriliş biçimine dikkat etmeliyiz: "Tutuklu İtalyan eylem hastası." Teşhis konmuş, hastalığın adı bulunmuş, herşey ne kadar nesnel. Objektif basınımız başka ne yapabilir ki? Kendi otoriter sesini felce uğramış beyinlerde çınlatıyor: "Eylem hastası."

Bazı feminist teorisyenlerce belirtilen bir noktaya konu ile ilgili olduğu düşüncesiyle burada değinmek istiyorum. Kadının ezilen ve ikinci sınıf konumunu tanımlarken, kendi yaşamını, cinselliğini ve doğuştan getirdiği enerjisini keşfetme ve yönetip yönlendirme konusunda tamamiyle çaresiz bir durumda bırakıldığını vurgulamaktalar. Kadın nesnedir, bu demektir ki, seçmez seçilir, seyreder, seyredilir ama kendini gerçekleştirme anlamında bir eylemde bulunmaz. Aynı zamanda dış çevreyle ilişkisi tamamen koparılmıştır, tüm dikkati kendi üzerindedir, sürekli aynı yere geldiği bir daire çizer durur. Bu tanımlamaların doğru olduğu kanısındayım ve aynı zamanda insanın şu anda geldiği durumu anlatmakta oldukça başarılı olabilecek düşünceler bunlar. Yüzyıllarca pencereden dışarı ya da aynı şekilde aynada kendine bakınan kız misali televizyonda ve dışarda hayata bakıyor insan. Halbuki bu hayat tümüyle onun üzerine kurulmuş, farkında olsa sarsılma ihtimali yüksek. Yaşamın en enerjik döneminde, ilkokul çağında, çocuklar beş yıl boyunca sıralarda tutuluyor da okuma-yazma ve aynı sırada kıpırdamadan durma disiplini dışında neden bir şey öğretilmiyor? Emekçi insanın ücreti sürekli olarak düşerken, lüks tüketim niçin teşvik ediliyor ve insanlar bir üst sınıfın yaşam kalitesine ulaşma adına tüketim alışkanlıklarını artırarak değiştirme yönünde niçin kışkırtılıyor? Ezilmiş bir biçimde akşamları işlerinden çıkan çalışanlar, toplu taşıma araçlarında ayakta zor

Düzen, "insan"dan korkmakta ve bu nedenle onu ya bir seyirci haline getirmekte, ya kendine benzetmekte, çoğunlukla da her ikisini birden yapmaktadır. Kapitalizm kendine ait herşeye tapınmaktadır. Buna zorunludur, çünkü kendi çözümsüzlüğünden kendi de korkmakta ve tapınarak, dahası buna insanı da özendirerek, korkusunu oyuna ve bir kutlamaya çevirmektedir.

yer bulurken, tek kolları havada, gözleri dışarıdaki yüzlerce özel arabada, niçin bir tanesine de kendilerinin sahip olacağı umudunu taşıyorlar? Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözülüşünün ardından Avrupa'da sermeye işçi sınıfına verdiği sosyal hakları niçin geri alma hevesine kapıldı? Ardarda dizilen bu sorular bağlantısız gözükmesi nedeniyle anlamsız gelse de hepsi bir gerçeği barındırıyor: Her ne kadar insan, yaşamda bir nesne durumuna gelmişse de asıl gerçeklik bu değildir, insan yaşamın tam göbeğinde durmaktadır.

Düzen, "insan'dan korkmakta ve bu nedenle onu ya bir seyirci haline getirmekte, ya kendine benzetmekte, çoğunlukla da her ikisini birden yapmaktadır. İnsan, her yerde var, burjuvazi bunu görmekte ve insan malzemesini çok iyi kullanarak kendine yontmaktadır. Çalışmakta olduğu işyerine hem bedenini hem de ruhunu teslim etmiş, köle haline getirilmiş insanlar tanıyorum, kendilerine verilen tatillerde bile işleriyle ilgili planlar yapıp dönüşte hevesle yöneticilerine anlatıyorlar. Özel sermaye, çalışanlarını yönetime katma, böylece kendine benzeterek etkisizleştirme konusunda uzmanlaştı, bu konuda seminerler düzenliyor, eğitimler veriyor. İnsiyatif sahibi çalışan yaratmak insan kaynaklarının politikası haline geldi, insiyatifi sermaye lehine kullanmak üzere tabi ki. Günümüzdeki Gregor Samsa, insiyatif sahibi oldu, çalıştığı yerle ve düzenle bütünleşti yani. Yatağında, vücudundaki dönüşümün farkında olmasına rağmen, yataktan kalkmak ve işine yetişmek için çabalar durur Gregor. Geç kalacağı için kendini yiyip bitirmektedir. Görevine böylesine bağlıdır ama yine de bir yandan çalıştığı yere ve müdürüne söver durur. Gregor Samsa, böcekleştiğinin farkına varmıştır, ama şimdi düzen ile bütünleşen insanın bunun farkına varması mümkün mü? Daha önce bahsettiğim, kapitalizmin başarısı olarak şu anda hanesine yazılan da budur. Ama ölü malzeme kullanmakta ve hergün daha da öldürmektedir. Bunun bir geleceği olabilir mi? Sanal dünyalar furyası da bu geleceksizliği ve ölümü anlatmaktadır. Sanal alışverişler, çocukların ellerine yapışmış sanal oyunlar ve sanal seks, düzenin kendi kendine ürettiği çözümsüzlüğün bir göstergesi ve son noktasıdır, bir bakıma bu çözümsüzlük ve ölüm üzerine yapılan bir şölen, bir kutlamadır. Pislikler ve ilişkisizlikler de bir paket haline getirilip büyük buluştar, büyük başarılar olarak kitlelere pazarlanmaktadır. Dolar kokusunun aynısını kimyasal olarak yeniden üretip erkek parfümü yapmak başka bir yüzyılda insan aklına gelebilir miydi? Paranın bile kokusunu yaparak para kazanıyorlar deyip geçmemeliyiz. Kapitalizm kendine ait herşeye tapınmaktadır. Buna zorunludur, çünkü kendi çözümsüzlüğünden kendi de korkmakta ve tapınarak, dahası buna insanı da ozendirerek korkusunu oyuna ve bir kut-

lamaya çevirmektedir. Bu oyun gayet sıradan bir biçimde olabileceği gibi, yazının başlangıcında sözünü ettiğim çok özel insanlara sunulan çok özel nesneler biçiminde de olur. Örneğin bir araba, tek işlevi sizi bir yerden bir yere taşımak olan bir araba, içine girdiğinizde kalıpların dışına çıkıverdiğiniz, sıradanlıktan kurtulduğunuz tılsımlı bir nesne haline gelir. Yahut, bir film, örneğin şimdilerde rekorlar kıran Titanic, filme ayrılan ikiyüz milyon dolarlık bütçe ve çeşitli pazarlama teknikleri sayesinde, mutlaka görmeniz gereken bir nesne olur. Filmi görenlere nasıl bulduklarını sorarsınız, öyle büyülenmişlerdir ki birşey söyleyemezler, gitmeniz ve o muhteşem törene katılmanız gerekmektedir. Görmeniz gereken filmler, gitmeniz gereken restorantlar, tatmanız gereken yemekler, bilmeniz gereken diller ve buna benzer pek çok şeyden oluşan bir liste önünüze nitelikli insan olabilme kriterleri olarak sunulur, gerçekte bunlar tüketmeniz gereken nesnelerdir, hiçbiri için herhangi bir enerji harcamanıza gerek yoktur, sadece fiyatları vardır. Hatta bu tip faaliyetlerden anlamanıza yarayacak kurslar ve programlar var. Adına "yaşama sanatı" programı diyorlar ve fiyatı 500 ile 3000 amerikan doları arasında değişiyor. Bu da yaşıyormuş izlenimi veren ölüler üreten farklı bir sanal dünya, ölüler üzerine bir kutlama.

Yaşamın ve canlılığın gerçek kutlamalarına rastlamak ise hem sevindiricidir hem de insanın gücünü göstermesi açısından farklı bir yolun ve dünyanın olabileceğinin işaretini vermektedir. Geçmişe bakarak güç bulabilir ve şimdiki zamana karşı öfke biriktirerek geleceği düşleyip tasarlayabiliriz. Nikolay Alekseyeviç Ostrovskiy'in "Ve Çeliğe Su Verildi" romanında anlatılan yaşam ile dolarlarla satın alınan yaşam karşılaştırılabilir mi? Ostrovskiy 14 yaşında karşı devrimci Kazaklar ile savaşmak üzere Kızıl Birliklere katılmıştır. Yaşamayı orada öğrenir ancak savaştan çok büyük bedensel hasarla çıkar, yavaş yavaş felce uğrayan vücuduna ve körleşen gözlerine rağmen 32 yıllık yaşamının sonuna kadar Komünist Gençlik Birliği'nde eğitimci olarak çalışır, bir romanını tamamlar, bir diğeri ise yarım kalır. "Ve Çeliğe Su Verildi" direnmenin ve yaşama katılmanın öyküsüdür.

Küba Devrimi'nden sonra ülkeden kaçan burjuvazinin bıraktığı malikanelerin çocuk bakım merkezleri haline getirilmesi yaşama katılmanın ve paylaşmanın en güzel örneklerinden bir başkasıdır. Malikanelerin debdebeli yalnızlığı çocukların birlikte büyüdüğü ve birlikte öğrendiği ortak bir coşkuya dönüşmüş. Aynı çocukların ortaokul sıralarında, 1974 yılında taslakları halka sunulan Aile Yasasını okullarında tartışmış olması insan-yaşam ilişkisinin alışılmış görüntüsünün dışındaki alternatif açılımlarından sadece biri.

Günümüzden birkaç milyon yıl önce, insan-maymun arası atalarımızın arka ayakları üzerinde yükselerek ve ön ayaklarını el olarak kullanarak gerçekleştirdikleri değişim, insanın evrim denen uzun yolculuğunun dönüm noktalarından biridir. Bu değişim, içinde irade barındırmadığı için devrim olarak değil, evrim olarak anılsa da yaşama mücadelesinden, yani insanın ayakta kalma zorunluluğundan kaynaklanmış ve içgüdüsel olarak yaşama yönlenen insan, fiziksel evriminin etkisiyle bunu başarabilmiştir.

İnsanın bir başka yaşam mücadelesi bundan milyonlarca yıl sonra bu sefer bir devrim yoluyla gerçekleşmiştir. Bu da bir zorunluluktur bir bakıma, çünkü insan olarak kalma, yükselme ve tarihi değiştirme zorunluluğudur. Böyle bir zorunluluğun ağırlığı içerisindeki insanın durumu elbette eskisinden farklı olacaktır.

1917 yılında Rusya'da bulunan ve Ekim Devrimi günlerini yaşayarak birçok grupla ilişki kuran, sürekli sokaklarda dolaşarak insanları gözlemleyen Amerikan gazeteci John Reed, "Dünyayı Sarsan 10 Gün"de çarpıcı insan manzaraları çizmektedir. Devrim günlerinin karmaşık ve çalkantılı günlerinde birçok politik grup hergün yeni politikalar üretmekte ve halk herşeyi kavrama zorunluluğu içerisinde tartışmaların içinde yer almaktadır. Her an ve her yerde, trenlerde, tramvaylarda, cephelerde, fabrikalarda tartışmalar çıkıyordu diye yazıyor Reed. Ayrıca halkın hummalı bir şekilde okumaya başladığını, gazete almak için itişip kakıştığını ve okunacak herşeyi okuduğunu çok şaşırarak anlatıyor ve bunların ucuz romanlar, dini hikayeler değil, sosyal, ekonomik ve felsefi kitaplar olduğunu ekliyor. Akmakta olan hayatı ellerine almaya kendini çok yakın hisseden insanın, yaşamını doğrudan etkileyeceğini bildiği bir mücadeleyi anlama zorunluluğundan kaynaklanmaktadır bu heyecan. Böylesi bir durumdaki insanı "Viagra mucizesi"ne kendini teslim etmiş, iktidarını kaybetmiş insanla karşılaştırarak bitirmek istiyorum.

Öncelikle belirtilmeli ki, bu konuda sözkonusu olan erkek cinsidir ve sömürü düzenine en yakın cins tarihte hep erkek olduğu için, erkek, kendi cinsel eylemini diğer cinsi egemenliği altında tutabildiği bir iktidar çerçevesinde tanımlamıştır. Bu nedenle cinsel iktidardan söz edildiğinde, sözkonusu olan erkeğin cinselliğidir, kadının ki değil. Ancak erkek, medyamızı epey meşgul eden Viegra salgınında anladığımız gibi, sömürü düzeninden kaynaklanan iktidarını kaybetme korkusu içindedir.

Kapitalist sömürü düzeninin kendi insan malzemesini kaybettiğinin bir göstergesi olarak nitelendirebiliriz bunu. Ayrıca bir başka sınıfın ve cinsin her türlü sömürüsü üzerine kurulmuş bir iktidar biçiminin kendi kendini yok ettiğine dair bir kanıt olma umudunu taşımaktadır ■

BİR KENTİN BİLİNÇALTI: DERSİM '38

MUSTAFA DÜZGÜN İLE
Söyleşi: Bilgesu ERENUS

Bir film çalışması için, günlerdir, bir kentin bilinçaltını çözme çabasındayım, sorumluluk isteyen, ürküten, sancılı bir çaba bu, çözülürken ağlamaklı kılıyor beni, yoruyor; çünkü kentin adı, Dersim!

Senaryonun hazırlık aşamasında ilk yardımı, Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu bünyesinde kurulan Avrupa Alevi Akademisi(AAB) Başkanı Mustafa Düzgün'den aldım. Geçtiğimiz ay, Köln'de bir dost evinin, Serap-Ercan çiftinin kahvaltı sofrasında buluştuk. Bu buluşmayı Şevki Ömeroğlu ve Arkadaş Theatre'ın yöneticisi Necati Şahin sağladılar

Mustafa Düzgün ün yaşanan acıları, sürekli akıl ve duygu süzgecinden geçirerek, yüzündeki gülümsemeyi eksiltmeden aktaran biçemini, Hepileri okuyucuları da tadabilsinler istedim. Bu önemli kahvaltı sohbetini yayına hazırlarken, bizim o gün, orada yaşadığımız o doğallığın bozulmaması için, yeniden düzenleme yapmaktan kaçındım. Hepileri okuyucuları, sohbetin giderek, alışılagelen bir diyalogtan uzaklaştığını sezeceklerdir, ama Mustafa Düzgün bu çetin konuyu öylesine güzel, öylesine canlı motiflerle anlatıyordu ki, çok gerekmedikçe araya girmenin hiçbir alemi yoktu.

Bir film çalışmasına yönelik bant çözümünden elde edilen bu yazı, dergi sayfalarına sığabilmek için, maalesef kısaltılarak aktarılmış olsa da, bir kentin bilinçaltını çözümleme çabasındaki, yaratıcılığa açılan ilk ve çok önemli bir adımdır ve bu adımı Mustafa Düzgün'ün içten, doğal ve aydın kişiliğine borçlu olduğumu şimdiden söyleyebiliyorum

BİLGESU ERENUS- Cumhuriyet'ten önce, Osmanlı'nın Dersim'e tanıdığı bir özerklikten söz edilebilir mi?

MUSTAFA DÜZGÜN- Yok, Osmanlı'nın Dersim'e öyle bir özerklik vermişliği yok, Dersim'inki spontane, kendinden menkul bir özerklik, yani iste isteme, sen zaten dağıma giremiyorsun, yaptığın her seferde geri dönüyorsun, bundan böyle bu dağda horoz benim demiş kendi kendine, resmi statü yok Esasen 1514'de Çaldıran meselesi var ya, hikaye ondan kopuyor. Çaldıran meselesinde, Kürt beyleri İstanbul'la akit imzalıyor, senet, dersim imzalamıyor, o tarihten beri muhaliftir.

Dersim imzalamıyor rahatsızdır, bizim yezidi Kürtler imzalamıyor, rahatsızdır. Müslümanlar rahattır Müslümanların zaten haberi yok, beyler rahattır, ağalar rahattır. Çocuklarını İstanbul'da okutuyorlar, padişahın dağıttığı rütbelerle. binbaşı albay olanlar var, onlara alaylı deniyor. Hele bizim bir İbrahim Paşamız var, allah muhafaza, elifi görse mertek sanırdı ama, 1908'de İttihat Terakki'ye karşı ilk direnen odur, neye, padişahımıza karşı edepsizlik yapıldı diye.... Ama bizim Kürtler onu da sonradan Kürt isyanından saymışlardır...

– Gelelim Cumhuriyet'e...

– Cumhuriyet, tek devlet, tek ulus hikayesi ya, Ağrı'yı susturdular, Şeyh Sait zaten çoktan bitti. Ne yapalım, kanayan bir yara var işte, Dersim bunu da hizaya getirelim, bunu da kontrol altına alalım. 1937'de hüktümetin Dersim'le ilgili bir kararı var, ama asıl karar altındaki nottur. Bu şu işte, para verip, adam satın alıp, kardeşi kardeşe, aşireti aşirete düşürüp, insanları birbirine kırdırmak..

– Para bir yana, bütün halklar gibi, sizler de çocuk ve güzel bir halksınız, niyeti ne olursa olsun bir güler yüz, hatta bir merhaba bile yetebiliyor.

– Evet, bir karakol komutanı sırtını sıvazlasa, bitti... Gariban, ezilmiş adam için çok şeydir tabii. Nite-

kim Kürtler bazen gidip, karakol kumandanlarına, kumandan dediğim, ya onbaşıdır, ya çavuş, ya da uzatmalı biri... Bizimki gidiyor ona, koyun keçi götürüyor, rüşvet veriyor ki, öbür komşusunu, öbür amcasının oğlunu dövdürsün... Dövdürünce de, ha, ben dövdürdüm...

– İnanılmaz... Bunu açıklayın bana, yazmakta insan adına zorlanacağım.

– Eğer insanoğlunun, kim olursak, hangimiz olursak, kişiliğini geliştirici, onun otonom, böyle kendi kendine düşünebilen, bilinci yeterli, ondan sonra davranış kalıpları sağlıklı gelişmiş, kişiliği güzel örülmüş ise, o adam böyle küçülmez yani. E, ama, korku içinde, panik içinde, kimsesizlik içinde, yoksulluk içinde, dayak içinde, aşağılamak içinde yetişmişse, böyle olur işte, başka ne olsun?

– Filmin kahramanlarından Seyit Rıza'nın öyküsüne geçebiliriz şu halde.

– Seyit Rıza'nın ailesinin iki üç tane köyü var. Köy dediğim yani, bir gün gezersiniz oraları, işte birkaç tane ağaçtır, keçi besleyeceğiniz bir alandır, buğday bire beş verir, yani bir teneke tohum atarsınız, dört teneke ürün kaldırırsınız, böylesine çorak bir alan, dağ! Köyler bu yani! Şimdi hepsini bana verseniz, beni doyurmaz, o üç dört köyün ürünü. Avrupa standartlarına göre, benim evimin kirasını bile karşılamaz, böylesine köyler... Bir de Dersim'de ağa, derebey falan deyince, cidden biz Dersimliler için çok komik geliyor. Yani ben Urfa'da gittim ağa gördüm, kırksekiz tane köyü var, insan ağa olursa öyle olur, beş yüz, altı yüz hane adam bana yarıcı, efendim traktörle ekiliyor, bire altmış, bire elli, bire kırk kaldırıyor adam, ondan sonra satıyorum ben onu, satıyorum, bir sene padişah gibi, yarısını çocukları götürüyor kumarhanelerde, pavyonlarda yıyor, bitmiyor, ağa dediğin böyle olmalı. Şimdi bizde ağadır adam, bazen evinde bir tas yoğurt, ayran bulamazsın, yani yeteri kadar keçisi bile yoktur, gelen gidene kesmiştir, farzdır... Bizdeki bana sorarsan, ağalıktan çok, aşiret şeyhliği!

– Şeyhlikte öğrenim görmüş olmanın da payı var mıydı?

– O sonradan... Cumhuriyet döneminin işleri; daha önce tek tük. Diyelim ki, önce kuran okumaya başlamış. O dönem bizde okuyan azdır, ya dört ya beş kişi. Dolmabahçe'nin yanında Aşiret Mektebi diye bir yer kurulmuş, şimdiki Kabataş Lisesi, eğitim programı ise, ilkokul programıdır, lise, ortaokul, harpokulu programı filan değil...

– Oradan çıkana da sanıyorum Osmanlı kendi adamı diye bakıyordur.

– Tabii, yatılı okuldur, sünni Kürt beylerinin çocuklarını getiriyorlar oraya, ciddi bir eğitim yok, ama tabii giyiniyorlar, geziyorlar, beyoğludur, paşaoğludur filan ve bir de orayı bitirdiği zaman padişah rütbe ihsan edermiş, mesela padişah der ki, ha şu Hasan'a yüzbaşılığı verin, filana teğmenliği verin, filana üsteğmenliği... Bu rütbeleri padişah verirmiş, verirken de hinoğlu hince verirmiş, küçük aşiret beyinin oğluna büyük rütbe veriyor, büyük aşiret beyinin oğluna küçük rütbe veriyor, o mecburen, askeri kurallara göre, küçük aşiret beyinin emrine giriyor. E, şimdi İstanbul'da bir şey demiyorlar ama, Kürdistan'a geldikleri zaman, babası diyor, "Ulan oğlum, bu ne yüzkarasıydı sen bizim başımıza getirdin, kim bu adam ki sen gidesin onun emrine giresin?"

– Güzel bir kavga nedeni.

– Haydaa, bir iç kavgadır sürüyor. O aşiretler birbirleriyle, Kürtlerle, Ermenilerle meşgulken, kendileri de... Ha yeri geldiği zaman, Ruslara karşı da kullanıyorlar. Tamam İstanbul'da vaziyet iyidir! Böylesine hinoğlu hin ince bir politika... Şimdi bundan bizim Dersimliler istifa etmiş, Dersim'de Zeki Paşa diye, bak o raporda geçecek...

– Genelkurmay'ın harp tarihi raporu, evet.

– Mesela Şakir Paşa diye de biri var, Doğu illeri askeri müfettişi umumisiymiş, bütün Kürdistan'ın yani. Zeki Paşa'da o zaman Erzurum'daymış. Bizim Dersimliler bir dilekçeyle başvuruyorlar, bir heyetle gidiyorlar, diyorlar ki, "Paşam siz bütün Kürdistan'da beylere şeyhlere hamidiye alayları verdiniz, bize de verin!" Bu Zeki Paşa İstanbul'la müzakereye giriyor, Dersimlilere verelim mi vermeyelim mi? Bunun üzerine padişah tutuyor emrediyor, askeri şuraya, çelişkili görüşler var, bir rapor hazırlatın, konu nedir? Zeki Paşa'yı, Serdar Ali Rıza Paşa'yı, Şakir Paşa'yı, üçünü çağırıyorlar, diyorlar ki bu konuda ortak bir rapor hazırlayın. 1897 filan yanılmıyorsam, o yıllar... Hazırladıkları rapor yayınlanmış. Orada diyorlar ki, yahu işte Dersim'e yirmi dört tabur asker göndereceksin, kıracaksın, dökeceksin, sonra da oraya, birtakım şeyhler gönderip, halkı ifşa edip, değiştireceksin. Önce öldüreceksin, sağ kalanlar da korkudan ezik mezik vaziyette, göndereceksin iki şeyh, nereye çevirmek istersen, çevireceksin. Sonra bu nereye çevirmek istediği belli oluyor.

Bunun üzerine Zeki Paşa itiraz ediyor, muhalefet şerhi var, "Paşam diyor, bu sıra Ermeni meselesi var bizim başımızda, biz hıristiyan kanıyla meşgulken, müslüman kanı dökmeyelim." O adam Dersimlileri müslüman görüyor her nedense, o raporundan oyle anlaşılıyor. Ondan sonra, "Bunları kan dökerek değil de, onlara Hamidiye Alayları vererek

ıslah edelim, böylece onları da bu rejime güvenilir hale getirelim" diye düşünüyorlar. Bunun üzerine askeri şura tekrar rahatsız oluyor, diyorlar ki, "Yahu Şakir Paşa, sen ne diyorsun, sen?" Şakır Paşa çok ısrarlı, ille ezelim, dökelim diye anlatıyor, bir yerinde de aynen şöyle söylüyor; bütün yirmi dört tabur askeri gönderdik, ezdik bitirdik, ondan sonra da artık sağ kalanlar varsa, o zaman diyor ki, buraya diyor, üç tane nakşibendi şeyhi tayin edin, burada nakşibendi tekkeleri açılsın ve halk bu itikat-ı batıla'dan yani alevilikten kurtarılsın. Zaten diyor, bu pisliğin sebebi bu itikat-ı batıla'dır, alevilik! Yani orada anlıyorsun ki, demek o tarihte, Dersim'in günahı, vebali, Alevi oluşu... O zaman Kürt mürt hikayesi pek yok.

Bu raporu aldıktan sonra, ne oluyorsa, Şakir Paşa'nın dediğini yapıyorlar. Genç raporda, Şakır Paşa söylüyor, "Hamidiye Alayları'nı padişahımızın hangi arzuyla kurduğu kime verdiği bellidir, padişahıyla aynı mezhepte, padişahımızla arasında itikat farkı olmayan kesimlere, müslümanlara verildi, Dersim ise padişahımızla aynı değildir..." Yani biz bunu sünni müslümanlara veririz, kızılbaşlara vermeyiz demek. Olay bu! Böyle bir rapor, dolayısıyla bizim Dersimlilere Hamidiye, mamidiye alayları yok ama, bu arada Varto, Bingöl tarafındaki Hamidiye Alayları'nı da üstlerine gönderip, Dersim'i ezmeğe de eziyorlar. Nuri Dersim-i de üzülerek yazıyor bunu, "Hamidiye Alayları, filan bölgede Dersimlilere karşı yazık ki çok acımasızca döğüşüyorlar" diyor. Diğerlerinden daha fazla vuruyorlarmış, tabii, cennete gideceklcr ya, mantalite bu! Vesselam yani böylesine bir bölge, böylesine bir yer. Şimdi dedik ki, devlet artık tek ulus, Türkiye Cumhuriyeti Türk ulusuna dayalıTürkiye Cumhuriyeti'ni kuruyor. Önünde hiçbir engel tanımıyor. Kürt meselesini bitirmiş, Ağrı'yı söndürmüş, en son direnen yerlerden birıdir Ağrı, orasını da bitiriyor ama, Dersim bir türlü durmuyor. Adam Dersim meselesini kökten halletmek için uzun süre planlar, raporlar, işte şeyler hazırlıyorlar, neticede geliyorlar, 1937'nin 21 Martı'na, yoksa yirmi bir nisan mı? O tarihte bahane neredc, patlak nokta, bir yerden bir kıvılcım çıkaracak: karakollar kurulmuş, yollar yapılmış, kışlalar... Artık savaşa gidecek duruma gelmişler, yani Türk ordusu artık son müdahaleyi yapacak.

Askerler tutuyor. Mehmet Ali diye bir adamının evine gidiyorlar, diyorlar ki, "Mehmet Ali biz açız!" Dolaşan bir grup, dört beş kişilik asker kafilesi... Mehmet Ali de kardeşine haber veriyor, "Oğlum koş!", onların arıları varmış, "biraz bal sağ getir" diyor. Hanımına da, "Sen de git biraz taze ekmek pişir, bu askerler açtır" diyor. Misafir odasında oturuyorlar, kadın ev damında ekmek pişiriyor, oğlan gitmiş bal bilmem ne getirecek.

Ondan sonra, askerin birisi, kalkıyor dışarı çıkıyor, onlar da zannediyor, bir yerde tuvaletini yapacak.

Sey-Rıza (Seyit Rıza

O ara, ev tarafından bir bağırtı geliyor, kadın bağırtısı. Mehmet Ali fırlıyor, gidiyor ev damına ki, asker kadına zorla çullanmış. Silahını bırakmış yere çullanmış. Mehmet Ali alıyor askerin silahını ateş ediyor, askeri öldürürken, kadın da ölüyor.

Bunun üzerine odadaki askerler de fırlıyorlar, bal getiren kardeş de öteki taraftan müdahele ediyor, bir çatışma yani! Çatışıyorlar, iki üç tane asker öldürüyorlar iki kardeş, ondan sonra hanımı da ölmüş, çoluk çocuk yok, daha genç bir aile... Kardeşler fırlayıp, dağa kaçıyorlar. Kaçınca orada bir köprü var. Köprü deyince aklına şey gelmesin, böyle ipler çekilmiş, üstüne tahta konmuş bizde Şeytan Köprüsü deniyor onlara... Geçerken hani asker arkadan kovalamasın diye iki kardeş köprüyü yakmaya çalışıyorlar ya, bir iki tahtası yanıyor ancak, tam yanmıyor, ondan sonra kaçıyorlar. Ondan sonra, "Vayyy Dersimliler köprüyü yaktı!" Devlet malı. Burası kilit bölgedir, Kutu Deresi diyorlar, o bölgede cidden felaket bir dere. Şimdi orada bizim Mazgirt'in alay komutanı gidiyor, güya araştırma yapıyor, "Kim köprüyü yaktı?" Orada öksüz anası babası yok, Ali diye bir çocuk varmış, köylünün baktığı işte, anası babası nerede ölmüşler, hangi hastalıktan gitmişler kimbilir, çocuk ortada, köylü bakıyor Ali'ye.

Komutan, Ali'yi çağırıyor, diyor ki, "Ulan sen bu köprüyü yaktın!" Ali de, "Yahu komutan vallahi yakmadım, köprüyle ne işim var, yakmadım!" On altı, on yedi yaşında bir çocuk, sopayla döğe döğe milletin gözü önünde öldürüyorlar. Bu defa o aşiretler haber alır almaz, tepeleri dönüyor, "Ulan nasıl olur bu öksüz çocuğu gözümüzün önünde öldürür?" O derede alayı çeviriyorlar. Yani o çevirmeden o alaydan bir adam kurtulmaz ha! Böylesine askeri bir manevrayla çeviriyorlar, hepsi de silahlı falan.

Abdullah Paşa derhal haber alıyor, tabii adamları var paşanın, bu arada paraya acımaksızın çok adam kazanıyorsun ya, talimatı almışsın... Bizim orada Seyit Huseyin diye biri var, paşa ona talimat veriyor, "Seyit Hüseyin çabuk alayı kurtar!" Seyit Hüseyin de alayı çevirenlerin dedesi falan oluyor. Seyit Hüseyin o aşiret reisine gidiyor, buna gidiyor, "Yahu devlettir, siz bunu nasıl yaparsınız? Yahu işte köprü yanmış bir şey değil, iki tahtasıdır, tamir edelim, bilmem ne edelim..."

Aşiret reislerinden biri şüpheleniyor, ulan dur şunu öldürelim, böyle dede olmaz diyor, vallah, o Kamer Ağa, "Vurun bu namussuzu, bundan dede mede olmaz" diyor. Ev sahibi diyor ki, kalkıyor, Kuloşanlı bir adam, yakasını tutuyor, "Kamer Ağa, benim evimde sen bunu nasıl yaparsın?" diyor ve derken onlar da Kuloşanlara bağlı ya, "neyse allah belanı versin" diyorlar öldürmekten vazgeçiyorlar. Ne yapalım, ne edelim? Netice de gene o dede diyor ki, "Böyle olmaz, siz yanlış anlıyorsunuz meseleleri, sizi götürelim, paşayla görüşün meseleleri halledin..."

E, şimdi, ağalar aşiret reisi, eğitimi ve bilinci yok, "Canım Paşa bizi kabul edecek, hem aşiret içinde de büyük bir olaydır bu, hem bilmem nedir..." diyorlar. Bu hava içinde bu dört aşiret reisi, Seyit Rıza hariç, Seyit Rıza bu oyunlara gelmiyor, çekiyorlar Elazığ'a gidiyorlar. Elazığ'a girer girmez, aralarından Hıdır Ağa bakıyor, "ulan bunlar bizim başımıza bir şey getirecekler, bu öyle ziyarete miyarete benzemiyor" deyip, o ara dar sokaklardan birinden fırlayıp kaçıyor. O kurtuldu ve elli sekizlere kadar yaşadı, bizim gibi sürgün ettiler onu da, çok zeki bir adamdı. O diğer üç aşiret reisiyle öyle kuzu kuzu, Abdullah Paşa ne görüştü filan, attı hapise. Seyit Rıza'yı da götürüp onlarla beraber mahkeme edinceye kadar, onlar öyle eli kolu bağlı hapiste kaldılar azizim. Bu bizim dedenin işleri, o alayı dede kurtardı o dereden, bizim ahali de öyle öldü gitti. Ama olay da işte Dersim katliamının başlangıcı oldu.

Onun arkasından, 4 Mayıs 1937'de bakanlar kurulu kararını yayınlayarak başladılar genel bir katılama. '37'deki katliamın hedefi altı tane aşiret reisidir. Seyit Rıza'dır, Deneme aşiret reisi Cibrail Ağa'dır, efendim Haydıran aşiret reisi ağası Kamer Ağa'dır, Yusufhan aşiret ağası, onun da adı Kamer ve Bahtiyar aşiret reisi Şahan'dır; bir de Kulişen aşiret reisi Use Seydi'dir.

Bu altısı öldü mü, bu iş biter diyorlar, 1937 de bunu başarıyorlar ama, ordu vurarak değil, bu tür oyunlarla bir de o casuslarla... Mesela Şahan'ı nasıl öldürüyor, Şahan'ı babaları ayrı anadan kardeşi, Hıdır'a öldürtüyor, para veriyorlar, İstanbul'da sana daire yaptık, bilmem nerede ne yaptık...

– Korkunç bir şey!

– Hıdır bir gece, kardeşini dağda arkadaşlarıyla uyurken kulağından kurşun sıkıp öldürüyor. Boynunu da kesiyor, Abdullah Paşa'ya götürüyor.

– Ay, ay, ay ay!

– Alişer'le hanımı da öyle! Bak filmde Alişer'in hanımı üzerinde, ciddi bir tiptir, Zarife'nin üzerinde çok düşünmelisin. Alişer de ciddi bir motif. Ciddi söylüyorum, zannediyorum bizim devrimciliğimiz de dahil, hiçbirimiz Alişer'in yerini dolduramadık, onun ustalığına eremedik. Çok büyük bir teşkilatçı, çok büyük bir usta.

– Kaynak bilgiyi nasıl bulacağım?

– Sağda-solda, tek-tek, parça-parça... Zara'ya gideceksin. Ümraniye'ye Eski köyüne gidersin. Dam mam yıkılmış. Bende bir resmi var. Akrabaları mesela, ben sencler sonra oradan bir motif tesbit ettim, onlar Diko diyorlarmış ona, yahu, dikbaşlı bir herif, boyun eğmiyormuş bir şeye ya! Öyle milletin, pısırık mısırık dönemlerinde, burnuna dürtenmiş, hayır bu olmaz, böyle yapmamalıyız, böyle yapmalıyız, direngen bir adam. Ne yaptıysa o Diko yaptı diyorlar kendi aralarında ama, acı duyarak, severek, saygıyla söylüyorlar.

– Bir de Rehber meselesini rica etmiştim...

– Seyit Rıza'yla Rehber'in arasında biraz arazi marazi meselesi de var; işte şu köyü ben alayım, bu köyü sen al.. Biraz bir iktidar meselesi de var. Aslında daha önceden Rehber'in babası aşiret reisiymiş. Seyit Rıza'nın ağabeyidir. Yeğen Rehber'in Seyit Rıza'nın aşiret reisliğinde de gözü var ama, Seyit Rıza öyle bir şahsiyet ki, aşiret onu istemiş, Rehber'e de hürmet ediyorlar ama fazla itibara almıyorlar. Seyit Rıza cidden kişilikli bir adamdır, onun da iyi incelenmesi lazım. Rehber'de öyle bir şey yok; Rehber, hileci hurdacı, fesat mesat, böyle bir tür işleri iyi beceriyor, iyi de silahşor ama. Seyit Rıza ağır kışılikli, bilge, geleneklerine bağlı, herkesin dede dediği zaman böyle saygıyla önünde eğildiği, oturmasını kalkmasını bilen yüce bir insan. Yok efendim, eşkiyaydı, eşkiya reisiydi diye suçluyorlar... Seyit Rıza herşeyden önce aydın olarak kendine saygı duyulacak biri. 1936-37'de Şahan'ı öyle öldürdüler, üç aşiret reisini öyle götürüp, kuzu kuzu hapse koyarlar, ortada bir Seyit Rıza kalır. Ha, 28 Ağustos'ta mağarada çevirip, öldürdüler Alişer'le hanımını, kafalarını kesip Abdullah Paşa'ya götürdüler.

– Zarife'nin çatışmada asker öldürdüğü doğru mu?

– Evet, belki bir asker... Zaten şüphelı bunlar.. Rehber öldürdü deniyor ama Rehber'in kendisi gitmiyor, adamlarını yolluyor. Ondan sonra sesleniyorlar, "Mire!" diyorlar, aslında Alişer fakir bir adam ama halk bey diyor. Bir de diyorlar ki, "Mire, yedi kat yerin altını, yedi kat yerin üstünü bilirdi Mire'de bir kitap vardı, üç yüz senc sonra ne olur, o kitapta yazılıydı." Ben bunları halktan derledim, şimdi düşün. Mire'de bir kitap var ama, boyle birşey yazılı değil, fakat Mire gelecekten haber verebilecek, gelişmeleri anlatabilecek birisi.

– Çok ilginç, mitolojideki Cassandra örneği...

– Dahası, ölümünden sonra evliyalaştırıyorlar, bakın o evliyalığı Seyit Rıza'ya yakıştırmadılar, ona yakıştırdılar. Şimdi bunların boyunları kesilmiş ya, bunlar karısıyla birbirlerini çok severler, çocukları olmamış, iki güzel eş... O "hevala mın" diyormuş hanımına, şimdi a sesi geldi mi dişil oluyor, eril dişil var bizim Zazaca ve Kırmancada. Kürtçe de var yani, Soranca hariç, diğerlerinde var... O da hevale mın, yani arkadaş, yoldaş! Hiç birbirlerinin adını anmıyorlarmış. İkisi de silahlı. Zarife akıllı bir kadın, bütün aşiret reislerinin hanımlarını dolaşmış, onlarla arkadaşlık kurmuş, bacı kardeş olmuşlar, birçoklarıyla dostturlar, siyasi hedefleri var çünkü kadının, böyle ilişkiler geliştirmiş, sürekli silahlı. Onun silahlı resimleri de var bende bir yerde. Onu da mağarada öldürüyorlar. Millet diyor kafayı kesmişler ya boğazlarından, sonra öyle olmuş ki, o boyunları böyle, yemin edcrek anlatıyorlar, yani inanmanı istiyor halk, "o yara sağalmıştı" diyorlar. Hala ki o mağaranın önünden kim geçiyorsa, şimdi o sesleniyormuş; "Hevalé mın!" ötcki sesleniyormuş, "Hevala mın!" Şimdi cesetler konuşur mu? Ama Alişer'le hanımını konuştururlar, hala konuştururlar böylesine Ölen ölmüştür, bahaneler hazır...

Bir de Vali Cemal Bardakçı var, Dersim halkı Türktür, Türkmendir, sonradan Kürtleşmiştir diyen... Daha sonra alevilik konusunda da kitaplar yazmış biri, alevi dostu bir adammış. Kendisi alevi değil, sünni kökenli. Bir o diyor o zaman, yahu bu halk Cumhuriyet düşmanı değil, bu halka reform yapmak lazım, bilmem ne yapmak lazım silahla olmaz bu iş... Yani bir tek hayır isteyen o adam, diğerleri vuralım, kıralım, asalım, ezelim, böylece halledelim, hepsinin mantığı bu.

Demek devlet erkanı, kendi aralarında tartışmış bunları, sonra rapor haline getirmiş, işte artık cumhurbaşkanı, meclis, genelkurmay o rapora göre bir yargıya varacak. Hangi aşiretleri, hangi aileleri sürgün edecek, o sürgün listesinde benim ailemin adı da vardır. Ben sürgünde doğmuşum. Listede Malatyalı Hüseyin Doğan ailesinin adı var, ama sürgün etmezler, böyle muteber bir aile..

– Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

–Aslolan artık, sağ-solun alevilerin içine sınıfsal kökleriyle birlikte girmiş olmasıdır. Şimdi artık alevi sermayesi var, burjuvazisi var, emekçisi var, aydını var, sınıflaştı yani... O tür aileler alevi sağını temsil ediyor.

– Seyit Rıza'ya dönecek olursak...

– Seyit Rıza yalnız kalınca, en son bir uçak girmesi yapıyorlar tepesine, karısı oğlu, Şih Hasan, karısı Bese... Bese'nin yiğitliği orada işte! Bese, çocukları ve yanındakiler o ihtiyarı kurtarmak için hepsi ölüyor. Seyit Rıza kurtuluyor. O aradan çemberi yarıp, Seyit Rıza'yı çıkarıyorlar. Seyit Rıza oradan bakı-

ALIŞÊR Û JINA WÎ ZARÎFE XANIM

– Artık bununla nokta konacak.

– Evet otuzyedi de nokta koyması lazım. Geliyoruz otuzsekize. Bahar aylarıdır... Kocan bölgesi var, Kocan bölgesinde bir karakol var, adı aklımda yok ama, bunlar var kayıtlarda. O karakolun askerleri bir köye giderler, bilmem ne olur, bir vuruş yapar halk, onların kaçını öldürür, işte karakol baskını bilmem ne olur... Bunun üzerine 1937 Eylülü'nde Dersim olayı bitince ilk senenin programı bitince, İsmet Paşa istifa eder, ayrılır sağlık gerekçesiyle..

– Kritik zamanlarda ayrılmayı oğlu da babasından öğrenmiş demek...

–He, o aile maşallah... Ben Erdal İnönü'ye hindi diyorum. O hindi paşa değildi ama, paşanın oğluydu. O bahar İnönü ayrılınca, başbakan Celal Bayar olmuştu. Halk, Celal Bayar'ın pisliğinden söz ederdi. Ben diyordum ki, "Yahu bu hükümet pisliğidir, bir tek Celal Bayar'ın pisliği değil!" Tabi ki tek onun pisliği değil. Ama Celal Bayar komitacılıktan gelmedir, askeri terbiye almamış; kitle katliamcısı! Celal Bayar zamanında artık direnen noktalar azalmıştır. Kocanlar 1937'de katılmamış çatışmaya, 1938'de işte o karakol olayı nedeniyle çatışmaya giriyor. O çatışma bir süre sürüyor. Öteki taraflarda artık tek tük silah patlıyor, pek bir şey kalmamış... Gidiyorlar, tarlalardan, köylerden, hiç çatışmaya katılmamış köy halkını topluyorlar, getiriyor şu köye, şu köyde dolduruyor şu dama, üstüne gaz yağını döküyor, böyle çatır çatır yakıyorlar. Mesela kadın hamiledir, bunlar çok var, o anılarda çok görürsünüz; süngüyü takıyor kadının karnına, açıyor, o cenine, bir de ona bakıyor.

– Kahretsin! Hitler deniyor. Şu bizim kendi toprağımızda yaşanan acıya bak...

– Bir şey söyliycyim mi, Hitler'in ötesinde, bu yılların getirdiği bir motiftir. Yani biz bazen bu aleviler üzerindeki, baskı, iftira kalksın derken, birçok şeyi düşünerek söylüyoruz. Yoksa yahu, ben çıra söndürürmüşüm, keyif benim değil mi yahu, çarı söndürürüm... O kadar önemsemiyorum ben bunu yani... Şimdi biz bunun acısını çok çekmişiz. Şimdi

yor çaresi yok, şimdi geçiyor şeye, Erzincan tarafına, Alibey köprüsünü geçerken yakalanıyor.

Tabii, bu konuda yorumlar fazla, bazıları diyor ki, Nuri Dersim-i filan, "Erzincan'a gidip teslim olacaktı... Erzincan valisiyle arası iyi" filan... Ben bunları kabul etmiyorum. Benim araştırmalarıma göre, Seyit Rıza kaçmak istiyordu. Ha, büyük olasılıkla, çünkü Seyit Rıza'nın sonradan ortaya çıkan ve Paşa'ya yazdığı mektuplarında, "Ya çekin gidin buradan ya da benim soyum Horasan'dan geldi, aşiretimle Horasan'a gitmek istiyorum" demiş. Seyit de bunu söylemiş. Şimdi öyle olunca, Erzurum üzerinden işte, kuzeyden dışarı çıkmak istedi. Seyit Rıza da yakalandıktan sonra, o da yakalandı. Devletin 1937 için göze aldığı altı kişinin yakalanması ve çaresine bakılması hedefi gerçekleşiyor.

düşün, Şeyh Sait'le çatışma var ama bu sahneler yok! Karşı karşıya geçiyorsun, kim kimi öldürürse... Sonra Şeyh Sait'in yanı, sünni Kürt kardeşlerimizin bulunduğu bölgede köy yakmışlar; halkı çıkarıyorlar köyden dışarı, yakıyorlar, köyü damları yakıyorlar... İnsanları içeri doldurup yakıyorlar, niye? Oradaki müslümandır, onu yakmak olmaz, onu dışarı çıkarıyorlar. Bizdeki, islama göre, yakılacak adamdır, dinsiz, kafirdir, bilmem ne.. Yakarsan cennete gidersin... Şimdi bu motifler yüzlerce yıllardır insanların kafasına sokulmuş, askerdir, o adam memurdur, bilmem nedir, ama kafasında, hakkımızda bunlar var. Geliyor Dersim'de bunu uyguluyor işte E, başında da Celal Bayar var; komitacı, bu motifleri çok iyi işleyebilen komitacı bir adam...

Otuzsekizde işte, çoluk çocuk topluyorlar, yani ölümün enva-i türlüsünü, akla gelmedik türlüsünü görürsün orada, ben şimdi hepsini sayacak durumda değilim ama, çok enteresan ölüm türleri bulursun, belki bugün görülmeyen ama o gün yaşanan şeyler... Bunun yanında az olmakla birlikte halka yardım edenleri de görürsün mesela... Benim annem süngülendiği zaman, "bir mülazım vardı, yani rütbeli bir subay vardı, 'xuşke netirs' diyordu" diye anlatır. Yani o sesi duymuş kulağında, demek ki, "Korkma bacım" diyerek adam anamı kurtarmak istiyor, çünkü adam, "Direngen bir ailenin kızıdır işte, hiç olmazsa bir insan kurtarayım" diye düşünüyor olmalı, Kürt belli ki, Kürtçe söylüyormuş ve belki askerlerine de tembih etti, boşluklarına vurun dedi filan ve kadın ölüler arasında kalıyor. Sonra anam ,"Ya Hızır' dedim, baktım ki bir atlı geldi, beni atının heybesine attı, götürdü bir dağın tepesine bıraktı" diye anlatıyor, dağın tepesinde de o yılanlar geliyor, kan kokusuna, o yılanlarla nasıl boğuşup da hayatta kalıyor...

– Atlı düşsel mi? Anneniz öyle mi düşünmek istiyor?

– Korkma bacım diyen, o subay herhalde, döndü dolaştı geldi, Hızır o işte! Dağa bırakıyor ki, belki kurtulur... Köylülerde duyuyor, o eski cerrahlar, merrahlar... Birini gizli bulup getiriyorlar, dağda ilaç, milaç... Otlara motlara, sarıp sarmalaya, kurtarıyorlar. Ondan sonra böyle enteresan şeyler... Ali Cemal diye kucağında bir çocuk var. Ali Cemal de işte o vali Cemal Bardakçı'dan konma, müştak bir ad. Birbuçuk yaşında böyle anamın kucağındadır... Şimdi bunları bağlamışlar birbirlerine... Diyorlar ki, bunlara devlet kurşunu yazık olur, süngüyle öldürelim. Bir grup önde, bir grup arkada dizilmişler, süngüleyecekler. Askerin biri çocuğu almak istiyor Annem çocuğunu verir mi, vermek ister mi? Çekiyor, çekince, dipçik sol kolunu kırıyor, çocuk annemin önüne düşüyor. Düştüğünde, hemen süngüyü batırıyorlar gözünün önünde, böyle şimdi... Ben bu hikayelerle yıllarca büyüdüm, böyle gördüm duydum ve o kardeşimin adı da ondan sonra doğan kardeşime verilmiş, benim adım da, öldürülmüş bir başka kardeşimin adıdır, böyle öldürülenlerin adını yeni baştan koymuşlar bize, devam etmiş.

Direnen noktalar söndürülünce, otuzsekiz tam bir kitle katliamı oluyor. Tarlalardan, köylerden insanları çağırıyorlar, millet de diyor ki. "yahu biz bu devlete bir şey yapmamışız, etmemişiz, gidelim hele ne diyorlar?" Topluyorlar öyle o dere ağızlarında böyle kurşun... Önce üzerlerindeki kıymetli eşyalar, altınlar hatta elbiseler alınıyor... O elbiseleri de mekteplere dağıtıp, sonra bize yıllarca milli kıyafet diye giydirdiler, bayramlarda... Ben satın almayı çok istedim. Para da bulacaktım ama, hocalar korktu... Sonra herhalde, devletten mevletten birileri, kaymakamlardan filan, biri zula etti onları... Vesselam o bitince, tam bir tırpandır ve tutuyor Celal Bayar, üçüncü ordunun manevrasını Dersim'e koyuyor. Manevra da şu, "Akrep Harekatı" amaç şimdi çevreden merkeze doğru sıkıştırmak... Tamamen çembere alınmış havuzlar halinde, "Havuz Harekatı" da deniyor, merkeze doğru sıkıştırdıkça, ne geçiyorsa eline yok ediyor. Ondan sonra ordunun manevrası bitmiştir. Gazeteciler soruyor, "Dersim'de ordu katliam yapıyor, doğru mu?" Hayır, diyor, "Üçüncü ordu, Dersim'de manevra yapıyor!" Onbinden fazla asker, dağ taş karınca gibi asker doldu., yok ediyorlar orayı. Kurtulanlar da nasıl kurtuldu, sürgüne nasıl gidiyor, böyle hikayeler çok dinlersiniz...

Seyit Rıza çok yaşlı olduğu için ona hizmet eden iki arkadaşıyla beraber biniyor atına, gide gide geliyorlar Alibey köprüsü başına. Erzincan tarafına düşer... Anlatıldığına göre, o insanlardan biri hala sağ! Bazı şeyi anlattığını söylediler, ben okumadım. Ama onlardan aktarılmış, halk içinde yayılmış, bazı şeyler kulağımda var. Onlar demişler ki, "Biz erken geldik, böyle karakolun karşısında, köprünün öbür ucunda bir karakol var.." Şimdi bu ucunda saklanmış bunlar, acaba kaç saatte bir asker nöbet değiştiriyor, acaba nereden nasıl geçip gidebiliriz diye, uzun uzun gözetim yapmışlar. Neticede gece on sularında, artık karar veriyorlar, geçelim diyorlar. Geçer geçmez karşıya o nobetçi asker, askerlerden biri adamın Seyit Rıza olduğunu anlıyor, ki o da yırtık pırtık elbiseler giymiş, perişan vaziyettedir, bende bir resmi var, perişan, yaşlı da bir adam... Ondan sonra asker, atın yuları-

na yapışıyor ve "Seyit Rıza'yı yakaladım!" diye bağırıyor, Seyit Rıza da elindeki kırbaçla onun kafasına indiriyor ki, bıraksın da kaçmaya çalışsın filan.. Yapışıp kalıyor.

O arada diğer askerler, komutanla beraber ortaya çıkıyor, Seyit Rıza o zaman diyor ki, "Komutan, sen bu askerine söyle yahu, ben geldim ki, Erzincan'a gideyim teslim olayım, bırakmıyor yoluma gideyim..." Şimdi o onu birşey için, kendi taktığını saklamak için bilmem ne için kullandı böyle bir deyim ve bizim o yaşta, boyle şeyler de vardır eskiden de... Orada yakalanıyor, o karakolda iki-üç gün sorgusunu yapıyorlar. Vali, jandarma komutanı, garnizon komutanı geliyor, sorgusunu yapıp, Erzincan'a götürüyorlar. Sonra da bilmem kaç kişilik asker konvoyuyla, Elazığ'a gonderiyorlar, Tunceli Mahkemesi'ne gönderiyorlar. Yargılanıyor, efendim o Tunceli Mahkemesi'nde yedi kişiye ölüm cezası, idam cezası veriyorlar...

– Son isteğinin uygulanmayışı çok haince, "Oğlumu benden sonra asın" diyor, oğlunun asılışını görmek istememiş, çok insanca bir istek.

–Halk arasında söylenir, "Biz kerbala evladıyız. Hıçbir suçumuz, hiçbir günahımız yok. Siz hainsiniz, siz bilmem nesiniz.." Sorgulamalar sonucu 15 Kasım sabahı, o yedi kişinin cesetlerini bir askeri cemseye koyup, getiriyorlar, bir Komürhan köprüsü var, Malatya'nın oradan, Karasu ağzındadır... Orada da bir karakol var, götürüp o aşağıda, bir yer kazıyorlar, oraya yakın, küllerini basıyorlar... Birileri güya izlemiş oraya kadar.

– Bunu siz de kabul ediyorsunuz, her şeye karşın her yerde insan var... Seyit Rıza'nın yangından mal kaçırılırcasına idamını o dönemde bile itiraz edebilecek görevlilerden söz ediliyor, sanırım bir savcı...

– Orada enterarasan bir durum var, savcı itiraz edince, savcının yardımcısı ben bakarım davaya, demiş, illa da boğazlayacak!

– Dönemin içişleri bakanı Çağlayangil'in anılarında var, idamdan çok etkilendiği bu anılarda açıksa görülse de, infazın apar topar yapılabilmesi için gerekli zekayı da o gösteriyor sanırım...

– Mesai saati dışında çalıştığımız olmadı mı hiç diyor, oldu deniyor, ha beşten sonra diyor, ha sabahın beşi... Mahkeme dokuzdaki mesaisini, erkene alıp, gecenin yarısı sabahtan önce, kararı açıklıyor. Atatürk gelecek ya tabii, mecbur

– Okuduklarıma göre, Seyit Rıza adına Atatürk'ten bağış dilenmesi böylece engellenmiş.

– Şimdi bu Rehber olayına girecektik, Rehber'le amcası arasında, Seyit Rıza Rehber'ın amcası oluyor, yaşı onun da elliden fazla olabilir

– Rehber adının lanetlenmesi, doğacak çocuklara konmama kararı uygulandı mı alevilerde?

– Rehber makamdır bizde, pir gibi, mürşid gibi.. Konmuyor artık, tek tük, bilmiyorum ben pek rastlamadım. Bizde pek değişik antika isimler var ama, pek Rehber yok. Şimdi tabii, böyle köy meselesi, arazi meselesi gibi ufak tefek sorunları var. Nitekim içerdeyken de, Seyit Rıza mahkemeye dilekçe veriyor, diyor ki, "İşte, Rehber denilen adamımız diyor, işte benim arazilerimi, çoluk çocuğumu taciz ediyor. Arazilerimi ele geçirmek istiyor" gibi de dilekçede birtakım şeyler var. Ona karşı bir müeyyide uygulanmasını istiyor. Bir de kadın meselesi var aralarında. Hene diye bir kadın var, Hene, Seyit Rıza'nın oğlunun hanımıymış 1933'de öldürülmüş. Aşiret kavgası demiyeyim de kan davasında öldürülmüş! Ama onun öldürülmesinde Rehber'in açık parmağı var. Rehber kışkırtıyor, işte birtakım planlar yaptırıyor, babayla kan davası olan bir ailenin kininden yararlanıp, öldürtüyor.

1933'te Seyit Rıza'nın oğlunun öldürülmesinde Rehber'ın açık rolü olmuş. Çünkü sonradan aşiret cemaati toplanmış, cemaati yapanlardan birisi Alişer diyormuş ki, "Seyit Rıza bu kırgınlarla bu kavga olmaz, devlet bizim ensemize binmiş, gel bu meseleyi sulh edelim." Neyse, toplanıyorlar taraflar geliyorlar, mahkeme ediyorlar, Use Seydi'yle Alişer.. Ondan sonra herkes, "Eğer Alişer o mahkemeyi yapmasaydı, Rehber Alişer'i öldürmezdi" diyorlar, iyi dostmuşlar ayrıca. Orada Rehber'ın bütün ayıpları ortaya çıkıyor. Rehber oturuyor milletle, kağıt imzalıyorlar, senet yapıyorlar, öyle öldürtüyor Seyit Rıza'nın oğlunu. Öldüren Mehmet Ağa da, senedi getiriyor, masaya koyuyor.. Benim kitabımda bunlar güzel işlenmiş, "Yalnız ben mi öldürdüm, işte burada imzası olan, bak herkesin dahli var bunda!" Oradan bu işin arkasında da Rehber'in olduğu açığa çıkıyor. Rehber de "ulan vire" diyor, "sen olmasaydın bu hale düşmezdim. Alişer'e sen bu mahkemeyi topladın" filan.. Alişer'ın öldürülmesi de o şekilde planlanmış. Aslında bunlar, halkın anlattığı motifler filan ama, devletin açık dahli var. Rehber'i kullanıyor Alişer'i o vasıtayla yok ediyor. Seyit Rıza'yı da o vasıtayla çok rahatsız ediyor. Şimdi Rehber neticede işte devletle beraberdir, bende bir resmi var, bir subayla birlikte çekilmiş. O devrin subayı da enteresandır, aha burasında Hitler bıyığı vardır. Yanyana oturmuşlar böyle, onun da tabancası böyle, çız-

melcr mizmelcr ayağında, bizim ağalar o zaman çizmeyle falan oturmayı çok severler. fötr de çok az, fötr, melon şapka! Başında bir de fötr var. O bir fötre bir ağayı alabilirler yani o devirde. Böylece gereken planlar yapılıyor. Rehber'in Seyit Rıza'nın yakalanmasında da dahli var, hatta sonradan çıkan Seyit Rıza'nın bir kardeşinin oğlu var, o da sürekli Seyit Rıza'yla berabermiş, el altından onu da kullanıyorlar, Seyit Rıza'nın oradan kaçtığını, Alibey köprüsüne doğru gittiğini oradan istihbarat alıyorlar.

– Bence de yoksa bir erin tanımış olması pek inandırıcı değil..

– Karakol ağzında, dikkatle demek uyarılmış herkes, bekliyorlar. Ondan sonra, herkes öldürüldükten, idamlar bittikten sonra, geriye kalan hani o kuzu kuzu teslim olan aşiret ağaları var ya, onlara da otuz yıl ceza veriyorlar. Bu aşiret reislerinden işte Cibrail Ağa'yı Muğla'ya gönderiyorlar. Muğla cezaevinde ölüyor. Ailesinin deyişine göre zehirli iğne vurulmuş. O Demenalar, öyle medeniyete falan açılmamışlar ama o bolgeden bir–iki tane resim bulmuşum... Efendim, Kamer Ağa da, yanındaki Keko Ağa'yla birlikte Bolu Cezaevi'ne gönderiliyor. O dev gibi Kamer Ağa biliyor musun, cezaevinde bir resmi var, orada çekilmiş. Bir de normal Kamer Ağa'yken bir resmi var, o rütbeleri, Ruslara karşı savaşırken madalyalar almışlar, asmışlar buralarından böyle, padişah gibi bir adam. Onlar da cezaevinde ölüyor, ailesi diyor zehirli iğne vurmuşlar. ölmüşler. Bu adettir. eskiden beri, bu zehirli iğneler var, olsa da olmasa da var, halkta böyle bir kanı var.

Dersim meselesi 1937'de bitince, bu altı odak söndürülünce, bu defa sıra geliyor bu ajanların meselesine; çağırıyorlar Rehber'i karakola, Rehber de kalkıyor, Ali Haydar diye bir oğlu var, çok cici bir çocuk, Hozat'ta ortaokulda okuyormuş... Rehber oğlunu da yanına alıyor, atına biniyor, karakola gidiyor. Ali Haydar dışarıda beklerken atı bir kazığa bağlamışlar, o da yanında oturuyor, babasının bağırtısını duyuyor. Çekmiş tabancayı öldürmüşler; halk, "Komutanın, albayın yanında kimse yok o anda tabii" derler Albay da "Kendi soyuna düşman olan bana dost olamaz!" der

– Kim derse desin, bence çok öğretici!

– "Soyuna hayrı olmayanın bana olmaz!" demiş, çekmiş tabancayı, "Senin işin bitti ulan!" diyerek takır takır saymış kafasına, devirmiş. Şimdi çocuk, tabanca sesini ve babasının bağırtısını duyunca kaçmış, ata atlayamamış, o kazığa yapışmış, çözmek istemiş, kazık sökülmemiş... Çocuk kaçıyor, o kaçınca asker kovalıyor, samanlıklar var, o samanlıkta yakalayıp öldürüyorlar çocuğu.

Şimdi düşün, babası hain bir adam, cidden de hain yani, söylenecek başka bir şey yok... Şimdi o çocuğa bakıyorsun, çok güzel bir çocuk, yahu, sen haini hain olduğu için öldürmedin, işi bitti adamın seninle, bundan sonra ona para vermemek için, yeter artık sana verdiğim para dedin...

– Verdikleri paranın da geri alındığı söyleniyor.

– Şimdi efendim, maşallah, verdikleri paraları geri aldıkları gibi, o Dersim hikayesine katılan subaylar milyoner olmuş... Mesela bir büyük tefeci varmış, adı da var benim kayıtlarda. Bu tefecinin dört teneke altını olduğu söylenir. O devirde kıymetli olan altındır. Efendim bu herkese faizle para vererek biriktirmiş, eskiden tefecilik çok yaygındı biliyorsun, dolayısıyla birikmiş altın, tutuyor "Bak bir oğlum var, bir ben varım! Sana bu dört teneke altını vereceğim, beni öldür ama, oğlum kurtulsun!" diye Koçoğlu'na yalvarıyor. O da söz veriyor, sonra alıyor dört teneke altını, hem onu öldürüyor, hem oğlunu öldürüyor. Mesela kadınların ziynet eşyaları... Açıkça sürgün edilecekleri zaman, kim bol miktarda altın, para götürüp verebiliyorsa. "Hadi seni görmedim, sen git!" diyormuş oradaki komutan. Yani köşeyi dönmüş adamlar.

E, şimdi böyle bir hikaye! Bir değil, beş film eder Bir güzel bakın bu meseleye. Önce bu belgeleri melgeleri inceleyin, acele de etmeyin. Ekibinize de söyleyin, bu iş tarihi bir sorumluluk ister, bir slogan mlogan işi değil! Mesela Mem u Zin'i yaptılar, başarısız oldu, beceremediler, çok accmice bir şeydi, öyle bir şeye sıkıştırdılar, yazık oldu! Şimdi Kürtler izlemiyor, bırak başkasını!

– Uyarınızı çok önemsiyorum. Biz bir yol açacağız. Tek malzememiz dürüstlük. Herşeye karşın, eksiklerimiz olacaktır ama, amacımız, bir kentin bilinç altını gün ışığına çıkarmak... Son günlerde devletin kendi tarihiyle ve dolayısıyla Alevilerle barışma isteği biçimsel de olsa, hız kazandı, sanırım bu vesileyle, Kürt meselesine de bir çözüm üretme gayretindeler. Oysa geçmiş tartışılmadan, üzerindeki ağır giz perdesi kalkmadan sağlıklı bir barış yaşanamaz. Umarım bizim açtığımız yol, daha yetkin tartışmalar sonucu, Halkların gerçek kardeşliğine uzanır. Yardımlarınız için çok teşekkürler ■

YGS YAYINLARI

*SOSYALIZMİN PANZEHİRİ KAPİTALİZM

*SOĞUK SAVAŞ

*AVRUPA'NIN ETNİK PARSELASYONU

*1960'LARDA ŞAİRİN GENÇ BİR ADAM OLARAK PORTRESİ

KİTABEVLERİNDE

Caferağa Mahallesi
Muvakkithane Caddesi
No: 30 Kat: 4/13
Kadıköy 81300 İstanbul
Tel: (0216) 330 21 88
Fax: (0216) 330 21 89

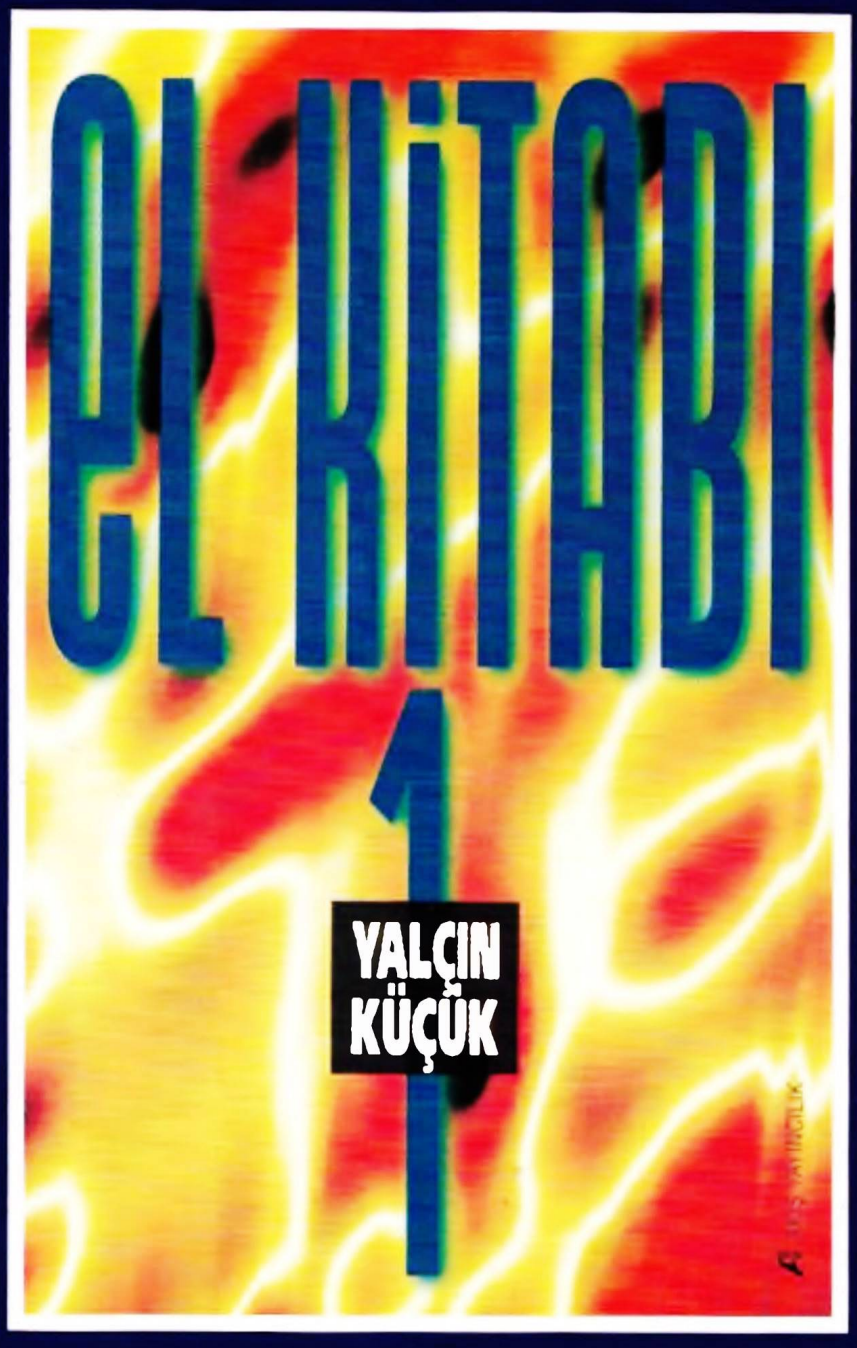

Kolayından sosyalizmi kuracaksak, "kurmayalım" diyorum.
Hayalimizi ve aklımızı hep büyütmezsek, "sosyalizme gitmeyelim" diyorum.
Sosyalizm, sürekli olarak insanlık alanında, büyümektir.
Sosyalizm yolunda, insanlığımızı büyütmeyi durdurmanın, bir adım ötesi, uçurum'dur.
Zor mu? Okuyanlarımı zor'u yenmenin mutluluğuna çağırıyorum.

AKIŞ YAYINCILIK

hepileri

15 Ocak 1902 - 3 Haziran 1963